

Hur gör jag?

en praktisk lärarhandledning
för SRHR på SFI

Innehåll

Tack!	3	Hiv och sexuellt överförbara infektioner	78
Förord	4	Kartläggande uppgift: Ja eller nej om hiv	80
Inledning	5	Dilemmaberättelse	82
Sexualitet	12	Om hiv på modersmål	83
Kartläggande uppgift: Sätt ord på sex	14	Hiv och testning	84
Kartläggande uppgift: Sexskala	17	STI-tabellen	88
Dilemmaberättelse	19	Hjälp personerna!	90
Veckans mening	20	Livsberättelse	92
Att lära sig om sex	21	Tips på fler metoder och material	95
Ja - Kanske - Nej	24	Anatomi och ord på könsorganen	96
Rollspel	25	Kartläggande uppgift:	
Livsberättelse	27	Vad vill du lära dig om?	98
Tips på fler metoder och material	30	Dilemmaberättelse	100
Lagar och rättigheter	31	Ord på könsorganen	101
Kartläggande uppgift: Lagar	33	Ord på könsorganen	102
Dilemmaberättelse	35	Lustanatomi	103
Lagar på modersmål	36	Kön, vård och rättigheter	115
Ömsesidighet	37	Livsberättelse	117
Säga nej, säga ja	40	Tips på fler metoder och material	120
Sex i tidningar	41	Söka vård	121
Smittskyddslagen	44	Kartläggande uppgift:	
Livsberättelse	45	Tankekart svensk sjukvård	123
Tips på fler metoder och material	47	Dilemmaberättelse	124
Familjeplanering	48	Prata med vårdpersonal	125
Kartläggande uppgift: Intresseskala	50	Hitta vård	126
Dilemmaberättelse	52	Dialog i vården	129
Vart ska jag gå?	53	Rättigheter i mötet med vården	130
Vad kan de göra?	54	Hälsoundersökning	132
Preventivmedelstabellen	55	Livsberättelse	135
Hur känner personen?	57		
Livsberättelse	60		
Tips på fler metoder och material	63		
HBTQ och normer	64		
Kartläggande uppgift: Relationer	66		
Dilemmaberättelse	67		
Familjer och normer	68		
Relationer med svenska ord	69		
Likabehandling och trygghet hos oss	70		
Vilka kroppar och relationer ser ni?	71		
Vem tar vem?	73		
Livsberättelse	74		
Tips på fler metoder och material	77		

Tack!

Inledningsvis skulle vi som har skrivit den här boken vilja rikta ett särskilt tack till modersmåslärare, studiehandledare, sfi-lärare och skolledare vid Södervärns FHS i Malmö samt vid Studium, Eductus och Hermods i Göteborg som har läst, testat och kommenterat övningarna och uppläggen i den tidigare versionen av detta material. Era synpunkter har spelat en viktig roll i omarbetningen.

Tack också till alla skolor och arbetslag som har deltagit i våra utbildningar. Det är utifrån era tankar och önskemål vi har utformat innehållet i den här utgåvan.

Avslutningsvis vill vi också tacka alla våra kloka medarbetare på GR-utbildning, Pedagogisk Centrum och Närhälsan Kunskapscentrum för sexuell hälsa. Tack till Thomas Lidén och Amir Fikic för idéutbyte och inspiration i arbetet med SRHR på sfi, i språkintruktionsgrupper med flera sammanhang.

Jenny Hostetter

Åsa Nilsson

Tommy Pherson

Förord

I mer än tio år har GR Utbildning och Närhälsan Kunskapscentrum för sexuell hälsa samarbetat för att tillgängliggöra SRHR inom hela utbildningslandskapet. Detta unika samarbete mellan kommun och landsting har omfattat satsningar på metod-, kompetens- och organisationsutveckling.

Sedan 2011 har samarbetet även inkluderat insatser riktade till sfi-skolor. Från början handlade det om att erbjuda kunskaper och metoder för lärare för att de skulle kunna inkludera undervisning om sexuell hälsa generellt och om hiv specifikt. Med åren har insatserna framgångsrikt breddats till att handla om skolutvecklingsarbete som tar ett helhetsgrepp på allt från kunskap, metod och kompetens till organisation och struktur på enskilda skolor. Samtidigt har ämnesområdet breddats till hela området sexuell och reproduktiv hälsa och rättigheter, SRHR. Denna bok är ett led i denna breddning. Tanken med boken är att erbjuda konkreta verktyg som utgår från sfi-skolans ramar och förutsättningar. *Hur gör jag?* är en uppdatering och utveckling av det tidigare materialet *Hur gör man?*. Namnbytet följer av ett utvecklat normkritiskt perspektiv.

En nyckelperson och motor i samarbetet mellan GR Utbildning och Närhälsan Kunskapscentrum för sexuell hälsa var Stefan Laack. Stefan var också medförfattare till såväl första och andra utgåvan av *Hur säger man?* (numer *Hur säger jag?*) och till första utgåvan av *Hur gör man?* (numer *Hur säger jag?*). Under processen med att ta fram denna andra utgåva gick Stefan bort och därför känns det viktigt och naturligt att tillägna detta arbete till honom.

Fredrik Åkerlind, GR Utbildning, och

Tommy Pherson, Närhälsan Kunskapscentrum för sexuell hälsa

Introduktion

Det här är en reviderad utgåva av metodmaterialet *Hur gör man?* som togs fram 2012. Namnbytet till *Hur gör jag?* följer av ett utvecklat normkritiskt perspektiv. . Arbetet med revideringen har tagit avstamp i förbättringsförslag för att göra materialet mer inkluderande och tydligare kopplat till språkundervisning i svenska för i synnerhet vuxna.

Det är viktigt att sätta ett ämnesområde som sexuell och reproduktiv hälsa och rättigheter (SRHR) i ett sammanhang och koppla det till elevernas intresse, kontext och referensramar. Därför har vi i denna version av materialet arbetat mer för att elevanpassa metoder och dilemmaberättelser. Varje undervisningstema innehåller även en autentisk livsberättelse som visar på olika erfarenheter och perspektiv på SRHR. Med förbättringarna hoppas vi kunna skapa identifikation, väcka känslor och konkretisera faktainnehållet på ett sätt som berör eleven och underlättar inläringen.

Traditionellt sett har begreppet sex- och samlevnadsundervisning använts för undervisning inom det här området. Vi använder istället förkortningen SRHR, som står för sexuell och reproduktiv hälsa och rättigheter. Det gör vi för att bredda perspektivet och inte bara tala om sex och kärleksrelationer. Vi betonar rättighetsperspektivet då det är en mänsklig rättighet att få ord och tillgång till ord och kunskap för att kunna ta till sig information, främja hälsan, söka vård och service och för att kommunicera i samhället och i relationer. Språket är en nyckel för att förverkliga rätten till hälsa och stärka människors egenmakt.

Materialets syfte

Hur gör jag? har för avsikt att sätta ord på tystnaden och skapa ett sammanhang där det är tillåtet att tala om sexualitet som en viktig del i alla människors hälsa och liv på olika sätt.

Materialet är i första hand utvecklat för att användas tillsammans med vuxna eller unga vuxna som håller på att lära sig svenska som andraspråk, i synnerhet elever inom vuxenutbildningen på utbildning i svenska för invandrare eller på kurser i svenska som andraspråk samt elever på gymnasiets språkintröddning.

Forskning visar att kunskaper om sexuell och reproduktiv hälsa är ojämnt fördelade om vi jämför sfi-elever som grupp med befolkningen i Sverige i övrigt, i synnerhet bland de elever som inte tidigare tagit del av strukturerad undervisning i ämnet. Migrationssituationen är också förknippad med en rad olika faktorer som har betydelse för den sexuella hälsan, inte minst vad gäller utsatthet för risker och risktagande – och samtidigt är behovet av kunskap om det svenska

vårdssystemet naturligtvis central för den elevgrupp materialet har sikte på.

Men rätten till sexuell och reproduktiv hälsa är grundläggande för alla människor och materialet kan således användas av alla som har intresse av att hitta metoder för att lära ut och diskutera det här viktiga ämnet.

Hur gör jag? är tänkt att fungera som ett komplement till lärarhandledningen *Hur säger jag?* (tidigare *Hur säger man?*) för att på olika sätt översätta teori till praktik. Av den anledningen är det viktigt att ha bägge böckerna tillgängliga och en rekommendation är att först ta del av *Hur säger jag?* för att få en grundläggande kunskap om sexuell och reproduktiv hälsa och rättigheter och för att förstå utgångspunkterna för det här undervisningsmaterialet.

Materialets upplägg

Materialet är uppdelat i sju olika undervisningsteman med dilemmaberättelser, övningar och livsberättelser för att få ett brett perspektiv på SRHR. Vid varje undervisningstema får ni en introduktion till varför det är viktigt att undervisa i det samt hur ni som lärare kan förbereda er. För att koppla det till språkundervisning redovisas vilka beprövade metoder och teoretiska modeller från andraspråksforskning och annan pedagogisk forskning som ligger till grund för övningarna.

Ett undervisningstema är inte ett färdigt lektionsupplägg tänkt att genomföras under ett och samma tillfälle.

Hur gör jag? erbjuder ett smörgåsbord av övningar som läraren kan välja från, använda vid flera tillfällen och anpassa efter undervisningsgruppen. Tiden för övningarna kan variera mycket mellan olika elevgrupper och det är viktigt att övningarna ger utrymme för reflektion, frågor och samtal. SRHR undervisas med fördel kopplat till olika ämnen och teman så som vård och hälsa, historia, relationer eller lagar och rättigheter. Förslag på sådana ämnen och teman finns i inledningen till varje kapitel. Se till att få in SRHR-perspektiv i er ordinarie undervisning så att det inte bara blir ett tema för sig!

Läraren spelar en viktig roll i undervisningen i SRHR; läraren vet vilken språklig nivå eleverna ligger på och därmed hur språket i metoderna behöver förklaras, förtydligas eller omformuleras för att alla ska kunna vara delaktiga. Modersmåls lärare och studiehjälpare på modersmål är i många fall också en förutsättning för den processen och för kunskapsinhämtningen. För att lärare och annan personal ska få hjälp att utgå från elevernas kunskapsnivå och intressen har vi utvecklat så kallade kartläggande uppgifter som används för att ta reda på vad inom undervisningstemat som är mest relevant för er att fokusera på. Dessa uppgifter erbjuder ett ypperligt tillfälle att skapa elevdelaktighet i undervisningen!

Språkutveckling med eleverna i fokus

I övningarna i *Hur gör jag?* går det språkutvecklande perspektivet hand i hand med SRHR-perspektivet. Det finns gott om stöd i andraspråksforskningen för att arbeta med ämneskunskap och språk integrerat. Att ämnesinnehållet står i centrum för intresset gör undervisningen meningsfull och stärker andraspråkslevernas motivation. Det bidrar också till att elevernas språk utvecklas till en avancerad nivå. Ett tematiskt arbete kring exempelvis vård, hälsa och rättigheter gör att eleverna får möta ord, begrepp och texter som är speciella för ämnesområdet flera gånger och i olika sammanhang. De möter begreppen i läsning och vid genomgångar samt får möjlighet att träna på att använda dem muntligt eller skriftligt i gruppövningar.

I styrdokumentet för sfi och andra skolformer ställs krav på att undervisningen ska ta fasta på elevens behov och förutsättningar. Kursplanernas innehåll är särskilt på de tidiga sfi-kurserna orienterade mot elevens vardag och den kommunikation som det vardagliga livet kräver. Samma syn på språkutveckling genomsyrar detta material: att språkundervisningen har elevens förståelse, behov och erfarenheter som grund och det kommunikativa sammanhanget som mål.

I varje undervisningstema finns även en övning som är speciellt anpassad för grupper av studerande som behöver mycket stöttning i språkinläringen. Det är i synnerhet elever som tidigare i livet haft begränsade möjligheter att gå i skola som varit målgrupp vid framtagningen av dessa övningar, men de kan i några fall passa bra för nybörjare oavsett studiebakgrund. Flera av de här övningarna förutsätter studiehandledning på modersmål, eftersom de bygger på att eleverna kan ta till sig ett urval av den SRHR-information som undervisningstemat handlar om.

Varför ett material som riktar sig till sfi?

Det finns tre huvudsakliga skäl till att SRHR bör ingå i sfi-undervisningen eller annan undervisning i svenska som andraspråk. Det är också skälen till att det här materialet tagits fram:

- Alla har rätt till kunskap och ett språk som gör det möjligt att fatta informerade beslut avseende sin sexuella och reproduktiva hälsa. Det handlar bl.a. om att ha ett språk som gör det möjligt att benämna alla delar av sin kropp, söka information, vård och service från samhället.
- Alla har rätt till testning och vård avseende sexuell överförda infektioner. De flesta som går så länge med en odiagnostiserad hiv-infektion att de

utvecklar aids är personer som har invandrat. Skälet till det antyds i en studie vid Umeå universitet 2011 som visade att nästan hälften av alla de tillfrågade sfi-eleverna trodde att de skulle bli utvisade ur Sverige om det framkom att de var hiv-positiva. Detta är särskilt allvarligt eftersom cirka tre fjärdedelar av alla nyupptäckta fall av hiv i Sverige utgörs av personer som är födda utomlands.

- Oavsett vilka förkunskaper inom SRHR en vuxen person har som kommer ny till ett samhälle så behövs kunskap och information för att kunna orientera sig. Att känna till vilken vård, rådgivning och service som finns tillgänglig är därför centralt, men också var den finns och hur det går till att söka den.

Läroarhandledningen *Hur säger jag?* på www.srhr.se syftar till att ta ett brett grepp på området SRHR, men inget material kan omfatta allt. Vi vill därför tipsa om material som vi anser kompletterar det som presenteras här. Fler lästips finns i anslutning till de olika övningarna samt i slutet av ett undervisningstema.

RFSU har givit ut ett metodmaterial och en läroarhandledning som heter Sexualundervisning på lättare svenska. Förutom övningar och metoder innehåller materialet ett omfattande bildmaterial som vi varmt rekommenderar.

BRYT! ett metodmaterial om normer i allmänhet och heteronormen i synnerhet, är framtaget av RFSU Ungdom tillsammans med Forum för levande historia. BRYT! innehåller flera bra övningar som synliggör och problematiserar socialt begränsande normer.

På Diskrimineringsombudsmannens hemsida, www.do.se, finns materialet Lika rättigheter i skolan – ett stöd i skolans likabehandlingsarbete att ladda ner. Lätt märke till att materialet inte är uppdaterat med de senaste ändringarna i diskrimineringslagen (2017). Hjulet för likabehandlingsarbetet som presenteras i materialet är en användbar modell för skolor.

På hemsidan www.SRHR.se har vi som står bakom den här boken publicerat kompletterande material. Där finns bland annat en filmserie som heter SRHR på SFI. Använd filmserien för att skapa diskussion och påbörja fortbildning eller för att fördjupa skolutvecklingsarbetet inom SRHR på er skola!

SRHR – ett skolutvecklingsredskap

I läroplaner framgår det tydligt att det ligger i skolans uppdrag att förmedla sådana kunskaper som utgör den gemensamma referensramen i samhället och som utgår från de grundläggande demokratiska värderingarna och de mänskliga rättigheterna. En utbildning som ger förutsättningar att kunna sätta ord på kroppen, känslor

och normer är ett sätt att ge redskap för kommunikation och aktivt deltagande i vardags-, samhälls- och arbetsliv. Det är ett sätt att främja hälsa och stärka människors egenmakt.

Att undervisa i SRHR är dessutom ett konkret sätt att följa skolans lagar och på ett aktivt och förebyggande sätt motverka diskriminerande och kränkande behandling. När skolpersonal tänker normkritiskt kring det undervisningsmaterial som används och hur arbetsmiljön ser ut verkar de för en mer inkluderande omgivning där människor kan känna sig trygga och sedda.

En tydlig framgångsfaktor för ett långsiktigt och strategiskt arbete med SRHR och likabehandling är skolledningens och rektorns engagemang och stöd. För att driva ett kvalitativt skolutvecklingsarbete krävs mandat, möjligheter och resurser för att sätta upp mål, genomföra, utvärdera samt på ett hållbart sätt utveckla undervisningen och det professionella bemötandet. All personal berörs av SRHR då frågor och uttalanden som exempelvis handlar om kön, könsuttryck eller sexuell läggning kan förekomma både inne i och utanför klassrummet. SRHR kommer in i språkundervisningen men också i vardagsarbetet. Det är således inte enbart de som har stort engagemang i SRHR som kan driva skolutvecklingsarbete inom ämnet.

Att fortbilda hela arbetslag är ett sätt att arbeta med detta professionellt och gemensamt och i den processen kan filmerna och det skrivna materialet på www.SRHR.se vara ett stöd.

Målsättning och syfte

En framgångsfaktor som ökar förutsättningarna för att SRHR-undervisningen blir hållbar och att alla elever får tillgång till informationen är om det finns gemensamma mål för undervisningen. En rekommendation är att använda så kallad SMART-målformulering. Det vill säga att målet är Specifikt, Mätbart, Akcepterat, Realistiskt och Tidsatt. Kortfattat innebär det att ni inom ert arbetslag gemensamt har utarbetat och formulerat vad ni vill att era elever kan efter undervisningen, hur undervisningen ska planeras, genomföras och följas upp. Det innebär också att ni formulerar målet med ett enkelt och tydligt språk och att alla är överens om målet. Inte minst viktigt är också att ni kan mäta om ni lyckas med er undervisning.

Mål underlättar också för att välja ut vilken/vilka övningar eleverna ska göra. Övningar och metoder ska ha ett syfte. Om det inte går att svara på varför eleverna ska göra en viss övning är det bättre att välja en annan.

SRHR-pallen

Undervisningen i SRHR på SFI bör vila på tre ben:

- Den ska vara ämnesintegrerad - era elever kommer till skolan för att lära sig svenska och därför är det viktigt att SRHR-undervisningen på ett tydligt sätt är en del av språkundervisningen.
- Den ska innehålla specifika temapass där ni fokuserar på något eller några av de ämnesområden som vi tar upp såväl här i *Hur gör jag?* som i den tillhörande lärarhandledningen *Hur säger jag?*.
- Den ska ha sin plats i vardagsundervisningen. De frågor och teman som ryms inom SRHR utgör viktiga delar av skolans likabehandlingsarbete. Att ni som lärarlag är överens om hur ni på er skola förhåller sig till dessa frågor gör att ni kan fånga upp och ge inkluderande, sakliga och respektfulla svar och förklaringar när ämnet dyker upp även i sammanhang då ni inte specifikt pratar om SRHR.

Förhållningssätt

Lärarens förhållningssätt till SRHR är särskilt viktigt eftersom det genomsyrar undervisningen och därmed innehållet. Var och en av oss bär på föreställningar och deltar i skapandet av normer. Om vi inte reflekterar över och förhåller oss kritiskt till våra egna antaganden och samhällets normer kring sexualitet kan undervisningen bli exkluderande och kränkande. Med kunskap om hur makt fungerar kan vi granska våra egna värderingar och göra medvetna och professionella val i undervisning och bemötande. Här följer därför några perspektiv som vi anser bör finnas med som en röd tråd i undervisning och bemötande i fråga om SRHR.

Rättighetsperspektiv och normkritik

Att få kunskap för att kunna ta hand om sin sexuella och reproduktiva hälsa är en mänsklig rättighet. Staten med dess myndigheter så som skolan är skyldighetsbärare i att ge stöd och service åt sina medborgare som är rättighetsbärare.

Lärarens uppgift är inte att avgöra vilka kunskapsbehov som finns hos en viss elevgrupp, utan främst att skapa ett lärande som alla har rätt till. Att få undervisning i SRHR är således inte ett behov utan en rättighet. Alla har rätt till kunskap och det krävs ett inkluderande arbetssätt för att inte riskera att någon blir försummad eller fördummad.

Ibland kan likabehandlingsarbetets upplägg bygga på en vilja att skapa förståelse, tolerans och empati för människor som avviker från normer och följaktligen blir utsatta för diskriminering, trakasserier och kränkningar. Det kan exempelvis handla om hbtq-personer, muslimer eller människor med funktionsnedsättningar. Risker är då att personer delas in i de som följer normen och de som är avvikande – det vill säga ”vi och de”. I ett sådant arbetssätt kan diskussionen om normer och makt falla bort – och likaså diskussionen om varför vissa strukturer skapas och upprätthålls. Ett sådant upplägg förändrar inte något i grunden och fokuserar inte på de strukturella problemen.

I stället för att bara prata om de som bryter mot normerna går det att fokusera på hur normer bidrar till att vissa människor ses som avvikare och andra som normala. På så sätt kan vi tillsammans synliggöra och ifrågasätta varför människor diskrimineras, inte bara tycka synd om och hjälpa människor när det redan skett.

Försök att vara så förutsättningslös som möjligt i mötet med eleverna i SRHR-undervisningen och gissa inte deras erfarenheter eller utgå från att de har vissa åsikter på grund av kön, ålder, nationalitet, funktionsförmåga eller bakgrund. Ett bra knep är att alltid utgå från att det kan finnas personer i rummet som har personliga erfarenheter av det som diskuteras.

Ett normkritiskt synsätt syftar till att medvetandegöra, synliggöra och ifrågasätta normer som begränsar människors handlingsutrymme och strider mot de mänskliga rättigheterna. I en normkritisk pedagogik synliggörs de privilegier en del människor har för att de passar in på vissa normer eller tillhör en specifik grupp. Normer ses oftast som naturliga och självklara. Det går att påverka och förändra normer om de synliggörs, problematiseras och tillräckligt många människor aktivt strävar efter att bidra till förändring. Genom ett normkritiskt arbetssätt kan fler känna sig inkluderade och trygga.

Tänk på att olika normer samverkar och påverkar varandra. Föreställningar om vad som är naturligt, förväntat och normalt när det gäller exempelvis en persons sexuella identitet eller sexuella praktik kan förändras beroende på personens könsidentitet, hudfärg eller religion. Lärare i sfi kan ibland förväntas vara uttolkare inte bara av det svenska språket utan också av det svenska samhället. I ett sådant läge finns det en risk att man skapar en bild av att det finns en enhetlig svensk syn på sexualitet och att eleverna görs till representanter för sitt hemlands sexualsyn. Det är viktigt att komma ihåg att inom alla grupper, kulturer och samhällen finns det personer som lever i enlighet med sociala normer men också personer som bryter mot normer.

En positiv och hälsofrämjande syn på sexualitet, kärlek och relationer

Att ha ett sexualpositivt förhållningssätt till undervisningen innebär att ha en lustfylld och bejakande syn på sexualitet, kärlek och relationer. I undervisningen innebär det att utgångspunkten är lust och hälsa och inte en moraliserande syn på sex och sexualitet. Det innebär att eleverna ses som kompetenta på sitt egna liv, även om de ofta också är intresserade av vägledning i form av språkliga redskap och nya kunskaper och tips.

En hälsofrämjande eller salutogen undervisning syftar till att stärka och fokusera på det positiva som motståndskraft mot sjukdomar och missförhållanden. Det vill säga att den inte enbart går ut på att förebygga det negativa. Detta förhållningssätt innebär inte att man ska ignorera risker som sexuellt överförbara infektioner (STI), oönskad graviditet eller sexuellt och könsrelaterat våld. Det fokuserar snarare på att ge människor kunskap och färdigheter för att kunna ta vara på sina resurser och utveckla positiva livssammanhang som gör det enklare att göra informerade val för uppnå eller bibehålla bästa tänkbara sexuella hälsa

Värderingsfrågor och värderingsövningar

I en läroprocess där personer håller på att lära sig ett språk och den pedagogik som råder, kan det vara viktigt att förtydliga för eleverna vad som förväntas när en fråga ställs. Förväntas de svara vad som är rätt och fel eller vad de själva tycker och tänker? Med andra ord: Frågor som ställs kan antingen röra sig om faktafrågor eller värderingsfrågor. För att förtydliga detta i övningarna har vi markerat frågorna med antingen ett utropstecken eller ett frågetecken.

... betyder att det rör sig om fakta- eller kunskapsfrågor kopplat till undervisningstemat. Här finns givna svar som bland annat kan hittas i anslutning till frågorna här eller i *Hur säger jag?* på www.SRHR.se

... betyder att det rör sig om attityd- eller värderingsfrågor, det vill säga vad eleverna tycker eller anser.

Värderingsfrågor är ett sätt att inleda samtal i frågor som saknar givna svar, till exempel om moral, ideologi och livsstil. Eftersom sexualitet är en social konstruktion är det viktigt att belysa hur det kan tolkas på olika sätt exempelvis utifrån vilka vi är, vilka erfarenheter vi har och i vilket sammanhang det diskuteras. Det går således inte alltid att reda ut vad som är en "bra", "dålig", "normal" eller "onormal" sexualitet, eftersom det är en fråga om normer och värderingar.

Att säga att en värdering eller ett beteende är mer äkta, sant eller riktigt i absolut bemärkelse är alltså inte möjligt. Däremot kan läraren lyfta fram vissa grundläggande värden som de flesta i ett demokratiskt samhälle har enats om och som ingår i skolans värdegrund, exempelvis alla människors lika värde, jämställdhet mellan män och kvinnor och allas rätt till hälsa. I föreställningar om och i värderingarna av det som rör sexualitet och samlevnad hittar vi en mängd olika uppfattningar som ibland skiljer grupper och individer åt. I värderingsövningar får eleverna tillfälle att ta ställning, träna sig i att uttrycka sina åsikter, motivera sina ståndpunkter, reflektera och bearbeta sina attityder samt bli hörd och lyssna på andra.

Vid värderingsövningar är det viktigt att försöka upprätthålla ett positivt och konstruktivt klimat där alla elever ges möjlighet att uttrycka sin ståndpunkt. Alla har rätt att tycka som de vill och det finns inga rätt eller fel. Dock får inte en persons rättighet att uttrycka sig kränka någon annans rättighet att vara. Kränkningar får aldrig följas av tystnad eller stå oemotsagda. Läraren måste bemöta eventuella kränkningar och diskutera dem. Ett sätt att bemöta det är genom ett kontrakt med förhållningssätt som ni kan läsa mer om under avsnittet Kontrakt nedan. Ni kan också föra in diskussionen på normer och hur vi konstruerar sexualitet samt informera om diskrimineringslagen som råder i Sverige.

Syftet med övningarna är i första hand att förstå språket samt att våga ta ställning och uttrycka sina åsikter. Därför är det viktigt att betona för eleverna att alla ska visa hänsyn till andras åsikter och inte kommentera varandras ställningstaganden. Det är även viktigt att påminna om att värderingar kan ändras – det jag tycker

idag behöver inte vara samma som jag tycker imorgon. Övningarna kan ge upphov till funderingar och ifrågasättanden och därför är det viktigt att skapa tid och utrymme för reflektion under övningen och eventuellt vid nästa tillfälle ni träffas.

Ett sätt att arbeta med eventuella starka och negativa reaktioner är att uppmärksamma just varför det blir så. Varför väcker de här frågorna så starka reaktioner? Varifrån kommer reaktionerna? Hur kan vi arbeta med frågorna för att främja människors sexuella och reproduktiva hälsa och rättigheter?

Personlig, men inte privat

Att undervisa i SRHR kan väcka många känslor – alltifrån lättnad och nyfikenhet till stress och obehag. Vi bär alla på upplevelser och synsätt som präglar vårt sätt att bemöta och ta in ämnen. Ett tema som SRHR kan upplevas privat och därför krävs ett professionellt förhållningssätt för att skapa en trygg lärmiljö där ingen känner sig utlämnad.

Detta material förespråkar en diskussion om SRHR på en samhällsnivå och ur ett hälsoperspektiv. Alla människor har rätt till kunskap om och ord för sexualitet. SRHR behöver inte, och rekommendationen är att det inte ska, utgå från egna privata erfarenheter – varken från läraren eller från eleverna. Skapa ett respektfullt och tryggt klimat genom att betona att ingen i gruppen ska känna en press på att behöva dela med sig av något som kan upplevas som privat. Inte heller ska någon behöva lyssna på andras privata upplevelser, även om det finns personer i gruppen som gärna delar med sig av det. SRHR är allmänmänskligt och kan ändå inte reduceras till en privat upplevelse. Dra nytta av ett personligt klimat där ni lyfter åsikter och attityder. Olika aspekter och situationer kan med fördel även belysas genom andra, kanske fiktiva, personers berättelser – exempelvis genom dilemmaberättelser eller livsberättelser. Det underlättar diskussionen om normer, strukturer och situationer som flera kan känna igen sig i, men inte behöver berätta om sina egna erfarenheter. Vi kan dra nytta av våra egna erfarenheter för att nyansera bilden av sexualitet eftersom de flesta av oss lever både innanför och utanför olika normer, kopplat till exempelvis kön, funktionsförmåga, hudfärg och klass.

En professionell ansats utvecklar läraren genom att först vända blicken mot sig själv för att få syn på vad som har påverkat den egna sexualsynen och värderingarna. Analysera dessa och använd forskning och teorier samt ett normkritiskt förhållningssätt för att inte låta undervisningen utgå från egna åsikter och värderingar!

Reflektera även över vad rollen som lärare innebär. Läraren är inte kurator. Sådant stöd i form av elevhälsa

ska eleven erbjudas av andra inom organisationen. Om någon elev vill berätta om alltför privata erfarenheter under ett undervisningstillfälle, kan det vara viktigt att hejda hen och istället bekräfta behovet av att prata om ämnet. Efter undervisningen kan läraren sedan hänvisa eleven vidare.

I materialet finns hänvisningar till hemsidor, mottagningar och annat informationsmaterial.

Kontrakt

Det är viktigt med ett respektfullt och tryggt klimat för att undervisa och samtala om SRHR. Vad detta innebär i praktiken kan variera från individ till individ och därför råder det troligen olika uppfattningar och definitioner i en undervisningsgrupp. Det kan skapa krockar och i värsta fall kränkningar i samtal som utgår från värderingar och attityder.

Det är därför centralt att gemensamt sätta ord på vilket klimat som ska gälla i undervisningsgruppen. Ett sätt är att gemensamt formulera ett informellt kontrakt med uttalade förhållningssätt som alla ansvarar för att upprätthålla. Detta kontrakt kan läraren sedan hänvisa till särskilt vid situationer som kan upplevas kränkande och diskriminerande.

Observera att skolpersonal är skyldig att vidta åtgärder om en elev utsätts för trakasserier eller kränkande behandling. Ett tips är att utgå från skolans likabehandlingsplan och konkretisera den för eleverna.

Nedan ger vi förslag på punkter som ett gemensamt kontrakt kan innehålla:

- Vi lyssnar nyfiket på varandra.
- Åsikter kan ändras. Det du tycker idag kan vara annorlunda imorgon.
- Var gärna personlig och berätta dina åsikter. Du behöver inte vara privat.
- Personliga berättelser stannar i gruppen. Vi pratar inte om andras berättelser med andra utanför gruppen.
- Vi utgår från de sju diskrimineringsgrunderna. Personer och grupper får inte diskrimineras eller kränkas på grund av kön, könsöverskridande identitet eller uttryck, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, funktionsnedsättning, sexuell läggning eller ålder.

Frågelåda

Frågelådan är en metod för att möta eleverna där de befinner sig kunskapsmässigt samt för att utgå från deras tankar och funderingar. Gör en digital sida eller placera

en fysisk låda i klassrummet så att eleverna kan skriva och skicka in/lägga ner anonyma frågor som de har om kroppen, känslor, sexualitet, normer, samlevnad och så vidare.

Be gärna eleverna att skriva frågor vid specifika tillfällen, men se också till att alltid ha frågelådan öppen på en hemsida/ståendes framme. Det signalerar att det i skolan råder ett klimat där det är tillåtet och bra att fråga och prata om SRHR.

Frågelådan kan med fördel användas inför olika utbildningsteman eftersom den ger en större insikt i vilka frågor eleverna går runt och bär på. Spannet kan vara stort i såväl mognad, språklig förmåga som i förkunskap. Metoden bidrar också till att ni får ett gemensamt språk då ni ser vilka ord eleverna själva använder för att beskriva känslor, sexualitet och relationer.

Genom att eleverna uppmuntras att ställa frågor och genom att ge svar går det att slå hål på majoritetsmissförstånd, det vill säga känslan av att en tror att alla andra har en viss åsikt eller kan/vet/har gjort mer än en själv. Eller, att det är "bara jag som...". Majoritetsmissförstånd hindrar personer från att våga ställa frågor öppet.

Med hjälp av frågelådan kan gruppen diskutera frågeställningar som många eventuellt bär på. Läraren kan även lägga i egna lappar med frågor som är relevanta att lyfta. Exempel på vanliga frågor från elever lära sig som håller på att lära sig svenska som andra språk hittar ni i Kropp & sexualitet av LAFA eller Sexualundervisning på lättare svenska av RFSU.

När eleverna ombeds att skriva ner frågor är det viktigt att alla skriver något och skickar in till/lägger i frågelådan. Om de inte kommer på något att fråga kan de ändå skriva något och skicka in/lägga i lådan. Detta är viktigt för att de som har frågor inte ska vara ensamma om att skicka in till/lägga något i frågelådan och på så sätt riskera att förlora sin anonymitet. Betona att det inte är tillåtet att skriva kränkande eller trakasserande om någon annan.

Läs och förbered svaren på frågorna mellan undervisningstillfällena så att svaren är ordentligt förberedda. Viktigt är också att se till att svara på alla frågor i frågelådan, så att inte någons funderingar blir exkluderade eller för att riskera att sända ut signaler om att det finns sämre och bättre frågor – eller för att stärka föreställningen om att vissa ämnen är tabu. Om läraren inte kan svaret på en fråga kan frågan läsas upp ändå och det går fint att hänvisa vidare, exempelvis till hemsidor eller till annan skolpersonal. Kom ihåg att det inte finns några dåliga frågor i frågelådan!

Att tänka på när ni svarar på frågor från frågelådan:

- Garantera anonymitet genom att inte avslöja namn eller personlig information. Exempelvis kan frågan "Jag vill ha tips på hur jag kan onanera. / Maria" omformuleras till "Här är en fråga som handlar om onani."
- Läs upp och svara på alla frågor, även frågor som ni tror har skrivits för att vara oseriösa. Ta alla frågor på allvar.
- Ge inga privata svar som enbart utgår från er själva och era erfarenheter. Ta hjälp av kollegor och forskning för att få flera perspektiv.
- Bolla gärna frågan till gruppen när det passar, exempelvis "Är det någon som redan kan svaret?", "Vad tycker ni?".
- Använd ett inkluderande språk med målet att ingen ska känna sig utesluten eller osynliggjord. Ett tips som nämnts tidigare är att hela tiden tänka sig att alla erfarenheter finns i elevgruppen, till exempel någon som inte är heterosexuell, någon som är omskuren, någon som inte haft sex, någon som inte är intresserad av sex, någon som varit med om ett sexuellt övergrepp, någon som har gjort en abort, och så vidare.
- Använd gärna konkreta exempel för att även synliggöra det som är mindre vanligt, exempelvis hbtq, asexualitet eller polyamorösa relationer.
- Det är OK att inte kunna allt, men försök att ta reda på svar så gott ni kan eller hänvisa vidare.

Slutligen

Materialet och metoderna från första upplagan av *Hur gör jag?* har utvärderats av Splitvision Research. De såg en tydlig effekt av SRHR-undervisningen både bland elever och lärare. Bland annat visste eleverna efter utbildningen i högre grad vart de ska vända sig inom sjukvårdssystemet för att få hjälp och de upplevde att de hade fått nya, mer positiva förhållningssätt till vården. Eleverna beskrev att de hade fått tillgång till svenska ord som möjliggjorde för dem att besöka läkare utan tolk. Dessutom hade kunskapsluckor inom området SRHR minskat och eleverna berättade att utbildningen gett dem möjlighet att föra bättre dialoger med partner och med sina barn. Både elever och lärare upplevde att ämnet var kul att prata om och att det hade blivit en bättre stämning på skolan. Elever som burit med sig ångest eller oro kopplat till SRHR upplevde också att de blivit av med ångest och därför kunde fokusera mer på sitt lärande.

Här är några citat från elever i utvärderingen:

"Omskärelse – ingen vågade prata om detta. Efter detta nu vågar vi prata med varandra. Nu slipper vi skämmas."

"Det är så gömt. Ingen vet att man har mens i mitt hemland. Jag visste inte hur man blev gravid när jag var 13-14 år. Bättre att barn får veta. Hur man gör att man kan bli gravid."

"Man måste vara kompis med sin dotter. Jag visste inget när jag gifte mig vad gör man och kvinna. Jag berättar för min dotter. Berättar, skrattar och pratar. De ställer frågor. Ingen berättade för mig."

"Om jag vetat att hepatit inte smittade via luft hade vi kunnat besöka min syster som fick hepatit genom blod i hemlandet. Hon hamnade på sjukhus i Sverige och fick medicin, men den hjälpte inte och hon dog ensam för vi vågade inte besöka henne. Jag är mycket ledsen."

Att undervisa i SRHR är oftast kul och berikande för såväl eleverna som för läraren.

Lycka till!

Introduktion

Enligt Världshälsoorganisationen (WHO) är sexualiteten ett av våra grundläggande behov och en integrerad del av att vara människa. Sexualitet följer oss genom hela livet och den kan inte separeras från andra livsaspekter. Den har betydelse för vår hälsa och vårt välmående och hälsan i sin tur förutsätter rättigheter, så som rätten att själv få bestämma om sin sexualitet utan att utsättas för diskriminering och tvång.

Trots att sexualiteten har en tydlig koppling till våra kroppar är den socialt konstruerad. Det betyder bland annat att hur vi ser på och förstår sexualiteten formas på flera olika nivåer samtidigt – på samhällsnivå (via lagar, regler och symboler), på gruppnivå (via sexualsynen i familjen, arbetslaget, det religiösa förbundet eller i skolklassen) men också på en individuell nivå (baserat på vår sexuella identitet, sexuella praktik och våra erfarenheter).

Sexualitet är en av diskrimineringsgrunderna i det svenska samhället och en viktig aspekt av skolans arbete mot diskriminering – ett arbete som ska vara aktivt och förebyggande, som ska genomsyra skolans verksamhet och som all skolpersonal behöver kompetens och strategier för att driva.

Sexualitet är också en asylgrund. Med andra ord är Sverige ett land dit människor flyr för att slippa diskriminering, våld och förtryck på grund av sin sexualitet.

Det här kapitlet är tänkt att fungera som en introduktion till bokens andra teman. De övningar som finns med här är till för att påbörja en språkutveckling inom SRHR. Kapitlet innehåller bland annat kartläggningsövningar som är framtagna för att ge en fingervisning om vilka andra teman som känns mest aktuella för eleverna i gruppen att ta del av.

Syfte

Undervisningstemat syftar till att eleverna utvecklar sin vokabulär och sin språkliga förmåga när det gäller området sexualitet. Eleverna ges utrymme att reflektera över och diskutera normer, attityder och föreställningar kopplade till sexualitet. Undervisningen erbjuder även kunskap och språkliga förutsättningar för att söka information, rådgivning och service som möjliggör för eleven att uppnå eller bibehålla bästa tänkbara sexuella hälsa.

Övningarna kan kopplas ihop med andra undervisningsteman, exempelvis:

- hälsa
- vård

- rättigheter
- samhällsorientering
- normer och etik
- identitet
- diskriminering
- likabehandling

Att tänka på vid detta undervisningstema

Detta material fokuserar på sexualiteten som en social konstruktion. Det vill säga att det som sexualitet är formas i samspel mellan människor och att sexualsynen kan skilja sig åt mellan grupper, mellan platser och över tid. Dessa sociala konstruktioner omgärdas av och upprätthåller olika normer för vad som uppfattas vara naturligt, friskt och önskvärt.

Att sexualiteten konstrueras socialt innebär att den ständigt förändras. Normer ses oftast som naturliga och självklara, men det går att påverka och förändra normer om de synliggörs, problematiseras och om tillräckligt många människor aktivt strävar efter att bidra till förändring.

Under detta undervisningstema är det därför viktigt att lärarna som professionella reflekterar över vilka normer de själva upprätthåller och hur skolans verksamhet ser ut i förhållande till normer. Fundera särskilt på vilka normer som kan vara socialt begränsande för era elever. Kom ihåg tankeknepet från inledningskapitlet: att tänka att "alla finns i rummet". Fundera också på vilka relationer som kan finnas mellan era elever, exempelvis familjereaktioner, sexuella relationer eller kärleksrelationer, som kan ha betydelse för diskussionsklimatet i gruppen.

En viktig norm i sammanhanget är vad som upplevs som acceptabelt och naturligt att prata om när det gäller sexualitet. Det är viktigt att ni har ett jämlikt perspektiv, det vill säga att alla har rätt till kunskap, så att ingen blir exkluderad i undervisningen på grund av sexualitet, kön, könsidentitet, etnicitet, religion och annan trosuppfattning, ålder, funktionsförmåga eller något annat.

Eftersom undervisningen i det här kapitlet är tänkt som en ingång till att prata om ämnet SRHR är det viktigt att läraren presenterar ämnet som en självklar del av språkundervisningen om hälsa och rättigheter. Hur ni går till väga för att introducera ämnet har betydelse. Om ni som professionella förutsätter att ämnet kan upplevas vara pinsamt eller tabubelagt finns det en risk att ni förmedlar just det och befäster en tystnad.

Förberedelser

Läs kapitel 1 Inledning och kapitel 2 Sexualitet i lärarhandledningen *Hur säger jag?* som finns att ladda ner på www.srhr.se och fundera över tillhörande reflektionsfrågor.

Referenser till språkforskning

Övningarna i det här undervisningstemat rör ord, meningar och reflektioner. I övningen Veckans mening, för elever som behöver mycket språkstöd, sätts ord i ett språkligt sammanhang av hela fraser, så att de kan användas och inte hänger lösa som egna enheter för eleverna. De valda meningarna ska kopplas till kunskap om SRHR och därför förutsätter övningen stöd på modersmål, dels i form av översättningar, dels i kunskapsöverföringen.

Att använda elevernas modersmål i undervisningen är också ett bra sätt att koppla den till elevens egna referensramar. Samma funktion kan rollspelet, dilemmaberättelsen och livsberättelsen i kapitlet fylla. De kan skapa identifikation, väcka känslor och konkretisera kapitlets faktainnehåll i en berättande form på ett sätt som berör eleven och underlättar inläringen.

Enström: *Ordförråd och inläring – med särskilt fokus på avancerade inlärare* Ur: Hyltenstam/Lindberg (red): *Svenska som andraspråk – i forskning, undervisning och samhälle*

Holmegaard/Wikström: *Språkutvecklande ämnesundervisning* Ur: Hyltenstam/Lindberg (red): *Svenska som andraspråk – i forskning, undervisning och samhälle*

Överblick övningar.

- Kartläggande uppgift: Sätt ord på sex
- Kartläggande uppgift: Sexskala
- Dilemmaberättelse
- För elever som behöver mycket språkstöd: Veckans mening
- Att lära sig om sex
- Ja - Kanske - Nej
- Rollspel
- Livsberättelse
- Tips på fler metoder och material

Syfte

Syftet med övningen är att ta reda på mer om elevernas vokabulär kring SRHR. Den belyser hur eleverna associerar och hur det för närvarande är möjligt tala om sex i klassrummet.

Övningen kan användas för att planera kommande undervisning inom temat. Lärarlaget får kanske tillfälle att bredda synen på sexualitet eller fokusera särskilt på några aspekter som kommer upp genom den kartläggande uppgiften. Genom att eleverna lär sig ord för sexualitet blir ämnet talbart och möjligt att lyfta ur ett hälsofrämjande perspektiv och ett rättighetsperspektiv.

Förberedelser

- Whiteboard/smartboard att skriva på
- Kopieringsunderlag: Sätt ord på sex
- Ordlistan sex-ABC från www.rfsu.se

Instruktioner

1. Dela ut kopieringsunderlaget till alla.
2. Låt eleverna fylla bladet anonymt med så många svenska ord som de kan och tänker på när de ser ordet sex. Poängtera att det inte finns några rätt eller fel eftersom olika personer kan associera olika till samma ord. Eleverna kan skriva kroppsdelarnas namn, beskriva relationer, känslor, sjukdomar eller annat. Uppmuntra till att även skriva ord som de är osäkra på betydelsen av, men som de tror kan associeras till sex.
3. Samla in alla papper och skriv upp ordet sex på tavlan. Fyll tavlan med alla de ord som eleverna har skrivit på sina papper. Uttala alla ord och förklara vad de betyder. Detta för att alla ord ska vara lika mycket värda och för att alla i rummet ska få veta vad allt betyder. Om ni inte vet vad ett ord betyder, fråga om någon annan kan förklara. Titta gärna i RFSU:s ordlista, sex-ABC, eller säg att ni efter lektionen ska försöka hitta förklaringen till ordet och återkomma med dess betydelse.
4. Fråga om det är någon som har kommit på några fler ord.
5. Poängtera att sex kan vara allt som står på tavlan, och mycket mer. Det som en person tänker på vid sex behöver inte vara vad en annan tänker på. Det finns lustfyllda och positiva känslor samt negativa känslor. Sex och sexualitet kan även ses ur ett livscykelperspektiv, det vill säga att vi föds med en sexualitet som förändras för den enskilde individen genom livet och kan vid olika tidpunkter associeras till fortplantning, kärlek, njutning eller bekräftelse. Sexualiteten är en del av alla människors hälsa. I undervisningen när ni pratar om sex är det därför viktigt att tänka på att det i rummet finns personer med olika erfarenheter och inställning till sex.
6. Orden på tavlan ger läraren information om vilka svenska ord som eleverna kopplar till sex och sexualitet i nuläget. Skriv ner alla ord och spara dem som ordlistor till eleverna.

Ett syfte med att undervisa om sexualitet och hälsa är att ge eleverna ord för att prata om sex samt bredda synen på vad sex kan innebära, så att det inte riskerar att bara handla om exempelvis samlag. När ni planerar kommande undervisning kan det vara bra att se till att få med många olika ord och aspekter som kan kopplas till sexualitet. Använd ordlistan från den kartläggande övningen för att se vilka områden eleverna inte har ord på och planera kommande undervisning för att utöka deras vokabulär.

Exempel på ord och begrepp som breddar vad sex och sexualitet kan vara:

- Sexuella läggningar (exempelvis homo-, bi-, hetero-, asexualitet)
- Transperson
- Sexuella handlingar (exempelvis onani, smek-/oral-/vaginal-/gnid-/ analsex, sex mellan två personer, trekant)
- Självkänsla
- Normer
- Lagar och rättigheter
- Kön, genus och jämställdhet
- Relationsformer (exempelvis tvåsamhet, flersamhet, singel, sambo, gift, föräldraskap och barn)
- Lust, upphetsning/kåthet
- Kärlek
- Hiv/STI (sexuellt överförbara infektioner, könssjukdomar)
- Graviditet
- Preventivmedel, säkrare sex
- Övergrepp, våldtäkt
- Våld i nära relationer
- Otrohet
- Fantasi
- Kroppsdelar (exempelvis fitta, kuk, bröst, läppar, anus)
- Positiva och negativa känslor (exempelvis pirr, skönt, spänning, ont, tvång, skam)
- Pornografi
- Sex mot ersättning

Efter att eleverna har fått mer undervisning i SRHR kan ni återkomma till ordlistan och tillsammans utöka den med nya ord som de har lärt sig.

Hänvisningar

- På Vårdguidens hemsida www.1177.se går det att söka information om SRHR.

SEX

Skriv så många ord du kan om ämnet sex:

Kartläggande uppgift: Sexskala

Syfte

Syftet med övningen är att skapa elevdelaktighet i planeringen av undervisning i SRHR genom att undersöka vad eleverna tycker är mest intressant att prata om.

Förberedelser

- *Kopieringsunderlag: Sexskala* där ni har valt åtta teman (se instruktion nedan)

Instruktioner

1. Förbered kopieringsunderlaget genom att fylla i åtta teman inom SRHR som ni skulle kunna undervisa om. Om ni gjort övningen Sätt ord på sex kan ni välja ut teman från den.
2. Dela ut kopieringsunderlaget med de valda rubrikerna till eleverna.
3. Låt eleverna rangordna på pappret från 1-5 vad de är mest och minst intresserad av att prata om i SRHR-undervisningen. 1 är det ämne de är mest intresserade av och 5 är det ämne de är minst intresserade av.
4. Samla in allas papper och sammanställ resultaten.
5. Använd sammanställningen för att planera SRHR-undervisningen utifrån elevernas intresse.

Vad vill du prata om?

Skriv siffrorna 1-5 vid ämnena.

1 betyder mest intressant

5 betyder inte så intressant

Ämnen:

Siffror:

David bor i en liten stad tillsammans med sin partner.

Under det senaste året har de bråkat mycket.

David är rädd att deras relation ska ta slut.

Han vill söka hjälp men vet inte vart han kan ringa eller vart han ska gå.

David söker efter hjälp på Internet, men han vet inte vilka ord han ska använda.

Han funderar på att gå till vårdcentralen.

Men på vårdcentralen behöver han tolk.

David känner alla i stan som tolkar till hans språk.

Han vill inte att de ska höra vad han behöver hjälp med.

Vad ska David göra?

1. Gå till vårdcentralen och be om hjälp utan tolk
2. Gå till vårdcentralen och be om hjälp med tolk
3. Gå till vårdcentralen med en kompis som kan mer svenska än han
4. Kontakta sfi-läraren och be att få hjälp med ord
5. Annan lösning

Diskussionsfrågor

- Vad behöver du för kunskap och ord för att söka vård och söka information om SRHR?
- Vad är vanliga anledningar till bråk i relationer?
- När kan ett par söka hjälp med sina problem hos vården? Vilka problem tror ni att par vänder sig till vården för att få hjälp med – lust, otrohet, sjukdom, barnlöshet, t ex?
- Varför kan det vara svårt att använda en tolk som du känner vid vårdsituationer?

Veckans mening

Syfte

För att kunna uppnå eller bibehålla bästa tänkbara sexuella hälsa behövs ett språk och möjlighet till att veta vart det går att vända sig för att söka information, rådgivning och service. Genom att den här övningen upprepas med olika meningar i fokus kan eleverna få hjälp med att orientera sig i samhället vad gäller sexuell hälsa. Övningen förutsätter att ni arbetar tematiskt under en längre tid med vård eller andra teman kopplade till SRHR.

Förberedelser

- Välj en mening som är kopplad till SRHR och som handlar om att söka information, rådgivning och service. Det blir veckans mening. Kopiera upp den till alla elever.
- Ordna modersmålsstöd till så många språkgrupper i klassen som möjligt om det finns att tillgå och behövs för förståelsen.
- Whiteboardtavla/smartboard.

Instruktioner

1. Skriv upp veckans mening på tavlan. Här är två exempel:
 - ▶ På vårdcentralen kan du prata både om kroppen och om känslor. (Meningen är bra att utgå från vid undervisning om möjligheten att söka vård och hjälp även i frågor som kan vara känsliga och inte alltid förknippas som vårdfrågor, t ex sexualitet eller vid psykisk ohälsa)
 - ▶ Personalen på vårdcentralen får inte skvallra. (Vid undervisning om konfidentialitet i svensk sjukvård)
2. Ta modersmålsstöd till hjälp för att förklara betydelsen av orden och meningen som helhet och för att förklara sammanhanget. Ett tips kan vara att via modersmålsstöd fråga eleverna om det finns motsvarigheter till de svenska vårdcentralerna i länder de bott i tidigare och fråga efter exempel på vad personer kunde få hjälp med där. Knyt an till sexuell hälsa i samtalet och förklara begreppen konfidentialitet och sekretess, som inte är en självklarhet i sjukvården internationellt sett.
3. Låt eleverna spela in meningen (med mobiltelefoners ljud- eller videoinspelning) uppläst i långsamt tempo men med så naturlig satsmelodi som möjligt. Då kan eleverna lyssna på den hemma.
4. Dela ut veckans mening och läs den tillsammans med eleverna i anpassat tempo.

Uppföljning

Följ upp meningen följande lektion genom att repetera, träna eleverna på att skriva och säga meningen och visa hur de kan gå till väga för att memorera den.

Välj en ny mening nästa vecka och arbeta med den på liknande sätt.

Med hjälp av modersmålsstöd kan ni också arbeta med frågorna i övningen JA-KANSKE-NEJ. Ställ ett urval av frågorna för att få en uppfattning om vad som är intressant för eleverna att lära sig mer om.

Syfte

Övningen syftar till att belysa rätten att få kunskap om sex för att främja sin hälsa. Eleverna får reflektera över hur sex diskuteras i olika sammanhang och hur de kan få bra information.

Förberedelser

- *Kopieringsunderlag: Information om sex när du var yngre*
- *Kopieringsunderlag: Vem ska prata om sex?*

Instruktioner

1. Dela ut *Kopieringsunderlag: Information om sex när du var yngre* och låt eleverna enskilt reflektera över frågorna. Berätta att de inte behöver redovisa sina svar om de inte vill.
2. Fråga om någon vill berätta om vilken information hen har fått från olika håll.
3. Dela ut *Kopieringsunderlag: Vem ska prata om sex?* och låt eleverna enskilt rangordna vilken instans/forum/person de tycker är bäst för att ge människor kunskap om sex. 1 är bästa sättet att få information på och 6 är sämsta. Om någon uttrycker åsikten att information om sex inte alls ska ges till unga kan det bli en egen svarskategori. Då kan det vara viktigt att följa upp den synpunkten vid ett senare tillfälle och förklara vad bristande information om sex kan leda till för en individ och för ett samhälle t ex i fråga om hälsa, lag och rätt.
4. Sammanställ i helgrupp hur eleverna svarat genom att exempelvis fråga hur många som satte 1 respektive 2 och 3 på "Lärare eller annan skolperson".
5. Diskutera vad varje instans/forum/person ska ge information och service om när det gäller sex.
6. Låt eleverna läsa några av de lättlästa förklaringarna längst bak i boken som rör sex, till exempel om porr och onani. Samtala gärna om myter och föreställningar kring det och fråga vad som kan vara både positivt och negativt med att få bilder av sex genom Internet, tidningar och filmer.

Värderingsfrågor

- Vad tyckte ni om övningen?
- Vad händer om människor inte får information om sex?
- I vilka situationer är det lätt att prata om sex?
- I vilka situationer är det svårt att prata om sex?

När du var barn och tonåring – vilken information fick du om sex från olika personer och media?

Från lärare eller annan skolpersonal?

Från läkare eller annan vårdpersonal?

Från föräldrar eller annan vårdnadshavare?

Från vänner?

Från internet, tidningar och filmer?

Från religiösa lärare eller ledare?

Jag fick ingen information

Kopieringsunderlag: Vem ska prata om sex?

Hur ska människor få information om sex?

Skriv siffrorna 1-6 vid rubrikerna.

1 betyder bästa sättet att få information om sex

6 betyder sämsta sättet att få information om sex

Lärare eller annan skolpersonal

Läkare eller annan vårdpersonal

Föräldrar eller annan vårdnadshavare

Vänner

Internet, tidningar och filmer

Religiösa lärare eller ledare

Syfte

Övningen ger elever utrymme att reflektera över olika aspekter av SRHR samt synliggör attityder och värderingar. Eleverna får möjlighet att visa sitt ställningstagande utan att behöva argumentera.

Förberedelser

- Skriv fyra lappar där det tydligt står följande ord, ett ord på varje lapp: JA, KANSKE, NEJ, VET INTE.
- Skapa en öppen yta i rummet så att alla kan röra på sig fritt. Om möbleringen i rummet inte går att flytta eller om någon är rörelsebegränsad kan ni istället göra övningar genom att alla får fyra lappar var där det står JA, KANSKE, NEJ, VET INTE. De räcker upp den lappen de vill svara med.

Instruktioner

1. Förklara att ni ska göra en övning där alla kommer att få visa sin åsikt om olika frågor som rör sexualitet. Det finns många olika attityder och värderingar kring sexualitet. Förklara att syftet med övningen är att öva sig på att ta ställning och lyssna på varandra. Det är inte meningen att övningen ska skapa debatt, utan det är ett sätt att belysa och ha respekt för olikhet. Det ska råda ett respektfullt klimat där alla ska känna sig trygga. Säg därför även att ni som lärare kommer att bryta om det förekommer uttalanden som kan uppfattas kränkande eller diskriminerande. Det är också viktigt att betona att det vi tycker idag inte behöver vara detsamma som det vi tycker imorgon; alla har rätt att ändra åsikt.
2. Placera ut lapparna med JA, KANSKE, NEJ och VET INTE på olika platser i rummet med gott om utrymme emellan.
3. Skriv upp en av frågorna (se bifogad lista att välja från nedan) på tavlan.
4. Låt eleverna få placera sig vid lappen som stämmer överens med det de vill svara.
5. Betona att det inte finns några rätt eller fel. Det finns många olika normer och synsätt kring sexualitet.
6. Låt dem som valt samma lapp få prata om varför de gjort det.
7. Fråga om någon med respektive lapp skulle vilja berätta i helgrupp hur de tänker. Understryk att övningen inte har som syfte att skapa debatt om någon vill argumentera emot den som säger sin åsikt. Kränkande och diskriminerande uttalanden får dock aldrig vara oemotsagda.
8. Skriv upp en ny fråga på tavlan och be eleverna att göra ett nytt ställningstagande.

Förslag på frågor

- Är det lätt att hitta till vårdcentralen?
- Är det viktigt att prata om sex i skolan?
- Är det lätt att hitta information om kroppen på svenska?
- Är det lätt att hitta information om sex på svenska?
- Är det lätt att hitta information om sex på ditt modersmål?
- Finns det bra information om sex på Internet?
- Ska kondomer vara gratis för alla?
- Ska p-piller vara gratis för alla?
- Är det viktigt att lära sig om könssjukdomar?
- Är det viktigt att lära sig om onani?
- Är det okej att visa naket på TV?
- Ska föräldrar prata om sex med sina barn?
- Ska skolan prata om porr?
- Är det lätt att hitta porr?
- Kan porr vara lärorikt?

Värderingsfrågor

- Vad tyckte ni om övningen?
- Var lär vi oss om sexualitet? Till exempel skola, vården, media, familj, vänner, religion.
- Hur ser lagstiftning kring pornografi ut i olika länder?
- I vilka situationer är det lätt att prata om sex?
- I vilka situationer är det svårt att prata om sex?

Syfte

Syftet med övningen är att undersöka olika sätt att hitta information, rådgivning och stöd vid olika frågeställningar kring sexuell hälsa. Eleverna får öva sin förmåga att föra dialog och formulera svar på frågeställningar om SRHR.

Förberedelser

- *Kopieringsunderlag: Rollspel.* Klipp gärna ut varje situation med fråga för att dela ut till olika grupper.

Instruktioner

1. Dela in eleverna i mindre grupper, förslagsvis 2-4 personer per grupp.
2. Ge varje grupp en eller flera situationer med en fråga att samarbeta kring. De ska förstå personens problem och agera som personens vän och ge ett svar. De förbereder ett kort rollspel där en agerar personen med problemet och en annan agerar vännen som svarar med ett råd.
3. Låt alla grupper få presentera sitt rollspel och lämna ordet fritt efter varje rollspel om andra vill fylla på med lösningar på karaktärernas problem.

Värderingsfrågor

- Vad tyckte ni om övningen?
- Var kan vi hitta information om sexualitet?
- Var kan vi få prata om sexuell hälsa med en professionell? Var kan vi hitta rådgivning och stöd?

Hänvisningar

- På Vårdguidens hemsida www.1177.se går det att söka information om SRHR.

**Jag är ny i stan och singel. Jag vill flirta och träffa nya personer.
Vad ska jag göra?**

**Jag vill prata med min tonåring om skydd mot oönskad graviditet, men
det är svårt. Vad ska jag göra?**

**Jag har fått röda prickar på mitt kön. Jag vet inte vad det är.
Vad ska jag göra?**

**Jag blir trakasserad på grund av min klädstil när jag går på stan.
Människor skriker åt mig och säger att jag är onormal.
Vad ska jag göra?**

**Jag är gift, men älskar inte min partner längre. Vi bråkar mycket och
jag vill skilja mig. Vad ska jag göra?**

**Min dotter är 12 år och har fått mens. Jag har inte kunskap om mens.
Vad ska jag göra?**

Jag vill köpa kondomer men tycker det är pinsamt. Vad ska jag göra?

**Jag vill inte bli gravid och vill använda preventivmedel.
Vad ska jag göra?**

Syfte

Livsberättelsen är ett exempel på en människas upplevelse i fråga om undervisningstemat. Den skapar anknytning och konkretiserar innehållet. Texten kan väcka mer känslor och tankar än de informativa texterna, öppna upp för reflektion och hjälpa eleven att jämföra med egna erfarenheter. Betona för eleverna att läsningen och förståelsen av texten är det viktiga. Utgå i första hand från elevernas egna reflektioner. Diskussionsfrågorna här nedanför finns som stöd vid behov.

Förberedelser

- *Kopieringsunderlag: Livsberättelse.* Välj om ni vill läsa den enskilt, i grupp och/eller i helklass.
- *Kopieringsunderlag: Känslkortlek*

Diskussionsfrågor

- Vad tänker du när du läser texten?
- Vilka känslor väcker texten? Använd känslkortleken där eleverna får välja ut exempelvis tre ord som de associerar till berättelsen. Det finns tomma kort, om eleverna har egna ord som bättre beskriver deras känslor.
- Vad vill du läsa mer om?

”När min man och jag träffades hade vi en fantastisk tid tillsammans! Han brukade säga att han älskade min kropp. Han tyckte den var vacker. Och vi hade det bra – i sängen och utanför. Jag kunde prata med honom om allt. Han är en bra man och ser bra ut. Han passar mig på många sätt.

Men några år senare tappade jag lusten helt. Då bodde vi fortfarande i vårt hemland och levde under stor stress. Vi hotades för våra politiska åsikter och var oroliga för familjens säkerhet. Vi hade inte tid att tänka på vårt liv tillsammans. Jag arbetade, skötte huset och hade två barn. Jag tror att det är vanligt att kvinnan tappar lusten när hon har mycket att göra. Jag var så trött. Jag ville sova.

Det blev svårt för både mig och honom. Många gånger hade jag sex bara för att han ville. Jag visste inte vad jag skulle göra. Men han var alltid snäll. Han skulle aldrig göra mig illa.

Idag är vårt sexliv helt dött. Det är tre år sedan vi hade sex senast. Min man är främmande för mig. Vi sover inte i samma rum. Jag stänger dörren när jag klär av mig, för jag vill inte att han ska se mig naken.

Jag förstår hans problem och han mitt. Jag har sagt till honom att han kan söka sig en annan kvinna och han har gett mig samma frihet. Men ingen av oss har mött någon som passar. I Sverige är det lätt att skilja sig, men vi lever isolerat här och jag tycker fortfarande att vi kommer bra överens.

Jag vet inte vad han känner nu. Han har bett mig att inte fråga. Tidigare kunde vi prata om vårt sexliv, men han vill inte diskutera det alls nu.

Jag är ledsen över att vi är så främmande för varandra. Jag har gråtit över detta många gånger. Jag har gått upp i vikt, men jag bryr mig inte. Varför ska jag ta hand om min kropp när ingen ser mig? När ingen tar på mig och ingen kysser mig?”

Ur intervju i Helsingborgs Dagblad juni 2001. Texten är förenklad och nedkortad

Rädd	Kåt	Orolig	Skamsen
Njuter	Glad	Ledsen	Trygg
Lättad	Kär	Har makt	Maktlös
Arg	Nyfiken	Stressad	Intresserad

Nedan följer förslag på andra metoder och material om ni vill fördjupa er i ämnet. Många av dem kan laddas ned utan kostnad:

- *Hur säger jag?* av Tommy Pherson och Stefan Laack, www.srhr.se
- *Lika rättigheter i skolan – ett stöd i skolans likabehandlingsarbete* av Diskrimineringsombudsmannen, www.do.se
- Från och med den 1 januari 2017 gäller nya regler om aktiva åtgärder mot diskriminering. Läs mer på www.skolverket.se
- *Främja, förebygga, upptäcka och åtgärda* av Skolverket, www.skolverket.se. Delar av materialet är inte uppdaterat enligt nya regler om aktiva åtgärder mot diskriminering (se ovan).
- *BRYT!* av RFSL Ungdom och Forum för levande historia, www.rfslungdom.se
- *Metoder i sexualundervisning* av RFSU, www.rfsu.se
- *Sexualundervisning på lättare svenska* av RFSU, www.rfsu.se
- *Sex – på ditt sätt, Onanipraktika, Praktika för klitorissex samt Praktika för analsex* av RFSU, www.rfsu.se
- *Samtala om pornografi i skolan* av RFSU, www.rfsu.se
- *Någonstans går gränsen* av Gunilla Edemo och Joakim Rindå, Forum för levande historia
- *Normkritisk pedagogik* av Janne Bromseth och Frida Darj (red), Centrum för genusvetenskap
- *MedVerkan - Fungerande förändringsarbete för lika rättigheter och möjligheter* av Arbetsmiljöforum i Sverige AB/Tema Likabehandling,
- *Konstruktiv normkritik* av Arbetsmiljöforum i Sverige AB/Tema Likabehandling,
- *Lås Upp: normutmanande metoder*, www.lasupp.se
- På UMO.se finns lättlästa texter om sex
- Radioprogrammet *Ligga med P3* på www.sverigesradio.se har flera avsnitt som bland annat tar upp onani och pornografi ur olika perspektiv

Introduktion

Rätten att själv få bestämma över sin sexualitet och sin reproduktion är grundläggande och en självklar del av de mänskliga rättigheterna. I det här materialet används genomgående förkortningen SRHR (sexuell och reproduktiv hälsa och rättigheter) istället för sex- och samlevnadsundervisning eller sexualundervisning, just för att rättighetsperspektivet är så viktigt att utgå från i undervisning om sexualitet och reproduktion. SRHR handlar bland annat om rätten till sin egen kropp och om att slippa diskriminering, tvång och våld. Erfarenhet från lärare och kursledare såväl som studier visar att det ofta är detta tema som upplevs som mest intressant för sfi-elever. Ett samhälles normer kan konserveras och återspeglas i samhällets lagar. På så vis synliggörs sexualitetsnormer i de lagar som reglerar och styr vad som är tillåtet, vem som får ha sex, vem som kan samtycka till sex, hur en familj får se ut samt hur samhället och individer ska skyddas från smittsamma sjukdomar. För den som är ny i ett samhälle kan diskussioner om lagar vara ett väldigt bra sätt att få syn på sånt som tidigare varit outtalat i samhället.

När det handlar om mänskliga rättigheter är samhället skyldighetsbärare och invånaren rättighetsbärare. Det innebär att samhället ansvarar för att allas rättigheter realiseras. När det gäller kunskap om SRHR har samhället delegerat den skyldigheten till skolan. Genom att en skola bedriver undervisning i SRHR bidrar den till att förverkliga elevernas mänskliga rättigheter.

Det finns i skrivande stund (november 2017) förslag på att ändra svensk lagstiftning gällande sexualbrott, bland annat genom att föra in ett samtyckeskrav. Texterna och övningarna utgår från aktuell lagstiftning, där dessa förändringar inte genomförts.

Syfte

Undervisningstemat syftar till att eleverna ska känna till sina rättigheter och att de får ett språk som gör det möjligt för dem att kunna sätta sig in och förstå de lagtexter som reglerar sexualiteten i samhället. De ska få en grundläggande kännedom om några av de centrala lagstiftningarna såsom diskrimineringslagstiftningen, sexualbrottslagstiftningen och smittskyddslagstiftningen. Undervisningstemat syftar också till att förklara hur ömsesidigheten kan ses som grund för att förstå svensk sexualbrottslagstiftning. Eleverna får möjlighet att diskutera vad ömsesidighet innebär.

Övningarna kan kopplas ihop med andra undervisningsteman, exempelvis:

- jämställdhet
- likabehandling
- vård
- hälsa
- etik
- kärlek
- samlevnad
- kvinnors rättigheter

Att tänka på vid detta undervisningstema

Alla har rätt till kunskap och information för att orientera sig i ett samhälle och nyttja vård och service för att göra informerade beslut för sin hälsa. Oavsett vad ni vet om era elever – ge all information till alla! Ha exempelvis med dig materialet Kontaktuppgifter – våld från www.srhr.se om vart en person kan vända sig vid frågor och funderingar kring sexuella övergrepp och dela ut detta till alla. Även om en elev själv inte behöver just den informationen kanske hen har en bekant som är i behov av den.

Vid samtal om ömsesidighet kan det komma att handla om sex. Kom ihåg att sex och samlag inte är samma sak. Samlag är en sexuell praktik som många använder för att beskriva vaginalsex med penis. Sex är bredare än så och kan innebära sexuella aktiviteter som till exempel smekningar, onani, oralsex, analsex med mera. Se till att nyansera och bredda begreppet sex om diskussionerna enbart fokuserar på samlag och ur ett heteronormativt perspektiv.

Förberedelser

- Läs kapitel 6 om Sexuellt och könsrelaterat våld och kapitel 7 om Lagar och rättigheter i *Hur säger jag?*.
- Ha informationsmaterialet Kontaktuppgifter – våld nära till hands. Finns bifogat.

Referenser till språkforskning

I det här kapitlet går många övningar ut på att förmedla information till eleverna – information om lagars innehåll och om rättigheter. När det gäller exempelvis elever på studieväg 1 på sfi eller nybörjare på andra studievägar och skolformer kan därför studiehandledning på modersmål vara en förutsättning för att

övningarna ska fungera som tänkt. Det har stöd i andraspråksforskningen. Studiehandledning på modersmål efterfrågas av sfi-elever inte bara för att informationen ska tydliggöras, utan också för att en studiehandledare kan vara en brygga mellan olika kulturella kontexter och förklara elevernas erfarenheter från ursprungslandet för sfi-läraren.

På de skolor som inte tillhandahåller studiehandledning på modersmål eller tolkmöjligheter är det viktigt att lärarna gör avvägda beslut kring vilken information som är mest central och ger mesta möjliga stöttning i övningarna. Hajer och Meestringa ger många exempel på sådan stöttning: bilder, ordlistor, strukturerade grupparbeten, etc. För andraspråkselever är det också viktigt med kontextuellt stöd – alltså att knyta informationen till elevernas erfarenheter och kunskap.

I de övningar som riktar sig till elever som klarar att läsa på svenska är det viktigt att läraren använder lässtrategier för att hjälpa förståelsen. Pauline Gibbons och Astrid Roe beskriver sådana lässtrategier, t ex att utgå från en övergripande förståelse och avvaka med lexikonanvändning, att få ledtrådar till läsningen genom rubriker och sammanhanget där texten hör hemma och skapa förförståelse inför läsningen.

Viktigt är att betona att all den litteratur vi hänvisar till här ger stöd för ämnesintegrerad språkundervisning, som kapitlets övningar är exempel på.

Roe: *Läsdidaktik - efter den första läsinläringen*

Hajer/Meestringa: *Språkinriktad undervisning. En handbok*

Gibbons: *Lyft språket, lyft tänkandet*

Rapporten från projektet GRINT, www.grint.se

Överblick övningar

- Kartläggande uppgift: Lagar
- Dilemmaberättelse
- För elever som behöver mycket språkstöd: Lagar på modersmål
- Ömsesidighet
- Säger nej, säger ja
- Sex i tidningar
- Smittskyddslagen
- Livsberättelse
- Tips på fler metoder och material

Kartläggande uppgift: Lagar

Syfte

Övningen syftar till att ta reda på vad eleverna känner till om svensk lagstiftning rörande SRHR. Utifrån deras svar kan ni sedan planera vad undervisningstemat ska fokusera på. Övningen ger också en grundläggande förståelse för de olika lagarna.

Förberedelser

- Whiteboard/smartboard att skriva på
- Stöd på modersmål vid behov och om det är möjligt
- Dokumentation av skolans lagstadgade aktiva åtgärder för lika rättigheter och mot diskriminering, för att visa upp och berätta om för eleverna. Det kan t ex vara redogörelser av skolans arbete mot diskriminering, beskrivningar av riktlinjer och rutiner eller en åtgärdsplan.

Instruktioner

1. Förklara att ni kommer att prata om några viktiga lagar som finns i Sverige.
2. Skriv upp Diskrimineringslag, Sexualbrottslag och Smittskyddslag på tavlan. Beroende på studietempo och elevernas förutsättningar kan övningen behöva delas upp på flera lektionstillfällen; det kan då vara lämpligt att ta upp en lag per lektion.
3. Fråga om eleverna känner till dessa lagar och i sådana fall vad de innebär.

Berätta att diskrimineringslagen *Diskrimineringslag (2008:567)*, syftar till att motverka diskriminering av människor och främja lika rättigheter och möjligheter. Den innebär att alla ska behandlas lika och att ingen får diskrimineras utifrån sju grunder. En myndighetsperson (t ex lärare, arbetsgivare, personal på socialtjänsten), arbetsgivare eller verksamhet som diskriminerar kan dömas och den dömda parten måste då betala en ersättning till personen som diskriminerats.

Fråga om de vet någon av grunderna och skriv upp dem:

- Kön
- Könsoverskridande identitet eller uttryck
- Etnisk tillhörighet
- Religion eller annan trosuppfattning
- Funktionsnedsättning
- Sexuell läggning
- Ålder

Enligt skollagen och diskrimineringslagen ska alla skolor driva och dokumentera ett aktivt och förebyggande arbete som motverkar diskriminering och främjar respekten för alla människors lika värde i enlighet med de mänskliga rättigheterna. Diskri-

minering betyder i skolans värld att en elev blir orättvist behandlad av skäl som har samband med de lagskyddade diskrimineringsgrunderna, exempelvis sexuell läggning, kön eller könsuttryck.

Eftersom det är myndigheter (i detta fall skolans huvudman och samtliga i personalen), företag och arbetsgivare som kan göra sig skyldiga till diskriminering kan inte elever diskriminera varandra i juridisk mening, men det kan förekomma kränkningar och trakasserier. Om någon uttalar eller sprider hot eller missaktning mot en grupp personer med anspelning på exempelvis sexuell läggning eller könsuttryck så faller det under brottsbalken (hets mot folkgrupp). Skolor har skyldighet att ha riktlinjer och rutiner för att förhindra trakasserier och sexuella trakasserier samt att vidta åtgärder om en elev utsätts för diskriminering, trakasserier eller kränkande behandling. Vad som gäller för arbetsgivare, enligt diskrimineringslagen, kan också vara viktigt att ta upp. Lagen finns i sin helhet på www.do.se och exempelvis beskrivs i kapitel 3 krav på arbetsgivares arbete med aktiva åtgärder mot diskriminering.

4. Berätta att sexualbrottslagen, *Brottsbalk (1962:700) 6 kap*, gäller brott då någon utsätts för en sexuell handling mot sin vilja. Ömsesidighet vid sexuella situationer är alltså viktigt för att sexualbrott inte ska förekomma. Personer som är under 15 år skyddas särskilt av denna lag.

Fråga om eleverna känner till något sexuellt beteende som är olagligt i Sverige. Skriv upp följande som är olagligt enligt lagen:

- Att ha sex med någon mot personens vilja (våldtäkt eller sexuellt tvång)
- Att en person som är över 15 år har sex med en person som är under 15 år (att fylla 15 år kallas även att bli byxmyndig som syftar till denna lag)
- Att ta, sprida eller ha sexuella bilder på barn (under 18 år)
- Att köpa sex (lagen kallas för sexköpslagen; det är inte olagligt att sälja sex)
- Att sälja någon för sexuella tjänster (koppleri)
- Att blotta sig (visa sitt könsorgan för personer som inte vill se)
- Att säga eller göra något som kränker en annan persons sexuella integritet (till exempel tafs eller skicka sms och mail om sex till en person som inte vill)
- Att en förälder har sex med sitt barn (incest)
- Att syskon har sex (incest)

Att bryta mot detta ger olika straff, till exempel att betala ersättning och/eller fängelse.

forts. på nästa sida.

5. Berätta att smittskyddslagen, *smittskyddslag* (2004:168), har som syfte att skydda befolkningen mot spridning av vissa allvarliga sjukdomar.

Fråga om eleverna känner till vilka sjukdomar som ingår i lagen och skriv upp följande (listan är inte komplett):

- ▶ gonorré
- ▶ hepatit A-E
- ▶ hiv
- ▶ klamydiainfektion
- ▶ syfilis
- ▶ ebola
- ▶ fågelinfluensa
- ▶ kolera
- ▶ polio
- ▶ rabies
- ▶ salmonella
- ▶ smittkoppor
- ▶ tuberkulos

Lagen innebär att

- ▶ om du tror att du har någon av dessa sjukdomar måste du söka vård
- ▶ om du har en av sjukdomarna måste du berätta för vården vilka du kan ha smittat
- ▶ om du har en av sjukdomarna måste du berätta det i situationer där det finns risk för att du smittar någon annan
- ▶ om du har en av sjukdomarna får du gratis vård och medicin

Faktafrågor

- Hur ser lagar kring diskriminering, sexualbrott och smittskydd ut i andra länder?

Värderingsfrågor

- Vad vill ni lära er mer om?
- Vad har ni för erfarenhet och kunskap om liknande lagstiftning kring sexualitet i andra länder? Vad ser ni för likheter och skillnader?

Hänvisningar

- Lagar och förordningar i sin helhet finns på Svensk författningssamling (SFS) www.riksdagen.se
- På Vårdguidens hemsida www.1177.se finns information om sexuella övergrepp, sexuella trakasserier och smittskyddslagen
- På Diskrimineringsombudsmannens hemsida, www.do.se finns lagtexter, studiematerial och lättlästa texter kring diskriminering och om hur en person går till väga för att anmäla diskriminering.

Dilemmaberättelse

Kim har under en tid träffat Bo.

Igår hade de sex för första gången med varandra.

De låg i soffan och kramades och Kim tyckte att det kändes bra.

Bo verkade lite blyg och därför tog Kim initiativet till sex.

Idag får Kim ett sms från Bo.

Bo skriver: *"Det blev fel igår. Jag ville egentligen inte ha sex. Du borde ha sett det."*

Kim förstår ingenting och tänker att Bo måste säga nej om Bo inte vill ha sex.

Diskussionsfrågor

- I berättelsen står det att Kim och Bo hade sex. Vad tror du att de gjorde?
- Vem bär ansvaret för att Bo tycker att det blev fel?
- Varför kan det vara svårt att säga nej i sexuella situationer fast man inte vill?
- Vad kunde Kim ha gjort annorlunda?
- Vad kunde Bo ha gjort annorlunda?
- Vad kan Kim göra nu?
- Är detta en våldtäkt? Varför/varför inte?

Lagar på modersmål

Syfte

Det viktigaste i undervisningstemat är att ge grundläggande information om lagar. Samarbeta därför med modersmålsstöd/tolk för att göra ett lämpligt urval av information och för att hitta former för att förmedla informationen. Ett språkmål med övningen kan vara att träna lässtrategier och läsförståelse på grundläggande nivå.

Alla vuxna elever har förståelse av ämnet utifrån de länder och kulturer de har levt i tidigare. Alla kan möjligen inte så mycket om sexualbrottslagstiftningen i länder de har bott i tidigare, men de har erfarenheter och föreställningar som kan vara bra att knyta an till.

Förberedelser

- Gör ett urval av viktig information från kapitlet, t ex om diskrimineringslag, sexualbrottslag och smittskyddslag. Gör ett urval av den muntliga information som ska ges och skriv en kort anpassad text om den lag lektionen ska handla om. En eller två centrala meningar kan räcka att arbeta med per tillfälle; utgå från elevernas förutsättningar och studietempo. Välj förslagsvis ur informationen i den kartläggande övningen på föregående sidor.
- Finns studiehandedare eller lärare från elevernas ursprungsland att tillgå så är hen antagligen bäst lämpad att både knyta an till elevernas förståelse och undervisa i svensk sexualbrottslagstiftning, i samarbete med ordinarie lärare. Förbered i så fall tillsammans!
- Använd bilder som stöd om eleverna behöver det.
- Whiteboardtavla/smartboard.

Instruktion

1. Skapa förståelse för ämnet genom att fråga eleverna om de känner till lagar som rör sexualitet i länder de tidigare bott i respektive i Sverige. Ge exempel ur svensk lag för att konkretisera, till exempel lagen om att den som är äldre än 15 inte får ha sex med den som är yngre än 15. Lista elevernas exempel på tavlan och försök finna ut om exemplen är skrivna lagar eller inofficiella regler. Eleverna behöver handledning på modersmål i det här momentet om de inte klarar att uttrycka sig muntligt på svenska.
2. När alla i gruppen har förstått vad temat gäller är det dags att dela ut den korta informations-texten om någon av lagarna och gå igenom den. Använd lässtrategier. Låt exempelvis eleverna få en uppfattning om vad texten säger som helhet innan de börjar undersöka betydelsen av enskilda ord. Stanna upp då och då och fråga eleverna om likheter/skillnader i förhållande till länder de levt i tidigare. Det blir ett sätt att se om de förstått undervisningen.
3. Repetera informationen genom att låta eleverna förklara meningarna med andra ord eller på sitt modersmål för varandra, träna på att säga meningarna och återge dem utan hjälp av text.

Uppföljning

Arbeta med övningen Säg nej, säg ja längre fram i undervisningstemat. Modersmålsstöd kan behövas för att förklara sammanhanget och betydelsen av begreppet ömsesidighet. Läraren kan också behöva göra ett urval av situationer för att möta elevernas språknivå.

Syfte

Syftet med övningen är att diskutera begreppet ömsesidighet kopplat till svensk lagstiftning. Eleverna får tillgång till ord och fraser för att öva på förmågan att uttrycka känslor kring en situation.

Förberedelser

- *Kopieringsunderlag: Berättelser om ömsesidighet*
- Förbered även så att dessa kan visas i storbild.
- *Kopieringsunderlag: Känslkortlek*
- Ha informationen *Kontaktuppgifter – våld* nära till hands. (Finns bifogat.)

Instruktioner

1. Börja med att förklara vad ömsesidighet betyder, exempelvis:
 - ▶ Vid sex betyder ömsesidighet att det ska kännas bra för alla som har sex med varandra. Det ska kännas bra innan man har sex, under tiden man har sex och efter att man har haft sex. Det ska kännas bra för alla. När sex inte är ömsesidigt kan det vara olagligt (kallas sexualbrott i Sverige) och en person som haft sex med någon som inte vill kan dömas och få ett straff.
 - ▶ Om du har sex med någon är det viktigt att du tar reda på om den personen vill ha sex med dig. En person som vill ha sex visar ofta detta genom att berätta, göra ljud eller visa med kroppen att hen njuter. Du måste alltid respektera om en person säger eller visar att hen inte vill ha sex. Ett nej är alltid ett nej. Det är aldrig för sent att säga nej.
2. Dela in eleverna i mindre grupper.
3. Dela ut en eller flera Berättelser om ömsesidighet samt Känslkortlek.
4. I grupperna ska eleverna läsa en eller flera berättelser och välja tre ord från känslkortleken som de tror att huvudpersonen känner. Det finns även tomma korta, om eleverna har egna ord som bättre beskriver deras känslor. De får även ge förslag på hur personerna i berättelserna kunde ha agerat annorlunda i situationen och vad de kunnat göra efter händelserna i berättelserna.
5. Samtala i helklass om hur eleverna tänker kring berättelserna. Diskutera om det är ömsesidighet i situationerna samt vad de tycker att personerna kunde ha gjort och kan göra.
6. Dela ut Kontaktuppgifter – våld till alla eleverna.

Uppföljning

Använd Berättelser om ömsesidighet som exempeltexter och låt eleverna skriva egna liknande dilemmaberättelser/situationer. De kan användas som underlag för ytterligare reflektion och samtal i gruppen.

Faktafrågor

- Hur ser lagstiftning om sexualbrott ut i andra länder?

Värderingsfrågor

- Vad tyckte ni om övningen?
- Vilken berättelse tror ni är vanligast? Varför?
- När kan det vara lätt att säga ja till sex?
- När kan det vara svårt att säga ja till sex?
- När kan det vara lätt att säga nej till sex?
- När kan det vara svårt att säga nej till sex?
- Hur kan en person visa ett ja till sex?
- Hur kan en person visa ett nej till sex?
- Hur kan en person ta reda på att den andra personen vill ha sex?
- Vad kan en person göra som haft sex mot sin vilja?

1.

Jag är gift sedan många år tillbaka.

Min man och jag har sex då och då.

Jag tycker inte om det.

Jag njuter inte.

Men min man säger att sex är hans rättighet när vi är gifta.

Jag vet inte vad jag ska svara.

Har han rätt eller fel?

Jag vill inte bråka med honom.

2.

Förra veckan var jag hemma hos min vän.

Vi satt i soffan och började kyssas. Det kändes bra.

Det blev natt och jag fick sova i min väns säng.

Jag ville ha sex.

Min vän sa att han inte ville ha sex och att han ville sova.

Jag kysste honom och smekte hans kropp.

Hans penis fick stand.

Vi hade sex. Jag tyckte att det kändes bra.

3.

Förra helgen var jag på en fest och det var roligt.

Jag hade på mig en ny klänning och kände mig snygg.

Jag hade druckit mycket vin och blev trött. Jag somnade på en soffa.

Jag vaknade av att en kvinna kysste mig.

Jag hade träffat henne på festen och flirtat lite med henne.

Jag ville inte kyssa henne.

Jag låg tyst och sa inte nej.

Jag ville inte skrika eftersom andra personer på festen kunde höra.

4.

Jag och min fru har varit gifta i 10 år.

Ibland får hon ont i slidan när vi har sex. Om hon får ont slutar vi att ha sex.

Igår hade vi sex. Hon njöt och jag njöt.

När jag var nära att få orgasm sa hon att det gjorde ont i hennes vagina.

Jag ville ha orgasm så vi fortsatte att ha sex.

5.

Igår åkte jag buss.

Jag stod upp och höll i mig i ett räck.

Det var mycket folk på bussen och det var trångt.

Bakom min rygg stod en man.

Plötsligt kände jag att hans hand tog på min rumpa.

Jag sa inget och gick av bussen vid nästa hållplats.

6.

Jag älskar min flickvän.

Min flickvän är väldigt snäll mot mig.

Jag får bo gratis i hennes lägenhet och hon köper kläder till mig.

Min flickvän vill ha sex ofta. Jag tycker inte om att ha sex.

Ibland har vi sex. Jag har sex med henne för att hon ska vara glad.

Om vi inte har sex tror jag att vår relation kommer att ta slut.

Rädd	Kåt	Orolig	Skamsen
Njuter	Glad	Ledsen	Trygg
Lättad	Kär	Har makt	Maktlös
Arg	Nyfiken	Stressad	Intresserad

Säga nej, säga ja

Syfte

Syftet med övningen är att träna sig på att förmedla sina personliga gränser samt känna av en annan persons signaler kring gränssättning. Det är en övning där eleverna får röra lite på sig och som ofta väcker skratt.

Förberedelser

- Gör plats i rummet så att ni kan röra er fritt.

Instruktioner

1. Para ihop eleverna två och två.
2. Säg att paren ska placera sig så att de har ansiktena mot varandra. Avståndet mellan dem ska vara minst ett par meter, gärna mer. Vi kallar den ena personen för A och den andra för person B.
3. A börjar röra sig sakta mot B.
4. När B känner att A inte ska komma närmare, markerar B en gräns, genom att säga "NEJ!". Person A respekterar B:s gräns och stannar.
5. Placera er tillbaka till ursprungsavståndet och byt roller, det vill säga B rör sig sakta mot A och A markerar sin gräns på samma sätt.
6. Placera er tillbaka till ursprungsavståndet.
7. Upprepa samma procedur, men den här gången får personerna inte säga "NEJ!" med ord, utan försöka signalera det med kroppsspråk, till exempel genom att sätta upp händerna.
8. Upprepa samma procedur, men den här gången får personerna inte signalera "NEJ!" med ord och kroppsspråk, utan försöka signalera det enbart med hjälp av ögonen.
9. Gör samma övning men byt ut "NEJ!" mot "JA!". Istället för att person B ska börja röra sig fram när den vill, ska person A försöka signalera "JA!" med först ord sedan kroppsspråk och till sist med blicken. När person B uppfattar signalen "JA!" ska denne röra sig framåt. Person B stannar när person A säger "NEJ!".

Värderingsfrågor

- Vad tyckte ni om övningen?
- Var något svårt eller lätt? I så fall vad och varför?
- Hur kan man visa ett ja till sex?
- Hur kan man visa ett nej till sex?
- Finns det andra sätt som man kan säga stopp eller nej på när man vill förklara för någon att det som sker inte är ömsesidigt?
- När kan det vara lätt att säga ja till sex?
- När kan det vara svårt att säga ja till sex?
- När kan det vara lätt att säga nej till sex?
- När kan det vara svårt att säga nej till sex?
- Hur kan en person ta reda på att den andra personen vill ha sex?
- Vad kan en person göra som haft sex mot sin vilja?

Syfte

Syftet med övningen är att ge grundläggande kunskap om den svenska sexualbrottslagstiftningen samt ge eleverna möjlighet att reflektera över vilka normer kring sexualitet lagstiftningen och nyhetsartiklarna förmedlar.

Förberedelser

- *Kopieringsunderlag: Artiklar om sexualbrott*
- Läs igenom sexualbrottslagstiftningen i Brottsbalk (1962:700) 6 kap. på www.riksdagen.se
- En kortare presentation av den svenska sexualbrottslagstiftningen kan vara bra att ha tillhands. En sådan finns i *Hur säger jag?*, kapitel 5, Lagar och rättigheter. *Hur säger jag?* finns att ladda ner på www.srhr.se

Instruktioner

1. Berätta om den svenska sexualbrottslagstiftningen. Skriv upp information som du tycker är särskilt viktig för övningen på whiteboard. Låt eleverna lyssna, läsa och samtala om det du berättar så att förståelsen stärks. Kontrollera förståelsen innan ni går vidare.
2. Berätta att den svenska sexualbrottslagstiftningen omformulerades 2005. Den nuvarande lagen utvecklades för att förstärka och tydliggöra varje människas absoluta rätt till personlig och sexuell integritet och sexuellt självbestämmande. Omformuleringen syftade också till att lyfta fram och förstärka skyddet för barn och ungdomar mot att utsättas för sexuella kränkningar. Betona att ömsesidighet är viktigt för att inte ett sexualbrott ska uppstå – ett nej till sex är alltid ett nej.
3. Dela ut *Artiklar om sexualbrott*.
4. Låt eleverna läsa artiklarna i mindre grupper eller par. Ge instruktioner för lässtrategier, t ex att först läsa rubrik, underrubriker, ingress och bildtext för att gissa vad texten handlar om, att vänta med att slå upp enskilda ord för att först få grepp om helheten. Gå runt och ge läshandledning.
5. Gå sedan igenom texterna tillsammans i helgrupp.
6. Fråga om elevernas tankar om artiklarna.
7. Fråga hur artiklarna kan kopplas till svensk lagstiftning.

Hänvisningar

- Lagar och förordningar i sin helhet finns på Svensk författningssamling (SFS) www.riksdagen.se

Faktafrågor

- Vad betyder ordet våldtäkt? Var går gränsen för en våldtäkt?
 - I Sverige är våldtäkt olagligt.
 - Våldtäkt definieras i svensk lagstiftning:
 - » att med våld eller hot tvinga en person till sex
 - » att ha sex med en person som befinner sig i hjälplöst tillstånd
 - » att ha sex med en person som är yngre än 15 år
- Kan en person våldta sin hustru/man?
 - I Sverige är det enligt lag (från 1965) förbjudet att våldta inom äktenskapet.
- Finns det någon åldersgräns för när man får ha sex?
 - I Sverige får en person över 15 år inte ha sex med personer som är under 15 år. En person som är äldre än 15 år och som har haft sex med en person under 15 år kan dömas för våldtäkt mot barn, även om inget hot eller våld har förekommit. Lagen är till för att skydda barn från att bli sexuellt utnyttjade.
- Vad menas med sexuellt tvång? Vad är skillnaden mellan sexuellt tvång och grovt sexuellt tvång?
 - I Sverige är det olagligt att tvinga någon att utföra eller tåla en sexuell handling. Det gäller även när någon genom tvång får en person att utföra sexuella handlingar på sig själv, till exempel framför en filmkamera.
 - Brottet kan ses som grovt om flera personer deltagit i brottet eller om det varit särskilt hänsynslöst på annat sätt.
- Vad menas med sexuell posering?
 - I Sverige är det olagligt att utnyttja eller främja att barn under 15 år poserar sexuellt, till exempel på bild eller film. Det gäller i vissa fall även barn fram till 18-årsdagen.
- Hur ser lagstiftningen om sexköp ut i olika länder? Är det olagligt eller lagligt att sälja eller köpa sexuella tjänster?
 - I Sverige är det olagligt att köpa sexuella tjänster, men det är lagligt att sälja sexuella tjänster. Lagen är till för att skydda personer i prostitution och minska antalet sexköpare genom att avskräcka dem. Med färre sexköpare minskar efterfrågan och prostitution.

Elittränare fick gå efter sexköp

En svensk fotbollstränare på elitnivå har fått sparken efter att det kommit fram att han köpt sex av en kvinna. Polisen misstänkte kvinnan för prostitution och såg att mannen besökte kvinnans hotellrum. När han kom ut konfronterades han och erkände sexköp.

När klubben fick reda på händelsen fick mannen sparken direkt, för att ha brutit mot föreningens värderingar.

Orsaken blev känd på söndagen då det upprättades ett strafföreläggande. Den tidigare tränaren ska betala 50 dagsböter, totalt 11 500 kronor. ■

Publicerad 16 nov 2015, TT

Lista över fackuttryck i texten:

- ▶ köpt sex
- ▶ misstänkte
- ▶ prostitution
- ▶ erkänner/erkände
- ▶ upprätta ett strafföreläggande
- ▶ dagsböter

Andra viktiga uttryck:

- ▶ på elitnivå
- ▶ får sparken/har fått sparken
- ▶ konfronteras/konfronterades
- ▶ klubben/föreningen
- ▶ brutit mot föreningens värderingar

Åklagare ville se längre straff

En 29-årig nätpedofil döms till sju års fängelse för bland annat grovt sexuellt tvång.

29-åringen döms i tingsrätten för bland annat 63 fall av grovt sexuellt tvång och 19 fall av grovt utnyttjande av barn för sexuell posering. De utsatta flickorna, i åldrarna 11-20 år, finns spridda över hela landet.

Kammaråklagare Emelie Källfelt tycker att mannen borde ha dömts till maxstraffet, åtta års fängelse.

- Om du inte får åtta år i det här fallet, vad är det då som krävs? Åtta år är det enda rimliga, säger kammaråklagare Emelie Källfelt till TT.

Juridiska oklarheter

Mannen har genom hot på nätet förmått flickor att begå grova övergrepp på sig själva. Trots det döms han inte för rubriceringen grovt sexuellt övergrepp mot barn.

Emelie Källfelt ger en förenklad förklaring till vad diskussionerna kring rubriceringen handlar om:

- Det man bråkar om är ordet ”genomför”. Kan du genomföra en sexuell handling på någon om du inte gör det med dina egna händer? Svaret är ja, enligt förarbetena till lagen där man har med exemplet att få ett barn att onanera på sig själv.

Källfelt vet på rak arm ett känt fall där domstolen dömt för sexuella övergrepp när brotten skett över nätet. I andra kända fall har man hänvisat

till osäkerhet kring hur lagen ska tolkas.

Eftersom den nu dömd 29-åringen hela tiden hävdar sin oskuld kommer domen troligtvis att överklagas. Källfelt hoppas att Högsta domstolen hunnit komma med en vägledande dom innan målet tas upp i hovrätten.

Tydlig markering

Advokat Katherine Lobos Vasquez har företrätt en av de 68 utsatta flickorna i målet.

- Jag blev glad när jag såg att det blev sju års fängelse. Det är ett steg i rätt riktning, säger hon.

Lobos Vasquez tycker att de tidigare straffen i liknande mål varit för milda - fem års fängelse.

- Det här är en tydlig markering från samhället att vi inte accepterar det här. Det rör sig om synnerligen grova övergrepp som inneburit smärta och bestående fysiska skador, säger hon.

Förutom fängelsestraffet åläggs 29-åringen att betala drygt fem miljoner kronor i skadestånd till flickorna.

29-åringen kunde begå sina brott genom att låtsas att han var en jämnårig pojke. I flera fall har han övertalat flickor att först skicka en relativt oskyldig bild. Sedan har han hotat att sprida den om han inte fick mer. I vissa fall hotade han direkt. Då hade han först tagit reda på barnets hemadress, skolschema och liknande.

För flickorna är det fruktansvärt jobbigt att veta att bilder och filmer på dem i utsatta situationer cirkulerar på nätet världen över - och förmodligen aldrig kommer att försvinna. ■

Publicerad 4 juni 2015, TT

Lista över fackuttryck i texterna:

▶ fängelse	▶ sexuellt övergrepp/grovt sexuellt övergrepp	▶ företräder/har företrätt någon
▶ dom	▶ sexuell posering	▶ hävdar sin oskuld
▶ dömer	▶ diskussioner kring rubriceringen	▶ domen överklagas
▶ döms till	▶ tolkar lagen	▶ tingsrätten
▶ borde ha dömts till	▶ osäkerhet kring hur lagen ska tolkas	▶ hovrätten
▶ är dömd till	▶ genomföra	▶ Högsta domstolen
▶ rubricering	▶ domstolen	▶ vägledande dom
▶ sexuellt tvång/grovt sexuellt tvång	▶ åklagare/kammaråklagare	▶ tidigare mål
▶ utnyttjande/grovt utnyttjande	▶ advokat	▶ milda straff
		▶ betala skadestånd

Syfte

Syftet med övningen är att ge grundläggande kunskap om smittskyddslagens innehåll med individers rättigheter och skyldigheter samt diskutera testning av hiv/STI.

Förberedelser

- Whiteboardtavla/smartboard att skriva på
- Tillgång till datorer/surfplatta/mobil med internetuppkoppling
- Ha *Appendix A – Testning och rådgivning* nära till hands. Den finns i materialet *Hur säger jag?*

Instruktioner

1. Föreläs om smittskyddslagen med utgångspunkt i avsnittet Smittskyddslagen i *Hur säger jag?*, kapitel 7.
Viktiga punkter att gå igenom är:
 - ▶ Syftet med smittskyddslagen (individ- och samhällsperspektiv).
 - ▶ Vilka STI (sexuellt överförbara infektioner) som ingår.
 - ▶ Vilka regler en person måste följa om hen fått en av sjukdomarna som faller under smittskyddslagen.
 - ▶ Vad som händer om en person inte följer reglerna.
 - ▶ Att all vård, testning och behandling av sjukdomar som faller under smittskyddslagen är helt kostnadsfria.
 - ▶ Anonymitet vid testning samt att den upphör vid sjukdom som faller under smittskyddslagen. Viktigt att poängtera är att full sekretess fortfarande råder.
2. Fråga om eleverna vet var det går att testa sig för hiv/STI.
Skriv upp följande mottagningar för att testa sig:
 - ▶ Hud- och könsmottagning på sjukhus
 - ▶ Vårdcentral
 - ▶ Ungdomsmottagning (om du är 13-24 år)
 - ▶ Mödravårdscentral
 - ▶ Sexualmedicinskt Centrum
3. Låt eleverna öva sig i att leta upp hur mottagningarna i ovanstående lista ligger i förhållande till där de bor. Använd förslagsvis hemsidan www.1177.se eller utgå från *Appendix A – Testning och rådgivning*. Dela i helgrupp de mottagningar ni hittar.

Uppföljning

Producera gemensamt ett häfte med viktiga vårdkontakter på elevernas hemort/hemorter. Låt dem arbeta i grupper, söka information och skriva texter med exempelvis mottagning, typ av vård, adress, telefonnummer och annan viktig information.

Värderingsfrågor

- Vad tyckte ni om övningen?
- När bör en person gå och testa sig för hiv/STI? Hur ofta? Efter vilka situationer? Belys att flera STI kan vara symtomfria.
- Var det lätt eller svårt att hitta mottagningar med hjälp av internet?
- Vilka nackdelar kan det finnas med smittskyddslagen?
- Vilka fördelar kan det finnas med smittskyddslagen?
- Skiljer sig för- och nackdelarna om man utgår från ett individperspektiv eller från ett samhällsperspektiv?

Hänvisningar

- Smittskyddslagen finns att läsa i sin helhet på Svensk författningssamling (SFS), www.riksdagen.se

Syfte

Livsberättelsen är ett exempel på en persons upplevelser eller tankar på temat; i det här fallet en text som uttrycker skribentens känsla och önskan. Den kan väcka mer känslor och tankar än de informativa texterna och öppna upp för reflektion. Betona för eleverna att läsningen och förståelsen av texten är det viktiga. Utgå i första hand från elevernas egna reflektioner. Diskussionsfrågorna nedanför texten finns som stöd vid behov.

Förberedelser

- *Kopieringsunderlag: Livsberättelse.* Välj om ni vill läsa den enskilt, i grupp och/eller i helklass.
- *Kopieringsunderlag: Känslkortlek*

Diskussionsfrågor

- Vad tänker du när du läser texten?
- Vilka känslor väcker texten? Använd känslkortleken där eleverna får välja ut exempelvis tre ord som de associerar till texten. Det finns tomma kort, om eleverna har egna ord som bättre beskriver deras känslor.
- Hur kan vi arbeta för att förebygga våld mot kvinnor?
- I dikten är det männen som begår våld som är förövare. Män kan också vara offer för våld och sexuellt förtryck. Vad tänker ni om det?
- Vad vill du läsa mer om?

Kopieringsunderlag: Livsberättelse

”Jag drömmer om det här:

Ingenstans i världen dödas kvinnor.

Ingenstans i världen dödas kvinnor genom stening.

Ingenstans i världen blir kvinnor våldtagna.

Ingenstans i världen gifter man sig med barn.

Tyvärr har alla dessa förtryck och grymheter begåtts av oss män.

Det faktum att vi dödar kvinnor kan ses som uttryck för mannens svartsjuka”

- Murat Altunöz, journalist och sfi-elev

Texten är publicerad i sfi-tidningen Världen&vi, ABF Vux i Göteborg

Kopieringsunderlag: Känslkort

Rädd	Kåt	Orolig	Skamsen
Njuter	Glad	Ledsen	Trygg
Lättad	Kär	Har makt	Maktlös
Arg	Nyfiken	Stressad	Intresserad

Tips på fler metoder och material

Nedan följer förslag på andra metoder och material om ni vill fördjupa er i ämnet. Många av dem kan laddas ned utan kostnad:

- För att undervisa om diskrimineringslagstiftningen: gör övningen *Likabehandling och trygghet hos oss* i undervisningstemat HBTQ och normer!
- www.dinarattigheter.se, Länsstyrelsen Östergötland och Rädda barnen. Hemsidan är riktad till unga, men innehåller mycket bra information om sexuella rättigheter såsom kvinnokonventionen, äktenskap, könsstympning, hedersrelaterat våld och förtryck med mera. Informationen finns på olika språk.
- *Var går gränsen?*, Brottsförebyggande rådet (BRÅ), www.bra.se
- *Att arbeta med sexuella trakasserier i skolan* (RFSU), www.rfsu.se
- *RÄTTIGHETSPRAKTIKA – om sexualitet och mänskliga rättigheter*, RFSU, www.rfsu.se
- På Diskrimineringsombudsmannen hemsida, www.do.se finns material kring diskrimineringslagen, bland annat *Lika rättigheter i skolan – ett stöd i skolans likabehandlingsarbete*.
- *MedVerkan - Fungerande förändringsarbete för lika rättigheter och möjligheter* av Arbetsmiljöforum i Sverige AB / Tema Likabehandling,

Introduktion

Att fritt få planera sin familjesituation utan diskriminering, påtryckningar eller våld är reproduktiva rättigheter. Det är också friheten att välja om, när och med vem man vill skaffa barn samt att få välja hur många barn man vill ha och hur tätt de ska födas. För detta krävs kunskap om och tillgång till preventivmedel, abort och bästa tänkbara vård i relation till graviditet och förlossning. De reproduktiva rättigheterna är nära sammankopplade med de sexuella rättigheterna och den sexuella och reproduktiva hälsan. Det är därför viktigt att samtalen om familj, graviditet och preventivmedel äger rum i ett sammanhang där också sexuella rättigheter och sexuell hälsa diskuteras.

Syfte

Undervisningstemat syftar till att eleverna ska få kunskap och språk som ger dem möjlighet att ta vara på sina reproduktiva rättigheter och sin reproduktiva hälsa. Det innefattar en förståelse för och en kunskap om olika familjebildningar, preventivmedel, aborträttigheter och sjukvård. Undervisningen syftar även till att ge orienterande kunskaper och språkliga färdigheter som gör att eleverna får tillgång till den vård, rådgivning och service som erbjuds i relation till reproduktionen.

Övningarna kan kopplas ihop med andra undervisningsteman, exempelvis:

- hälsa
- familjeliv
- jämställdhet
- föräldraskap
- vård
- lagar och rättigheter
- kärlek
- lokalsamhället
- samhällskunskap

Att tänka på vid detta undervisningstema

Det kan finnas normer kring hur en familj ska se ut och vem i familjen som har ansvar för att planera och ta hand om familjen. Exempel på det är normen om tvåsamhet, det vill säga att en familj ska bestå av två personer som lever i en monogam relation. Det finns också mycket starka normer kopplade till sexualitet och föreställningar om manligt och kvinnligt kopplat till vem som är lämplig vårdnadshavare. Skolan har som uppgift att vara en motvikt till socialt begränsande

normer och därför är det viktigt att synliggöra rådande normer samt visa på olika perspektiv. Detta kan bland annat göras genom reflektion och strukturerade diskussioner men också genom de material, exempel och bilder som används i undervisningen.

Undervisning kring preventivmedel behöver inkludera information om skydd mot oönskad graviditet och sexuellt överförbara infektioner. För att undvika en diskussion som utgår enbart ifrån heterosexuella relationer är det viktigt att tänka på att inte alla har sex som innefattar penis i slida.

Förutsätt inte att personer som redan är föräldrar känner till hur en graviditet fungerar eller hur man går tillväga för att skydda sig från att bli oönskat gravid. Alla har rätt till information om reproduktion oavsett familjesituation.

Tänk på att det i rummet kan finnas personer med olika erfarenheter av exempelvis graviditet och abort. Värna om samtalsklimatet så ingen känner sig utsatt. Tips kring hur det kan göras finner du i inledningen till det här materialet. Förbered information och hänvisning till de mottagningar som finns i elevernas närområde. Tips på hemsidor med information och hänvisningar finns även i detta undervisningstema.

Förberedelser

- Läs om prevention, abort och kondomkunskap i kapitel 5 i *Hur säger jag?*
- Bifogat till *Hur säger jag?* finns *Appendix A – Testning och rådgivning*, som kan vara bra att ha till hands.

Referenser till språkforskning

Övningarna i det här undervisningstemat rör såväl ordinlärläring som ämneskunskaper och värderingsfrågor. De täcker olika fält i Cummins fyrfältsmodell för andraspråksundervisning, där arbetssätt beskrivs utifrån två dimensioner: grad av kognitiv svårighetsgrad och grad av situationsberoende (hur lite eller mycket stöd eleven får av undervisningssituationen och övriga kontexten).

Övningen *Vart ska jag gå?* är enkel att förstå och rör elevernas vardag. Den hjälper dem att använda begreppen i undervisningstemat och koppla dem till sin hemort och vårdkontakter där. I uppföljningen repeteras orden och sätts i ett språkligt sammanhang av hela fraser och muntlig produktion. De följande övningarna *Vad kan de göra?* och *Preventivmedelstabellen* bygger på en högre kognitiv svårighetsgrad, men eleverna får där stöd av ett interaktivt arbetssätt och med material som

konkretiserar och förklarar innehållet. De utgör exempel på den typ av undervisningsmoment som Cummins rekommenderar för andraspråkselever, enligt fyrfältsmodellen.

Övningen *Hur känner personen?* samt dilemma- och livsberättelserna utvecklar elevernas kunskap på kapiteltemat genom att skapa identifikation, väcka känslor och konkretisera faktainnehållet. Texter som engagerar elevernas känslor, fantasi och inlevelseförmåga lyfter inläringen från ordnivån.

Cummins: *Andraspråksundervisning för skolframgång – en modell för utveckling av skolans språkpolicy*. Ur: Naucélér (red): [Symposium 2000. Ett andraspråksperspektiv på lärande](#).

Enström: *Ordförråd och inläring – med särskilt fokus på avancerade inlärare* Ur: Hyltenstam/Lindberg (red): *Svenska som andraspråk – i forskning, undervisning och samhälle*

Holmegaard/Wikström: *Språkutvecklande ämnesundervisning* Ur: Hyltenstam/Lindberg (red): *Svenska som andraspråk – i forskning, undervisning och samhälle*

Överblick övningar

- Kartläggande uppgift: Intresseskala
- Dilemmaberättelse
- För elever som behöver mycket språkstöd: Vart ska jag gå?
- Vad kan de göra?
- Preventivmedelstabell
- Hur känner personen?
- Livsberättelse
- Tips på fler metoder och material

Kartläggande uppgift: Intresseskala

Syfte

Familjeplanering är ett brett område och därför syftar övningen till att belysa vad eleverna vill lära sig mer om och diskutera. Den möjliggör elevdelaktighet och kan användas för att planera vilka delar undervisningen bör fokusera på.

Förberedelser

- Kopieringsunderlag: *Intresseskala*

Instruktioner

1. Dela ut kopieringsunderlaget till alla.
2. Låt eleverna rangordna på papperet från 1-5 vad de är intresserade av i undervisning om familjeplanering. 1 är det ämne de finner mest intressant, 5 är det ämne de är minst intresserade av.
3. Samla in allas papper och sammanställ resultaten.
4. Använd sammanställningen för att planera undervisning i familjeplanering utifrån elevernas intresse.

Vad vill du prata om?

Skriv siffrorna 1-5 vid rubrikerna.

Fråga läraren om du inte förstår orden.

1 betyder Mycket intressant.

5 betyder Inte så intressant.

Preventivmedel

Graviditet

Familj och relationer

Abort

Könssjukdomar

Berättelse 1

Maria och Johan lever i en relation.

Båda två arbetar som busschaufförer.

Maria drömmer om att utbilda sig till psykolog.

Johan vill att de ska skaffa barn.

Maria upptäcker att hon är gravid, men hon vill inte ha barn.

Vad tycker du att Maria ska göra?

Diskussionsfrågor:

- Tycker du att Maria ska prata med Johan?
- Vad tycker du att Maria ska säga?

Berättelse 2

Maria och Johan brukar ha sex tillsammans.

Johan är kär i Maria men Maria funderar på att göra slut.

Johan pratar ofta om att han vill bilda familj med Maria.

Marias mens uteblir en månad och hon misstänker att hon är gravid.

Hon köper ett graviditetstest på apoteket.

Testet visar att hon är gravid men Maria vill inte ha barn.

Vad tycker du att Maria ska göra?

Diskussionsfrågor

- Tycker du att Maria ska prata med Johan? Varför/ Varför inte?
- Vad tycker du att hon ska säga?
- Hur tror du att Johan kommer att reagera?

Vart ska jag gå?

Syfte

Syftet med övningen är att lära eleverna några centrala fraser förknippade med familjeplanering. De får träna på att koppla ord till den eller de vårdmottagningar/vårdkontakter som kan erbjuda information, vård eller annan hjälp inom det fält som ordet är förknippat med.

Förberedelser

- Modersmålsstöd kan vara bra eller nödvändigt för att genomföra övningen.
 - Gör skyltar med ord eller meningar samt skyltar med bilder som kan paras ihop med fraserna, t ex:
 - ▶ Jag är gravid.
+ Bild på gravid person
 - ▶ Jag vill göra graviditetstest
+ Bild på teststicka
 - ▶ Jag behöver preventivmedel.
+ Bild på några olika vanliga preventivmedel
 - ▶ Vi kan inte få barn.
+ Tom vagg/barnsäng eller liknande
 - ▶ Jag vill göra abort.
+ Bild på gravid person med ett kryss över magen
 - ▶ Jag är utsatt för hot och våld hemma
+ Bild på rädd person eller person med blåmärken
- Användbara och inkluderande bilder finns att ladda ner på RFSU:s hemsida, bland annat i materialet Sexualundervisning på lättare svenska. Tillgång till smartboard underlättar naturligtvis; då behövs inte skyltar, utan eleverna kan dra rätt mening till rätt bild.
- Förbered bilder som kan projiceras på whiteboard/smartboard med både namn och bild på den vårdmottagning som en vårdsökande kan vända sig till i respektive fall: barnavårdscentral (BVC), ett apotek, vårdcentral, mödravårdscentral (MVC), ungdomsmottagning, etc.
 - Leta upp telefonnummer, adress och eventuellt foton på mottagningar på orten. Använd Vårdguidens hemsida www.1177.se och sök vård.

Om elever i gruppen inte kan läsa hela fraser på svenska kan ni fokusera på enskilda ord istället för meningar, exempelvis gravid och abort, samt även göra övningen muntligt.

Instruktioner

- Visa eleverna skyltarna med meningar och förklara fraserna med bildens hjälp. Modersmålsstöd är bra att ha i det här momentet.
- Träna på att läsa meningarna tillsammans och enskilt när förståelsen finns.
- Låt eleverna träna på att läsa och para ihop rätt fras med rätt bild. Repetera flera gånger.
- Fråga om eleverna vet vart de kan gå för information och hjälp i de olika exemplen i fraserna. Vart går du om du behöver preventivmedel? Om du vill göra abort? etc.
- Koppla fras och bild till respektive vårdmottagning och låt eleverna träna på vad de olika mottagningarna heter. När det gäller hot och våld – hänvisa till vården, men också till polis och stödtelefon, exempelvis till Kvinnofridslinjen som drivs av Nationellt centrum för kvinnofrid. På deras hemsida finns kort information på olika språk.
- Ge gärna eleverna telefonnummer och adress på orten för att underlätta kontakt.

Uppföljning

Repetera genom att eleverna får para ihop meningarna, bilderna och vårdmottagningen vid fler tillfällen. Träna också på att säga fraserna.

Ett mål kan vara att eleverna klarar att välja några av bilderna, säga frasen samt vad mottagningen heter utan stöd av text. Ge dem en mall för hur de kan uttrycka sig, till exempel: "Om jag behöver/är... kan jag gå till ..."

Fånga upp fler ord som kommer på tal i samband med övningen och utvidga med fler fraser och bilder utifrån gruppens efterfrågan. Gå gärna på studiebesök till de olika vårdkontakterna.

Syfte

Syftet med övningen är att ge eleverna ett språk kring reproduktion och olika familjebildningar samt möjlighet att diskutera reproduktiva rättigheter.

Förberedelser

- *Kopieringsunderlag: Reproduktionskortlek.* Observera att den ska skrivas ut dubbelsidigt.

Du hittar den här:

http://www.srhr.se/sites/default/files/Familjeplanering_Reproduktionskortleken_0.pdf

- *Appendix A – Testning och rådgivning* finns med i materialet *Hur säger jag?* som laddas ner på www.srhr.se

Instruktioner

1. Skriv upp följande reproduktiva rättigheter på tavlan. Det är rättigheter som finns i Sverige.
 - ▶ Det finns ingen åldersgräns för att skaffa preventivmedel.
 - ▶ Abort är lagligt. Det är personen som är gravid som bestämmer i fråga om abort.
 - ▶ Giftna par (olikkönade och samkönade) och ensamstående får adoptera barn.
 - ▶ Två personer med livmödrar som är sambo, giftna eller registrerade partner har rätt till insemination med spermier från en donator.
2. Dela in eleverna i mindre grupper. Varje grupp får en uppsättning av *Reproduktionskortleken*.
3. Lägg korten med texten nedåt i fyra olika högar – alla kort med samma baksida läggs i samma hög. Det vill säga en hög med *Personen*, en hög med *Vem är partner till personen?*, en hög med *Är personen gravid?* och en hög med *Vill paret ha barn?*. Blanda gärna korten i högarna så att alla grupper inte får likadana utgångslägen.
4. Eleverna drar ett kort från varje hög. Korten bildar tillsammans ett par som antingen är gravida eller inte gravida och som antingen vill eller inte vill ha barn.
5. Tillsammans ska eleverna svara på följande frågor:
 - ▶ Vad tror ni paret tänker och känner?
 - ▶ Vad kan paret göra för att få barn eller inte få barn utifrån det som står på tavlan?

Till exempel kan en grupp dra följande fyra kort:

- ▶ Personen: kvinna
- ▶ Vem är partner till personen: kvinna
- ▶ Är personen gravid: nej
- ▶ Vill paret ha barn: ja.

Gruppen kan resonera sig fram till att en person i paret kan insemineras eller att paret kan adoptera ett barn.

6. Eleverna drar sedan nya kort, bildar en ny parrelation och upprepar övningen.
7. Totalt kommer de att ha diskuterat sex olika par.
8. Låt grupperna få redovisa något eller några par som de diskuterade kring.
9. Dela ut *Appendix A – Testning och rådgivning* till alla. Där finns mottagningar för att testa sig för graviditet och hiv/STI i hela Västra Götaland.

Värderingsfrågor

- Vad fick ni för olika par i grupperna? Hur svarade ni? Kommer andra grupper på några andra lösningar?
- Vad tyckte ni om övningen?

Faktafrågor

- Hur kan jag få mer information om graviditet?
- Hur kan jag få mer information om preventivmedel?
- Hur kan jag få mer information om adoption?
- Hur kan jag få mer information om abort?
- Hur kan jag få mer information om insemination?

Hänvisningar

- På Vårdguidens hemsida www.1177.se eller telefonnummer 1177 kan du få information om graviditet, preventivmedel, abort och infertilitetsbehandlingar. Där hittar du också närmaste mottagning med vård och möjlighet till samtal.

Preventivmedelstabellen

Syfte

Syftet med övningen är att få svenska ord på preventivmedel samt kunskap om hur och vad de skyddar mot.

Förberedelser

- Kopieringsunderlag: Preventivmedelstabellen
http://www.srhr.se/sites/default/files/Familjeplanering_Preventivmedelstabellen.pdf
- Appendix A – Testning och rådgivning ur
Hur säger jag?

Instruktioner

1. Berätta att genom historien, i alla samhällen och kulturer, har människor velat kontrollera sin reproduktion/fortplantning. Alltifrån halva citrusfrukter (som pessar) och djurtarmar (som kondom) har använts. Idag finns andra metoder och produkter så som kondom, spiral och p-piller. Berätta att ordet ”preventiv” betyder att förebygga eller förhindra.
2. Be sedan om förslag på preventivmedel för att skydda sig mot oönskad graviditet och mot STI (sexuellt överförbara infektioner/könssjukdomar), och skriv upp dem på tavlan.
3. Om det kommer upp några preventivmedel och preventivmetoder som anses väldigt osäkra, diskutera dem och skriv inte upp dem. Exempelvis:
Avbrutet samlag är en osäker preventivmetod eftersom det kan vara svårt att ha full kontroll över ejakulationen. Den vätska (försats/Cowperssekret) som kommer ur urinröret från penis när mannen har erektion kan innehålla virus eller bakterier. Därför kan det finnas risk för att avbrutet samlag leder till oönskad graviditet eller STI.
Säkra perioder är också en osäker preventivmetod eftersom spermier kan leva upp till fem dygn i en vaginas äggledare och därmed befrukta ett ägg flera dagar efter samlaget.
4. Fyll på listan utifrån Preventivmedelstabellen i kopieringsunderlaget.
5. Markera vilka som skyddar mot graviditet och vilka som skyddar mot könssjukdomar (se tabellen under avsnittet om Prevention i kapitel 5 i *Hur säger jag?*).
6. Dela in eleverna i mindre grupper och dela ut Preventivmedelstabellen.
7. Varje grupp ska ansvara för ett eller flera preventivmedel.

8. Med hjälp av Internet (förslagsvis www.1177.se eller www.sakraresex.se) ska de förbereda en presentation av det tilldelade preventivmedlet. Eleverna ska berätta vilket preventivmedlet är, var det kan köpas/fås samt om det skyddar mot graviditet och/eller hiv/STI. De får också gärna visa en bild på preventivmedlet. Eftersom denna övning kan ta längre tid på grund av förberedelser kan ni behöva lägga presentationerna vid nästa undervisningstillfälle.
9. Låt varje grupp presentera preventivmedlet inför helgruppen.
10. Dela ut Appendix A – Testning och rådgivning till alla. Där finns mottagningar där det går att testa sig för hiv/STI i hela Västra Götaland.

Värderingsfrågor

- Vad tyckte ni om övningen?
- Hur går det att ha säkrare sex (det vill säga sex med liten risk för att överföra en STI eller bli oönskad gravid) utan preventivmedel?
- Vem har ansvar för att skaffa och använda preventivmedel i en relation? Är det skillnad om man är i en tillfällig eller fast relation?

Detta kan vara ett bra tillfälle att diskutera heteronormen; det vill säga att det som förutsätts är att det oftast är en man och kvinna som har sex tillsammans. Om gruppen exempelvis uttrycker att de tänker på en heterosexuell relation där de tycker att det är kvinnans eller mannens ansvar att skaffa fram preventivmedel, kan ni ställa följdfrågor:

- Om det är en samkönad relation – vems ansvar är det då?
- Varför ska personer i en sexuell relation använda kondom om det inte finns risk för att bli gravid?

Berätta att preventivmedlet kondom även skyddar mot hiv och andra sexuellt överförbara infektioner.

Utdrag ur RFSU:s *Säkrare sex – med och utan kondom* (2012):

Det är framförallt samlag utan kondom som innebär risk för överföring av STI. Ett sätt att skydda sig är att använda kondom, men det går också att ha säkrare sex på andra sätt. Tänk i så fall på de här huvudreglerna:

- Undvik att slemhinnor kommer i kontakt med andra slemhinnor.
- Undvik att slidsekret, sperma och blod kommer i direkt kontakt med slemhinnor.
- Undvik att slidsekret, sperma och blod kommer i kontakt med sår.
- Slemhinnor finns i slidan, på de inre blygdläpparna, runt urinrörsmynningen, på ollonet och förhuden, i analen, i munnen, ögonen och i halsen.

Hur känner personen?

Syfte

Aspekter av reproduktion kan diskuteras på olika nivåer, från individ till befolkningspolitik. Övningen syftar till att prata om reproduktion på individnivå och olika känslor kopplat till det.

Förberedelser

- *Kopieringsunderlag: Känslkortleken*
- Tänk igenom hur ni kan förklara orden i *Känslkortleken*. Tillgång till modersmålsstöd kan vara bra eller nödvändigt.
- *Kopieringsunderlag: Hur känner personen?*

Instruktioner

1. Dela in eleverna i mindre grupper och förse varje grupp med känslkortleken samt en eller flera texter från *Hur känner personen?*.
2. Förklara att de ska läsa berättelsen tillsammans och sedan välja tre kort med känslor som de tror att huvudpersonen känner. Poängtera att de inte ska säga vad de själva hade känt i situationen, utan vad de tror att personen i berättelsen känner. Det finns tomma kort, om eleverna har egna ord som bättre beskriver deras känslor.
3. Gå igenom en berättelse i taget och diskutera likheter och skillnader mellan orden som grupperna har valt.
4. Informera om vart man kan vända sig vid de olika situationerna:
 - **Abort**
Utförs på sjukhus eller gynekologiska mottagningar. Du kan kontakta vårdcentral, barnmorskemottagning eller ungdomsmottagning för att få råd och prata med någon. Även personen som inte är gravid kan få samtalsstöd.
 - **Ofrivillig barnlöshet**
För personer som har svårt att bli gravida finns flera olika behandlingar som kan hjälpa, så kallade infertilitetsbehandlingar. Först behöver man kontakta en vårdcentral för att få en remiss till rätt mottagning.
 - **Vill inte bli gravid**
Kondom kan du köpa på apotek och i många andra butiker eller få gratis på ungdomsmottagning.
För att få hormonella preventivmedel, så som p-piller/minipiller, p-plåster, p-ring, p-spruta, p-stav och hormonspiral, behöver du träffa en barnmorska eller läkare på vårdcentral, barnmorskemottagning, gynekologisk mottagning eller ungdomsmottagning. De kostar och flera av dem

är subventionerade för personer upp till 25 år i Västra Götaland.

Akut p-piller kan köpas receptfritt på apotek.

Om du vill sterilisera dig vänder du dig först till en vårdcentral för att få remiss från en läkare till en kirurg som utför steriliseringen.

Värderingsfrågor

- Vad tyckte ni om övningen?
- Hur tycker ni att folk brukar prata om graviditet?
- Hur tycker ni att folk brukar prata om oönskad graviditet?
- Hur tycker ni att folk brukar prata om ofrivillig barnlöshet?
- Vart kan du vända dig om du behöver prata med någon om problem?

Faktafrågor

- Hur kan du få mer information om graviditet?
- Hur kan du få mer information om infertilitetsbehandlingar?
- Hur kan du få mer information om preventivmedel?
- Hur kan du få mer information om abort?

Hänvisningar

- På Vårdguidens hemsida www.1177.se eller telefonnummer 1177 kan du få information om graviditet, preventivmedel, abort och infertilitetsbehandlingar. Där hittar du också närmaste mottagning med vård och möjlighet till samtal.

**Alexanders fru är gravid. Alexander vill ha barn, men hon har valt att göra en abort. Hur tror ni att Alexander känner?
Hur tror ni att Alexanders fru känner?**

**Chandi var gravid, men vill inte ha barn. Hon har gjort en abort.
Hur tror ni att Chandi känner?**

**Leila försöker att bli gravid tillsammans med sin man Mohammed. De går på IVF-behandling och läkaren är positiv. De kanske kan få barn.
Hur tror ni att Leila känner?
Hur tror ni att Mohammed känner?**

**Sandra och Amina vill ha barn, men Amina blir inte gravid. De har försökt att göra Amina gravid i över tre år.
Hur tror ni att Sandra känner?
Hur tror ni Amina känner?**

**Igår hade Thomas och Malee sex utan preventivmedel. De vill inte att Malee ska bli gravid och därför köpte hon ett akut p-piller.
Hur tror ni Thomas känner?
Hur tror ni att Malee känner?**

Rädd	Kåt	Orolig	Skam
Njutning	Glad	Ledsen	Trygg
Lättad	Kärlek	Makt	Maktlös
Förvirrad	Nyfiken	Stressad	Intresserad

Syfte

Livsberättelsen är exempel på en eller flera personers upplevelser när det gäller kapiteltemat. Den skapar anknytning och konkretiserar innehållet på temat. Texten kan väcka mer känslor och tankar än de informativa texterna, öppna upp för reflektion och hjälpa eleven att jämföra med egna erfarenheter. Betona för eleverna att läsningen och förståelsen av texten är det viktiga. Utgå i första hand från elevernas egna reflektioner. Diskussionsfrågorna här nedanför finns som stöd vid behov.

Förberedelser

- *Kopieringsunderlag: Livsberättelse.* Välj om ni vill läsa den enskilt, i grupp och/eller i helklass.
- *Kopieringsunderlag: Känslkortlek*

Diskussionsfrågor

- Vad tänker du när du läser texterna?
- Vilka känslor väcker de olika texterna? Använd känslkortleken där eleverna får välja ut exempelvis tre ord som de associerar till berättelsen. Det finns tomma kort, om eleverna har egna ord som bättre beskriver deras känslor.
- Jämför de tre olika personernas erfarenheter.
- Vad vill du läsa mer om?

”Jag tyckte inte om att vara gravid. Något hade flyttat in i mig! Det var svårt att vara stor och klumpig. Jag gick upp 22 kilo! Min partner tyckte att jag var samma vackra kvinna som förut, men jag kände mig inte attraktiv.

Efter förlossningen blev det bättre. Jag känner mig sexigare nu än innan jag blev mamma, trots att bröstet hänger. Jag är kanske mer hel som människa. Jag känner mig smartare och friare. Att få barn tillsammans är så stort. Vi kom närmare varandra. När man har barn lär man sig att ge utan att tänka på sig själv, och det blir till nytta även sexuellt. Man ställer upp mer på den andra. Sex är mer osjälviskt nu.

Men tiden då jag ammade var speciell. Jag klarade inte av när min partner smekte mina bröst. De producerade ju mjölk! De var känsliga!”

- Malin, mamma

”När jag var gravid ville jag ha mycket mer sex än annars. Jag har aldrig mått så bra som då. Jag kände mig vacker.

Men idag när vår dotter är nio månader är det svårt att få sexlivet att funka. Jag tycker det är jobbigt. Min partner har en startsträcka på två centimeter och min är på två mil. Så nu gäller det att prata med varandra och med andra par. Det är inte bra att vara ensam med tankarna.”

- Fia, mamma

När jag blev pappa kändes det svårt då och då, med sexlivet. Jag kände ibland att min fru hade glömt bort mig. Jag förändras inte fysiskt och hormoniellt, så som en kvinna gör när hon får barn, men min värld förändras helt. Och mitt behov av att bli bekräftad är lika stort fastän vi nu är tre i familjen.

Första tiden ville jag inte tränga mig på. Kvinnans kropp måste läka efter förlossningen. Men sen kom en tid när hindret inte var fysiskt. Det var mentalt. Och då kände jag mig utanför familjen. Jag tänkte att jag är fortfarande en man. Vi är fortfarande ett par. Men mina behov fanns det inte plats för.

Den känslan gick över när jag blev hemmapappa. Och det hjälpte att jag och min fru kunde prata om problemet.

- Oscar, pappa

Citaten kommer från en intervju med småbarnsföräldrar om sex i Helsingborgs Dagblad, år 2001. Texterna är bearbetade för lättare svenska.

Kopieringsunderlag: Känslokort

Rädd	Kåt	Orolig	Skamsen
Njuter	Glad	Ledsen	Trygg
Lättad	Kär	Har makt	Maktlös
Arg	Ensamhet	Stressad	Intresserad

Tips på fler metoder och material

Nedan följer förslag på andra metoder och material om ni vill fördjupa er i ämnet. Många av dem kan laddas ned utan kostnad:

- Anordna ett besök av en barnmorska som kan komma och berätta mer om preventivmedel, graviditet och abort.
- *RÄTTIGHETSPRAKTIKA – om sexualitet och mänskliga rättigheter*, av RFSU. www.rfsu.se.
- *Rätten till abort*, RFSU. www.rfsu.se
- Ha en kondomskola!
Se avsnittet kondomkunskap i kapitel 5 i *Hur säger jag?». Diskutera varför kondom inte alltid används. Prata även om vagi-anal kondom (kallas även för kvinnlig kondom eller Femidom). RFSU har en Kondompraktika på flera olika språk på www.rfsu.se*
- Kondomboken 2.0, www.rfsu.se
- *Säkrare sex – med och utan kondom*, RFSU. www.rfsu.se
- Ungdomsmottagningen på nätet www.umo.se

Introduktion

Sexualitet, kön och genus är en aspekt av skolans arbete för att alla lika behandling och ickediskriminering. I likabehandlingsarbetet och i arbetet med SRHR är normkritik en bra ingång.

Normer brukar beskrivas som oskrivna regler som styr hur personer inom ett samhälle eller i en viss grupp förväntas tänka, agera och vara. De flesta normer är viktiga för att ett samhälle ska fungera och underlättar för alla, medan andra normer begränsar människors livsutrymme. Sexualitet är ett område som är omgärdat av begränsande normer. Om lärare och annan personal på en skola inte reflekterar över egna normer kring sexualitet, kön och genus finns risk för att skolmiljön och undervisningen begränsar och utestänger elever.

Det finns många uppfattningar om vad som är normalt och onormalt, vanligt och ovanligt när det gäller sexualitet och sexuell praktik. Inte sällan utgår de tankarna från oss själva. Den som är och gör som jag uppfattas som normal och den som inte är eller gör som jag blir därför onormal.

En norm i de flesta sammanhang är att alla förväntas vara heterosexuella. Detta kallas för heteronormativitet. En del av denna norm är att vi alla förväntas identifiera oss som det biologiska kön vi får då vi föds (antingen man eller kvinna) och att vi ska känna attraktion för en person av det "motsatta" könet. På så vis vävs heterosexualitet, kön, genus och tvåsamhet samman.

HBQ är en förkortning för homosexuell, bisexuell, transperson och queer. Det är några sexualiteter och könsidentiteter som på olika sätt bryter mot heteronormativitet. Den som lever i enlighet med normer får vissa privilegier. De här privilegierna är oftast osynliga för den som får dem. Det kan handla om företräde i sociala sammanhang, bättre hälsa, större frihet och flera möjligheter i relation till arbete, utbildning och boende.

En viktig del av arbetet med SRHR är att synliggöra vilka normer som ger privilegier och att ifrågasätta det. Det kan handla om att du som pedagog funderar över vem som finns representerad i bild och i undervisningsmaterial på skolan. Vem lyfts fram i exempel och vem förväntas finnas närvarande i rummet? Det här är vad som kallas normkritik – att kritiskt förhålla sig till och problematisera vad och vem som uppfattas som naturlig, självklar och vanlig.

Syfte

Undervisningstemat syftar till att synliggöra och problematisera heteronormer – för att ge eleverna ett språk för att prata om sexualiteter och könsidentiteter som bryter mot heteronormer. På så vis blir det möjligt för alla att

söka information, vård och kunna prata om relationer, oavsett sexualitet och könsidentitet. Det är en del av skolans arbete för likabehandling, ett sätt att säkerställa elevernas sexuella rättigheter och ett sätt att bidra till en inkluderande och respektfull skolmiljö.

Övningarna kan vara ett stöd för skolans aktiva arbete mot diskriminering och för lika behandling. Det kan också kopplas ihop med andra undervisningsteman, exempelvis:

- familjeliv
- lag och rättigheter
- kärlek
- mediekritik och reklam
- migration och asylskäl

Att tänka på vid detta undervisningstema

Kom ihåg att informera om att sexuell läggning och könsidentitet är diskrimineringsgrunder enligt svensk diskrimineringslagstiftning. Det innebär att var och en har rätt att anmäla diskriminering som har samband med sexualitet och könsidentitet eller könsuttryck. Det kan vara bra att läsa på om diskriminering inför undervisningsmomentet, till exempel på www.do.se och i undervisningstemat om lagar och rättigheter i det här materialet.

Det kan vara särskilt viktigt att skilja diskussion från information i det här undervisningstemat. Samtal och information om sexualiteter och könsidentitet eller könsuttryck ska inte handla om enskilda personer eller vad någon tycker är rätt eller fel respektive normalt eller onormalt. Styr och planera upplägget för diskussionerna så att de handlar om normer och vilka fördelar människor får som lever i enlighet med dem. Diskutera känslor som kan uppkomma när vi bryter mot normer och utsätts för kränkningar och hur vi kan arbeta för att skapa en inkluderande miljö. Har skolan bra och lättillgänglig dokumentation av sitt aktiva arbete för likabehandling, till exempel skrivna riktlinjer för att förebygga diskriminering eller åtgärdsplaner, så kan läraren presentera det i undervisningssituationen.

Förberedelser

- Läs kapitel 2 om Sexualitet i *Hur säger jag?*
- Läs RFSL:s skrift *ABC om HBT till SFI*. Den finns på www.rfsl.se

Referenser till språkforskning

Övningarna i det här undervisningstemat rör såväl ordinlärning som ämneskunskaper och värderingsövningar.

I Jim Cummins fyrfältsmodell för andraspråksundervisning beskrivs arbetssätt och uppgifter utifrån två dimensioner: grad av kognitiv svårighet (hur lätt eller krävande uppgiften är tankemässigt och innehållsligt sett) och grad av situationsberoende (hur lite eller mycket stöd eleven får av undervisningssituationen och övriga kontexten). Cummins rekommenderar att elever som undervisas på och i sitt andraspråk får uppgifter som är utmanande för tanken, men i arbetsformer som ger stöd för förståelsen.

Den övning i det här undervisningstemat som är riktad till elever med behov av mycket språkstöd ställer relativt höga krav på att eleverna ska kunna följa samtalet i rummet och uppfatta begreppen. Det är inte alltid enkelt. Därför får eleverna desto mer stöd av ett interaktivt arbetssätt och med bilder som konkretiserar och förklarar samtalet och begreppen. Övningen förutsätter studiehandledning på modersmål eftersom eleverna behöver förstå information på hög språklig nivå när det gäller likabehandling och diskriminering.

Såväl övningen för elever i stort behov av språkstöd som efterföljande övningar, där eleverna tillsammans listar ord för identitet och relation, knyter an till elevernas egna erfarenheter och uppfattningar kring familj och identitet. Detta ger förståelse som hjälp i inläringen av nya ord och nytt faktainnehåll. Det skapar också ett vuxet förhållningssätt mellan lärare och elev samt konkretiserar kapitlets faktainnehåll.

Cummins: *Andraspråksundervisning för skolframgång – en modell för utveckling av skolans språkpolicy*. Ur: Naclér (red): *Symposium 2000. Ett andraspråksperspektiv på lärande*.

Holmegaard/Wikström: *Språkutvecklande ämnesundervisning* Ur: Hyltenstam/Lindberg (red): *Svenska som andraspråk – i forskning, undervisning och samhälle*

Överblick övningar

- Kartläggande övning: Relationer
- Dilemmaberättelse
- För elever som behöver mycket språkstöd: Familjer och normer
- Relationer med svenska ord
- Likabehandling och trygghet hos oss
- Vilka kroppar och relationer ser ni?
- Vem tar vem?
- Livsberättelse
- Tips på fler metoder och material

Syfte

Övningen syftar till att se vilka relationer eleverna kan sätta svenska ord på. Den visar också vilka relationskonstellationer och sexuella läggningar eleverna väljer att belysa.

Förberedelser

- Whiteboardtavla/smartboard att skriva på

Instruktioner

1. Skriv på tavlan ordet relation.
2. Fyll tavlan tillsammans med eleverna med olika benämningar av relationer, till exempel sexuell relation, kärleksrelation, föräldrar och barn, lärare och elev, vänskap, fiender, klient och myndighet, kund och säljare, etc.
3. Den fyllda tavlan ger en fingervisning om vilka relationer eleverna kan sätta svenska ord på och väljer att belysa. Använd orden för att planera kommande undervisning om HBTQ och normer. Vidareutveckla övningen genom att arbeta med övningen Relationer med svenska ord i detta kapitel. Ni kan antingen göra den direkt efter denna första tankekarta på tavlan eller vid nästa undervisnings-tillfälle.

Dilemmaberättelse

Amir är homosexuell och har flytt från sitt hemland för att slippa trakasserier.

I sitt hemland blev han flera gånger misshandlad och var rädd att mista livet.

Amir har bott i Sverige i ett år och går på sfi.

Ingen i hans klass vet om att han är homosexuell.

En dag pratar klassen om kärlek och äktenskap.

Läraren berättar att homosexuella par får gifta sig i Sverige.

Amir tycker att det är bra.

När lektionen slutar säger en klasskamrat ett skämt om bögar.

Alla i klassen skrattar åt skämtet.

Diskussionsfrågor

- Varför skrattar alla i klassen?
- Tror du att Amir skrattar? Varför/varför inte?
- Tror du att Amir skulle kunna berätta för någon i klassen om att han är homosexuell efter den här händelsen?
- Hur kan man undvika kränkningar i klassrummet?

Familjer och normer

Syfte

Syftet med övningen är att lära eleverna ord för olika relationer och att i någon mån låta dem relatera erfarenheter av hetero- och kärnfamiljsnormer från ursprungslandet eller i Sverige till de relationer och identiteter som svensk diskrimineringslagstiftning omfattar.

Ett mål för övningen är att informera om hur svensk skola och lagstiftning ger stöd och rättigheter till relationsformer som bryter mot heteronormen. Det är viktigt att tänka på att övningen rör vokabulär och informerar om lagar/rättigheter; det är inte en diskussionsövning.

Förberedelser

- Övningen kan kräva studiehandledning på modersmål. Studiehandledarna kan behöva tid för att förbereda översättning av exempelvis de kursiverade orden nedan. Observera att det på flera språk kan vara svårt att hitta termer som motsvarar de svenska orden och har samma valör.
- Samarbete med skolans kurator kan vara bra. Kuratorn kan med hjälp av modersmålsstöd informera om skolans aktiva arbete mot diskriminering och för allas lika värde samt ge exempel som tydliggör för eleverna vad diskriminering eller kränkning är.
- Ta fram en mängd bilder på personer med olika kön och i olika åldrar. De ska paras ihop i olika konstellationer, så de kan läggas upp digitalt på en smartboard och dras direkt på skärmen eller fästas med magneter på en whiteboard. Klipp då bilder ur tidningar eller skriv ut från Internet. I RFSUs material *Sexualundervisning på lättare svenska* som finns på hemsidan www.rfsu.se kan ni hitta bilder, liksom i deras material *BRYT!* som är riktat till unga.

Instruktioner

1. Skriv ordet *familj* på tavlan och fråga eleverna hur en familj kan se ut i länder de har bott i tidigare. Tänk på att normen kan skifta mellan olika kulturer och sammanhang; att en kvinna lever ensam med barnen medan mannen arbetar borta är exempelvis vanligt i många länder och även att den närmaste familjen inbegriper mor- och farföräldrar eller kusiner.
2. Förklara ord som kan vara nya för eleverna. Samla de ord som kommer upp och sammanställ senare en ordlista till eleverna inför kommande repetitionstillfällen.
3. Bygg upp flera olika familjekonstellationer på tavlan med hjälp av magnetbilderna på olika personer, allt utifrån elevernas olika exempel. En familj som inkluderar mor- eller farföräldrar byggs alltså

med bilder på såväl barn och föräldrar som äldre personer. Eventuellt behöver ordet *familj* bytas mot *hushåll* i några fall, till exempel vid ensamhushåll eller när vänner bor tillsammans.

4. Fråga hur de uppfattar att en familj kan se ut i Sverige. Fråga också hur familjer och normerna kring familj kan förändras i en ny livssituation, t ex efter flykten eller flytten till Sverige. Bygg eventuellt fler familjekonstellationer på tavlan och skriv upp fler levnadsformer, exempelvis *skild*, *sambo*, *särbo*, *kollektiv*.
5. Några ord från temat som inte kommit upp behöver kanske läraren introducera, till exempel *homosexuell*, *regnbågsfamilj*, *polygami*. Bygg familjer/hushåll/relationer som exemplifierar orden med hjälp av bilderna. Introducera också begreppen *ensamhushåll* och *heterosexualitet* om de inte redan nämnts.
6. Förklara med hjälp av modersmålsstöd att det finns rättigheter, lagar och regler i Sverige som inkluderar olika föräldra- och relationsformer. Exempelvis att båda mammorna eller papporna i ett homosexuellt par kan få föräldrapenning för sitt gemensamma barn och rätt till samkönat äktenskap. Förklara att det finns lagar mot diskriminering (exempelvis för personal på skola/socialtjänst/försäkringskassa) och regler mot kränkning och trakasserier (exempelvis från elev till elev på en skola).

Uppföljning

- Repetera genom att sammanställa listan på släktord/familjekonstellationer/relationer/identiteter och träna vid fler tillfällen gemensamt på de ord som är nya och har relevans för eleverna.
- Testa enskilt eller i grupp genom att antingen säga ordet och låta eleverna visa med bilderna eller genom att visa bilden och låta eleverna säga eller skriva ordet/orden.
- Ge exempel på hur orden kan användas i en enkel mening.

Syfte

Övningen syftar till att sätta ord på olika relationer och definitioner av sexuella läggningar. Genom att många olika sexuella läggningar blir belysta exemplifierar undervisningen mänskliga rättigheter och ger eleverna ett språk att kommunicera kring relationer i samhället.

Förberedelser

- Whiteboard/smartboard att skriva på.
- Eventuellt bilder från *Sexualundervisning på lättare svenska*, RFSU. Finns att ladda ned på www.rfsu.se

En erfarenhet från att jobba med en sådan här typ av övning är att det ibland kan uppstå en ”ketchupeffekt”, som innebär att först säger eleverna ingenting och sedan kommer många ord på en och samma gång när de känner sig mer bekväma med övningen. Om det råder en tystnad i början kan det hjälpa att ni skriver något ord på tavlan och ställer frågor till eleverna för att få dem att fylla på med fler ord och teman. Ni kan också först be dem sprata två och två för att komma på minst tre svenska ord på relationer tillsammans.

Instruktioner

1. Skriv på tavlan ordet *relationer*.
 2. Fyll tavlan tillsammans med eleverna med olika svenska benämningar av relationer. Ställ följdfrågor så att ni får med exempel på familj, vänskap, kärlek och sexuell läggning. Se särskilt till att få med *homosexualitet*, *bisexualitet* och *polygami* genom att ställa frågor i stil med ”Vad kallas det om två personer med samma kön har en kärleksrelation?” och ”Vad kallas det om en person har en kärleksrelation med flera personer?”.
- Komplettera gärna med bilder på olika relationer från RFSU:s material *Sexualundervisning på lättare svenska*.
 - Prata om lagar och rättigheter i Sverige gällande sexuella läggningar, äktenskap och barn, exempelvis:
 - I Sverige finns diskrimineringslagstiftningen som säger att det är olagligt att diskriminera människor på grund av sexuell läggning, kön, könsidentitet och könsuttryck. I övningen tas sexuella läggningar upp, och den här lagen omfattar alltså även transpersoner. Transperson innebär att ens könsidentitet eller könsuttryck inte stämmer överens med det juridiska kön personen tilldelades vid födseln och som bestämdes av hur kroppen såg ut och tolkades då.
 - Enligt skollagen och diskrimineringslagen ska alla skolor driva ett aktivt och dokumenterat arbete för att motverka diskriminering

och främja respekten för alla människors lika värde i enlighet med de mänskliga rättigheterna. Diskriminering betyder att en elev blir orättvist behandlad av skäl som har samband med de lagskyddade diskrimineringsgrunderna, exempelvis sexuell läggning, kön eller könsuttryck. Det är myndigheter (till exempel skolans huvudman och personal), företag och arbetsgivare som kan göra sig skyldiga till diskriminering. Elever kan inte diskriminera varandra i juridisk mening, men det kan förekomma kränkningar och trakasserier. Om någon uttalar eller sprider hot eller missaktning mot en grupp personer med anspelning på exempelvis sexuell läggning eller könsuttryck så faller det under brottsbalken (hets mot folkgrupp). Skolor har skyldighet att vidta åtgärder om en elev utsätts för diskriminering, trakasserier eller kränkande behandling.

- En person måste vara 18 år för att gifta sig i Sverige. År 2014 togs dispensen bort för den som önskade gifta sig innan 18 års ålder.
- Två personer kan gifta sig oavsett sexuell läggning. Äktenskapslagen blev könsneutral år 2009.
- Månggifte (äktenskap mellan fler än två personer) tillåts inte i Sverige men personer som lever i polygama äktenskap och invandrar till Sverige kan av vissa myndigheter få sitt äktenskap godkänt eller underkänt.
- Du har i Sverige rätt att adoptera ett barn om du är gift, sambo eller ensamstående och oavsett sexuell läggning. Olika länder har dock olika krav på dem som vill adoptera och många länder tillåter inte adoption till samkönade par eller ensamstående som är öppet homosexuella.

Hänvisningar

- Riksförbundet för homosexuella, bisexuella och transpersoners rättigheter (RFSL), www.rfsl.se
- Riksförbundet för sexuell upplysning (RFSU), www.rfsu.se
- Terrafem – nätverk för kvinnors rätt mot mäns våld. Information på flera språk. www.terrafem.se
- Preventell – hjälplinje vid oönskad sexualitet. www.preventell.se
- Järva mansmottagning – sex- och samlevnads-mottagning för män. www.jarvamansmottagning.nu

Syfte

Syftet med övningen är att sprida kunskapen om och konkretisera verksamhetens arbete mot diskriminering och kränkande behandling. Eleverna får sätta ord på hur ni tillsammans kan främja en inkluderande och respektfull arbetsmiljö. Skolan har krav på sig från diskrimineringslagstiftningen att samverka med eleverna i detta arbete.

Förberedelser

- Skriv ut exempel på dokumenterat arbete med aktiva åtgärder i er verksamhet mot diskriminering, trakasserier och kränkande behandling. Finns ingen dokumentation i lättläst version, anpassa materialet till eleverna genom att eventuellt förenkla det eller visa upp och berätta om det. Exempel på lagstadgad dokumentation är beskrivningar av åtgärder som har vidtagits eller planeras. Annan dokumentation kan vara t ex utvärderingar, riktlinjer för personalen eller en likabehandlingsplan.
- Förbered förklaringar av de lagstadgade diskrimineringsgrunderna, och använd studiehandledning på modersmål för detta vid behov.

Instruktioner

1. Berätta att det i Sverige finns en diskrimineringslagstiftning med sju grunder och att ingen får diskrimineras på grund av: kön, könsöverskridande identitet eller uttryck, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, funktionsnedsättning, sexuell läggning och ålder. Ge exempel på diskriminering utifrån de olika diskrimineringsgrunderna.
2. Förklara att enligt skollagen ska alla skolor driva ett aktivt arbete för att motverka diskriminering och främja respekten för alla människors lika värde i enlighet med de mänskliga rättigheterna. Om någon (elev eller personal) uttalar eller sprider hot eller missaktning mot en grupp personer med anspelning på exempelvis sexuell läggning eller könsuttryck så faller det under brottsbalken (hets mot folkgrupp). Skolor har skyldighet att agera om en elev utsätts för trakasserier eller kränkande behandling. All personal ska arbeta förebyggande mot diskriminering och det är viktigt att eleverna vet vad det arbetet innebär.
3. Gå igenom exempel på skolans dokumentation och material tillsammans.
4. Diskutera verksamhetens och elevernas ansvar samt de rutiner och resurser som finns om någon känner sig diskriminerad, kränkt eller ojämnt behandlad.
5. Formulera konkreta aktiviteter ni kan göra i klassrummet och i skolmiljön som skapar en omgivning där alla känner sig trygga och inkluderade.

Hänvisningar

- Diskrimineringsombudsmannen, www.do.se för bland annat materialet Lika rättigheter i skolan. Observera att materialet inte uppdaterats med de senaste ändringarna i diskrimineringslagen (2017).
- Diskrimineringskartan, RFSL Ungdom, www.diskrimineringskartan.se
- Regeringens webbplats om mänskliga rättigheter, www.manskligarattigheter.se

Syfte

Övningen syftar till att analysera de bilder av personer och kroppar som dagligen syns (och inte syns) i media. Eleverna får sätta ord på normer kring kön och könsuttryck som syns i deras vardag.

Förberedelser

- Samla bilder på människor från olika tidningar (exempelvis dagstidningar, kvällspress och serietidningar), reklam på stan eller internet och datorspel med mera. Antingen kan ni som lärare förbereda detta eller be eleverna att själva ta med sig bilder.
- *Kopieringsunderlag: Vilka kroppar och relationer ser ni?*

Hänvisningar

- Riksförbundet för homosexuella, bisexuella och transpersoners rättigheter (RFSL), www.rfsl.se
- Transformerings, en hemsida där RFSL Ungdom sätter trans och könsidentitet i fokus, www.transformering.se
- Riksförbundet för sexuell upplysning (RFSU), www.rfsu.se

Instruktioner

1. Berätta att ni tillsammans ska analysera bilder i daglig media. Ni ska undersöka vilka kroppar och identiteter som syns mest och vilka som syns minst eller inte alls.
2. Låt eleverna i mindre grupper få titta igenom alla eller några bilder samt diskutera frågorna på kopieringsunderlaget.
3. Ta upp samtalet i helgrupp och definiera särskilt skillnaden mellan kön och genuskön används till att beskriva biologisk könstillhörighet, som är medfödd (sex på engelska). Genus avser det sociala könet det vill säga sociala, kulturella och/eller historiska skillnader mellan kvinnor och män. Dessa varierar över tid och plats. Det är vanligt att skilja mellan begreppen kön och genus.

Värderingsfrågor

- Hur påverkar det människor att varje dag se dessa bilder?
- Vilka kroppar syns inte i bilderna?
- Vilka relationer syns inte i bilderna?
- Vilka känner inte igen sig i bilderna? Vad innebär det?
- Hur kan bilderna ändras för att alla ska känna igen sig i dem?
- Varför kan det finnas en skillnad mellan kön och genus?

**Hur ser kropparna ut på bilderna? Vilka hudfärger har de?
Vilka kroppsformer har de?**

Hur ser kvinnlighet ut på bilderna?

Hur ser manlighet ut på bilderna?

Vilka relationer finns på bilderna?

Vem tar vem?

Syfte

Syftet med övningen är att få syn på normer och sociala begränsningar kring sexualitet kopplat till kön, funktionsförmåga, klasstillhörighet, hudfärg och ålder. Eleverna får sätta ord på hur relationer förväntas uppkomma. Övningen är en förenklad version av övningen med samma namn i metodmaterialet *BRYT! – Ett metodmaterial om normer i allmänhet och heteronormen i synnerhet* av RFSL Ungdom och Forum för levande historia.

Förberedelser

- Skriv ut bilderna på sidorna 28-41 i metodmaterial *BRYT!* på hemsidan www.rfslungdom.se

Instruktioner

- Lägg ut eller sätt upp bilderna så att alla kan se dem. Det kan underlätta om de numreras.
- Be eleverna att välja bilder utifrån vilka de tror har en kärleksrelation eller sexuell relation med varandra. Bilderna får ligga/sitta kvar så att flera personer kan välja samma bilder och konstruera olika relationer.
- Låt eleverna fritt fundera och diskutera vilka de tycker passar ihop. Gruppen behöver inte komma överens. Det är snarare en bra grund för samtalet om många olika relationer föreslås.

Om du undviker att tala om par i instruktionerna ger du eleverna möjlighet att välja relationer mellan fler än två personer och skapar på så sätt utrymme för att diskutera tvåsamhetsnormen som oftast visar sig vara väldigt stark i valen av relationer. Fråga istället efter relationer, men gör inte någon poäng av åtskillnaden eftersom det handlar om att få syn på vilka relationer som tas för givna.

Värderingsfrågor

- Låt eleverna diskutera:
 - Vilka relationer valde ni? Hur tänkte ni när ni valde just dessa?
 - Har ålder, kön, hudfärg, funktionsförmåga, trosuppfattning/religion, klädstil och klasstillhörighet påverkat era val av relationer, i så fall hur?
- Skriv upp stödord på tavlan utifrån vad eleverna säger och sammanfatta genom att läsa upp stödorden högt för alla.
- Diskutera med eleverna varför de tror att många ofta för ihop personer från samma grupp eller kategori med varandra? Exempelvis mörkhyade med mörkhyade, personer utan synliga funktionsnedsättningar med varandra, medelklass och medelklass. Vilka normer hittar ni?
- Vad tyckte ni om övningen?

Hänvisningar

- Riksförbundet för homosexuella, bisexuella och transpersoners rättigheter (RFSL), www.rfsl.se

Syfte

Livsberättelsen är ett exempel på en persons upplevelser på temat. Den skapar anknytning och konkretiserar innehållet på temat. Texten kan väcka mer känslor och tankar än de informativa texterna, öppna upp för reflektion och hjälpa eleven att jämföra med egna erfarenheter. Betona för eleverna att läsningen och förståelsen av texten är det viktiga. Utgå i första hand från elevernas egna reflektioner. Diskussionsfrågorna nedanför texten finns som stöd vid behov.

Förberedelser

- *Kopieringsunderlag: Livsberättelse.* Välj om ni vill läsa den enskilt, i grupp och/eller i helklass.
- *Kopieringsunderlag: Känslkortlek*

Diskussionsfrågor

- Vad tänker du när du läser texten?
- Vilka känslor väcker texten? Använd känslkortleken och låt eleverna välja ut exempelvis tre ord som de associerar till berättelsen. Det finns tomma kort, om eleverna har egna ord som bättre beskriver deras känslor.
- Vad vill du läsa mer om?

”Jag bor i Uganda. Jag har svårt att sova för att jag är så rädd. Homofobin finns överallt omkring mig. Jag är till och med rädd att mina vänner ska anmäla mig till polisen.

Igår när jag gick hemifrån kastade mina grannar gammal mat på mig och ropade kränkande ord. De vet vem jag är.

På förmiddagen deltog jag i ett seminarium om reproduktiv hälsa. Under diskussionen sa jag min åsikt i frågan om familjeplanering, men då började publiken skrika åt mig. Det blev stökigt i lokalen. De sa till mig: ’Vad vet du om det här, du som vägrar föda barn! Gå härifrån! Gå härifrån!’

Hat, ensamhet, osäkerhet och hot... Det gör oss deprimerade! En homosexuell man blev dödad förra veckan och flera jag känner har lämnat landet. För oss som är transpersoner är det värst, för det är så lätt att se vilka vi är.

Jag vill också fly, men jag vet inte vart?”

Nath, transperson i Uganda.

Texten skrevs i samband med att en ny hårdare lag mot homosexualitet instiftades i landet och ledde till att förföljelsen av HBTQ-personer intensifierades.

Rädd	Kåt	Orolig	Skamsen
Njuter	Glad	Ledsen	Trygg
Lättad	Kär	Har makt	Maktlös
Arg	Nyfiken	Stressad	Intresserad

Tips på fler metoder och material

Nedan följer förslag på andra metoder och material om ni vill fördjupa er i ämnet. Många av dem kan laddas ned utan kostnad:

- *ABC om HBT till SFI*, RFSL, www.rfsl.se.
- *Jag visste när jag var tio: en handledning för att stödja homosexuella, bisexuella och transpersoner i skolan* av Anna Knöfel Magnusson & Hans Olsson, RFSU. www.rfsu.se
- *Du har rätt att vara du* av RFSL. Skrift om hbt som finns på tio olika språk. www.rfsl.se
- Diskrimineringsombudsmannen, www.do.se
- *Någonstans går gränsen* av Gunilla Edemo och Joakim Rindå, Forum för levande historia
- *MedVerkan - Fungerande förändringsarbete för lika rättigheter och möjligheter* av Arbetsmiljöforum i Sverige AB / Tema Likabehandling,
- *Konstruktiv normkritik* av Arbetsmiljöforum i Sverige AB / Tema Likabehandling,
- *Lås Upp: normutmanande metoder*. På hemsidan www.lasupp.se finns nedladdningsbara metoder.
- *Normkritisk pedagogik. Makt, lärande och strategier för förändring* av Janne Bromseth och Frida Darj, Centrum för genusvetenskap
- *Självskattningsverktyget Koll på främlingsfientlighet och intolerans* finns på Skolverkets hemsida och kan användas som en enkel ingång till den egna skolans arbete mot diskriminering. Det är indelat i tre områden: Teori och regelverk, Läget på vår skola samt I undervisningen. Frågorna har visst fokus på rasism och främlingsfientlighet, men verktyget kan användas bredare än så. <https://www.skolverket.se/skolutveckling/vardegrund/framlingsfientlighet-och-rasism/koll-pa-framlingsfientlighet>
- *Stödjande och stärkande*, skrift från Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor som lyfter unga hbtq-personers röster om identitetsstärkande och hälsofrämjande faktorer <http://www.mucf.se/publikationer/stodjande-och-starkande>

Introduktion

Som ny i ett samhälle är det viktigt att veta vart man ska vända sig för att få tillgång till testning och vård. För den som inte har fått information förut är det viktigt att känna till när det finns anledning att testa sig och om hur man gör som hiv-positiv för att inte överföra sitt virus till andra.

Hiv är fortfarande omgärdat av många felaktiga föreställningar och myter – och personer som lever med hiv riskerar att utsättas för diskriminering och stigmatisering. Den som diskriminerar kan göra det av flera orsaker men den vanligaste är kanske rädsla, och rädsla bygger på okunskap. Det är inte många som känner till att det i princip är omöjligt för den som bär på hiv-viruset samt är väl medicinerad att överföra viruset till någon annan.

Det finns en utbredd rädsla bland sfi-elever för att bli utvisad om man testar positivt för hiv. Det visar en studie som gjordes 2011 på Umeå universitet. Studien visade också att en stor andel av eleverna skulle undvika att testa sig även om de misstänkte att de bar på viruset.

Hiv ingår i smittskyddslagen. Det innebär bland annat att man alltid har rätt att testa sig och att det alltid är gratis. Det innebär också att den som testar positivt måste delta i ett smittspårningssamtal för att sjukvården ska kunna ta reda på om det finns fler personer som kan behöva testa sig.

Det finns flera anledningar att erbjuda sfi-elever kunskaper om hiv. Cirka tre fjärdedelar av alla nyrapporterade fall av hiv i Sverige utgörs av personer som har erfarenhet av migration. Personer med migrationserfarenhet är också överrepresenterade bland dem som går så länge med en hiv-infektion utan att testa sig att de utvecklar aids. Det är en rättighet att känna till hur vi skyddar oss själva och andra från hiv och sexuellt överförda infektioner. Det är också en rättighet att få tillgång till testning och vård.

Övningarna kan kopplas ihop med andra undervisningsteman, exempelvis:

- Hälsa
- Vård och omsorg
- Lagar och rättigheter
- Etik
- Asyl och migration
- Samhällsorientering

Syfte

Undervisningstemat syftar till att öka kunskapen om hiv och sexuellt överförbara infektioner för att motverka rädsla och missförstånd samt möjliggöra för varje elev att ta hand om sin egen sexuella hälsa. Det syftar också till att minska stigma och diskriminering av personer som lever med hiv och andra sexuellt överförbara infektioner.

Att tänka på vid detta undervisningstema

En bra ansats vid samtal om hiv är att förutsätta att det finns en eller flera i rummet som har hiv, det vill säga är hiv-positiva. Det finns förmodligen flera där som inte känner till sin hiv-status alls. Ett tips är att undvika att säga ”vi” om de personer som inte har hiv och ”de” om de personer som har hiv. Tala inte om personer med hiv som om de inte vore närvarande i rummet. Istället för att säga ”de hiv-positiva...”, så kan läraren säga ”Som hiv-positiv...” för att synliggöra att vem som helst kan ha hiv och på så vis använda ett mer inkluderande språk.

De flesta antar sig vara hiv-negativa utan att veta om sin status. Med ny kunskap vet vi att en hiv-positiv som går under effektiv behandling (bromsmediciner) inte riskerar att överföra hiv till någon annan. Det kan därför sägas vara större risk att hiv överförs mellan personer som inte vet om sin hiv-status alls än att det överförs från någon som är hiv-positiv under behandling. Det finns en tendens att lägga ansvaret för att förebygga överföringen av hiv på de som är hiv-positiva. Men ansvaret att skydda sig har alla oavsett hiv-status. Betona därför att det är ansvarstagande att känna till sin hiv-status.

Det är viktigt att beskriva symptomen på hiv samt informera om att alla inte får dessa symptom. Mer information om hiv finns i *Hur säger jag?* i kapitel 5 om sexuellt överförbara infektioner och oönskade graviditeter.

Det är lätt att överdriva riskerna och farorna kring hiv på ett sätt som gör att personer känner ångest eller oro. Det avhjälpas enklast med saklig och korrekt information. Ibland kan det finnas myter om att hiv enbart överförs till personer i vissa grupper eller från vissa platser och statistiken på hiv-förekomst från många områden är mycket oklar. Om gruppen diskuterar varför förekomsten av hiv ser olika ut på olika platser är det viktigt att läraren kan sätta in den diskussionen i både

ett historiskt och socialt sammanhang. Exempelvis beror den höga hiv-förekomsten i Afrika söder Sahara på att hiv med sannolikhet spreds där under kolonialtiden, då tillgång till sjukvård och synen på mänskligt liv var väldigt annorlunda än vad den var i USA och Europa när hiv för första gången uppmärksammades där under början av 1980-talet. På många håll i världen upplevs hiv fortfarande som en kontroversiell fråga – på vissa plaster rent av så kontroversiellt att man från statsmaktens sida helt förnekar förekomsten av viruset i den egna befolkningen.

Förberedelser

- Läs kapitel 5 i *Hur säger jag?* som finns att ladda ner på www.srhr.se
- Ha *Appendix A – Testning och rådgivning* och *Appendix B – Att engagera sig nära till hands*. De finns i materialet *Hur säger jag?* som kan laddas ner på www.srhr.se

Referenser till språkforskning

Övningarna i det här undervisningstemat är först och främst informativa. Att arbeta med information med nytt vokabulär på grundläggande nivå i svenska kan kräva tillgång till studiehandledning på elevernas modersmål.

I den övning som är anpassad till elever som behöver mycket språkstöd stärks elevernas förståelse genom att var och en har en aktiv roll i läsningen och grupparbetet. Varje elev blir expert på sin faktamening och ska förmedla den till någon annan i tvärgrupp i slutet av momentet. Den här typen av styrda grupparbeten förordas inom andraspråksforskningen.

Sfi-lärare är inte alltid vana vid att utveckla elevernas språkfärdigheter och ämneskunskaper parallellt, då kursplanerna på sfi inte är ämnesinriktade. Det kan då vara bra att tänka på att den här parallella undervisningen används som metod i grundskola och gymnasieskola och att exempelvis Pauline Gibbons forskning bygger på att ämnesundervisning är en bra arena för språkinläring.

Dilemma- och livsberättelserna utvecklar elevernas kunskap på kapiteltemat genom att skapa identifikation, väcka känslor och konkretisera faktainnehållet. Texter som engagerar elevernas känslor, fantasi och inlevelseförmåga lyfter inläringen från ordnivån.

Gibbons: *Lyft språket – lyft tänkandet*

Holmegaard/Wikström: *Språkutvecklande ämnesundervisning*
Ur: Hyltenstam/Lindberg (red): *Svenska som andraspråk – i forskning, undervisning och samhälle*

Överblick övningar

- Kartläggande uppgift: Ja eller nej om hiv
- Dilemmaberättelse
- För elever som inte kan så mycket svenska: Om hiv på modersmål
- Hiv och testning
- STI-tabell
- Hjälp personen!
- Livsberättelse
- Tips på fler metoder och material

Kartläggande uppgift: Ja eller nej om hiv

Syfte

Övningen syftar till att ta reda på elevernas kunskaper om hiv. Utifrån elevernas kunskapsläge kan ni lägga upp vad inom hiv som ska fördjupas, exempelvis överföringsvägar, sjukvård, lagar och rättigheter eller attityder.

Förberedelser

- Kopieringsunderlag: Ja eller nej om hiv

Instruktioner

1. Dela in eleverna i mindre grupper.
2. Varje grupp får varsin uppsättning av kortleken med frågor om hiv. De ska sortera korten i två högar – en med frågor som de svarar ja (sant) på och en med frågor som de svarar nej (falskt) på. Frågorna gäller hiv.
3. Gå igenom frågorna tillsammans i helgrupp och utforma facit på tavlan. Ställ följdfrågor för att se om eleverna kunde svaren eller gissade. Diskutera vad som är fel och rätta utifrån svaren som står kursiverade i facit nedanför varje fråga här. Svaren kräver stor språklig stöttning alternativt studiehandledning på modersmål.

Facit

Ja (sant)

Kan en person som har hiv jobba som lärare i Sverige?

Det finns inga yrken som kräver att en person är hiv-negativ för att utföra.

Kan hiv överföras vid sex med penis i vagina?

Hiv-virus kan finnas i slemhinnor på penis och i vagina samt i ejakulation. Vaginalsex med penis utan kondom innebär stor risk att överföra hiv om personen med hiv inte är under en effektiv hiv-behandling. Är personen under en effektiv hiv-behandling är risken för överföring av hiv minimal.

Kan hiv överföras vid sex med penis i anal?

Hiv-virus kan finnas i slemhinnor på penis och i anal samt i ejakulation. analsex med penis utan kondom innebär stor risk att överföra hiv om personen med hiv inte är under en effektiv hiv-behandling. Är personen under en effektiv hiv-behandling är risken för överföring av hiv minimal.

Kan hiv överföras vid amning?

Hiv-viruset kan finnas i bröstmjölk och kan därför överföras via amning. Om personen som ammar och har hiv är under en effektiv hiv-behandling är risken minimal.

Är det gratis att testa sig för hiv i Sverige?

Då hiv lyder under Smittskyddslagen är det alltid gratis att testa sig för hiv i Sverige. Hiv-test kan göras på vårdcentral, sjukhus eller ungdomsmottagning.

Nej (falskt)

Måste en elev som har hiv berätta det för sin lärare?

Det finns inget krav att inom skolan berätta för någon om sin hiv-status.

Kan en person bli utvisad från Sverige för att hen har hiv?

En hiv-status är inte en anledning till utvisning.

Om en gravid person har hiv och tar mediciner – kommer barnet då att få hiv vid förlossning?

Om en gravid person med hiv går under en effektiv behandling överförs inte hiv från mamman till barnet under förlossningen.

Kan p-piller skydda mot hiv?

P-pillet skyddar inte mot hiv. Det enda preventivmedel som skyddar mot hiv är kondom använd på rätt sätt.

Kan hiv överföras via kyssar?

Hiv-viruset är så pass lågt i saliv att kyssar inte utgör någon risk för att hiv ska överföras.

Syns det alltid på en person att den har hiv?

Många som har hiv vet inte själva om det.

Är det sant att cirka 100 000 personer har hiv i Sverige?

År 2014 levde ungefär 6 800 personer med känd hiv-diagnos i Sverige. Det kan vara fler då människor som har hiv inte alltid vet om sin hiv-status.

Kan hiv överföras via myggor?

Hiv kan inte överföras till människor via myggbett eller -stick.

Kan hiv överföras via myggor?	Är det sant att cirka 100 000 personer har hiv i Sverige?	Kan en person som har hiv jobba som lärare i Sverige?
Kan hiv överföras vid sex med penis i vagina?	Syns det alltid på en person att den har hiv?	Kan hiv överföras via kyssar?
Kan p-piller skydda mot hiv?	Om en gravid person har hiv och tar mediciner – kommer barnet då att få hiv vid förlossning?	Kan hiv överföras vid amning?
Kan en person bli utvisad från Sverige för att hen har hiv?	Är det gratis att testa sig för hiv i Sverige?	Kan hiv överföras vid sex med penis i anal?
Måste en elev som har hiv berätta det för sin lärare?		

Dilemmaberättelse

Vic har haft hiv i många år och går på mediciner.

Medicinerna fungerar väldigt bra och Vic mår bra.

Vics läkare säger att Vic inte kan överföra hiv till någon annan.

Läkaren säger att Vic inte behöver berätta om sin hiv när Vic har sex.

Vic är kär i Kim och de har sex.

Vic berättar inte för Kim om sin hiv.

En dag hittar Kim Vics mediciner.

Kim har inte kunskap om hiv och blir arg på Vic.

Kim säger att Vic är egoistisk och vill göra slut.

Kim säger att alla ska få veta att Vic har hiv.

Diskussionsfrågor

- Vad ska Vic göra?
- Varför tror ni att Kim blir arg?
- Varför vill vissa personer inte berätta om sin hiv-status?
- Hur tror ni omgivningen reagerar när de får reda på att Vic har hiv?
- Om en person som har hiv går på mediciner som fungerar finns det ingen risk att överföra hiv till någon annan. Hur påverkar det synen på hiv-positiva?

Om hiv på modersmål

Syfte och förberedelse

Syftet med övningen är att ge information om hiv och eventuellt göra upp med myter. Samarbeta därför med modersmålsstöd/tolk för att göra ett lämpligt urval av informationen i detta kapitel och hitta former för att förmedla informationen.

- Översätt, om möjligt, alla de frågor som har jakande svar i *Kopieringsunderlag: Ja eller nej om hiv* till de vanligaste elevspråken, förutsatt att eleverna läser på sitt modersmål.
- Förbered skrivna lappar med faktameningar om hiv på svenska.

Instruktion

- Inled med att skapa förförståelse för ämnet genom att fråga eleverna om de har någon uppfattning om utbredningen av hiv i länder de tidigare bott i respektive i Sverige. Om hiv bokstaveras på engelska brukar elever med olika modersmål förstå begreppet.
- Presentera information om hiv på elevernas modersmål utifrån ert eget urval av info eller genom att utgå från de översatta korten i *Kopieringsunderlag: Ja eller nej om hiv* i den kartläggande övningen.
- Skriv 4-5 faktameningar på lätt svenska om hiv. Låt eleverna arbeta i grupper kring varsin faktamening. Alla i gruppen måste förstå meningen, så modersmålsstöd kan behövas. Eleverna i gruppen blir experter och ska kunna säga sin mening. Träna tills de allra flesta i varje grupp kan säga meningen själv. Gör därefter tvärgrupper och låt eleverna säga eller läsa upp sina meningar och förklara dem för gruppen så gott de kan. Poängen är framförallt att expertrollen gör eleverna aktiva i läsningen och förståelsen av faktameningarna.

Uppföljning

Repetera informationen genom att låta eleverna träna mer på dem. De kan till exempel förklara meningarna med andra ord eller på sitt modersmål för varandra, träna på att säga meningarna och återge dem utan hjälp av text.

Hiv och testning

Syfte

Syftet med övningen är att ge grundläggande kunskap om hiv och aids samt möjligheter till testning och behandling i Sverige. Eleverna får möjlighet att samtala om fakta och myter kring hiv.

Förberedelser

- Kopieringsunderlag: *Fakta om hiv och aids*
- Kopieringsunderlag: *Testa dig för hiv*
- Förbered så att texterna kan visas på tavlan.
- Appendix A – *Testning och rådgivning* från boken *Hur säger jag?* på www.srhr.se
- Appendix B – *Att engagera sig* från boken *Hur säger jag?* på www.srhr.se

Instruktioner

- Dela ut kopieringsunderlagen *Fakta om hiv och aids* och *Testa dig för hiv*.
- Låt eleverna läsa texterna för sig själva och skriva ner frågor de har kring hiv.
- Gå igenom texten tillsammans i helgrupp.
- Sök upp svar på de frågor om hiv som finns i gruppen och/eller faktafrågorna nedan.
- Dela ut Appendix A – *Testning och rådgivning* och Appendix B – *Att engagera sig*.

Faktafrågor

- Vad är hiv?
- Hur kan du veta om du har hiv?
- På vilka sätt kan hiv överföras?
- Går det att bota hiv?
- Vad är skillnaden mellan hiv och aids?
- Inom vilken grupp av människor är det vanligast med hiv?:
 - ▶ Kvinnor eller män?
 - ▶ Unga eller vuxna?
 - ▶ Fattiga eller rika?
 - ▶ Homosexuella eller heterosexuella?
 (Rätt svar: kvinnor, 40 procent är mellan 15-24 år, fattiga och heterosexuella.)
- Var kan du testa dig för hiv?
- Hur görs ett hiv-test?
- Vad betyder anonymitet?
- Vad betyder tystnadsplikt?
- Var kan du få mer information om hiv?

Värderingsfrågor

- Vad tyckte ni om övningen?
- Har ni fått information om hiv tidigare?
- Varför tror ni att de grupper som är mest utsatta för att infekteras av hiv är kvinnor, unga, fattiga och heterosexuella?
- Vad tror ni påverkar spridningen av hiv i världen?

Om eleverna inte själva tar upp olika förhållningssätt och attityder till preventivmedel bör ni som lärare göra det. Följande faktorer till spridning av hiv kan vara relevanta att belysa: miljö, tillgång till medicin och testning, genus, sociala och kulturella föreställningar och tabun, religion, politik, säkerhet, geografi, psykologi, etik och juridik.

Om ni vill veta mer om hiv-situationen i världen

Varje år publicerar UNAIDS en sammanställning över hiv-situationen i världen. Under olika år har sammanställningen fokuserat på olika aspekter av hiv-epidemin. För att hitta aktuell statistik gå in på UNAIDS hemsida och sök på "Epidemiology" eller "Global report". Länken till UNAIDS och Global report finns på: www.srhr.se

Vid presentation av denna statistik är det viktigt att ha i åtanke att den från vissa länder är osäker eftersom det finns stora mörkertal (detta gäller bland annat länderna i Mellanöstern och Nordafrika). Det kan vara svårt att samla in tillförlitlig data på grund av politisk eller religiös ovilja att erkänna hiv/aids inom det egna territoriet/landet. I konflikttrubbade länder kan det på grund av säkerhetsläget i hela eller delar av regionen vara svårt att samla in data. Många gånger kan även hiv-spridningen skilja sig mellan olika regioner inom landet på grund av skillnader i tillgång till rådgivning, testning och medicinering.

Hänvisningar

- På Vårdguidens hemsida www.1177.se finns närmaste vårdcentral och andra mottagningar.
- Hiv, sex och lust är en lustbejakande, lättläst och bildrik informationsbroschyr om hiv, säkrare sex och testning. Den är producerad av RFSU Göteborg och Positiva gruppen Väst. Finns att ladda ner på www.rfsu.se eller www.pgvast.se
- Positiva gruppen Väst är en mötesplats för personer berörda av hiv med fokus på stöd och rättigheter, www.pgvast.se
- Hiv-Sverige är en nationell paraplyorganisation som arbetar för att skapa förbättrade livsvillkor för personer som lever med hiv: www.hiv-sverige.se
- WAD-nätverket i Västra Götaland är ett samarbete mellan frivilligorganisationer och offentliga aktörer: www.vileverallamedhiv.se

Kopieringsunderlag: Fakta om hiv och aids

Hiv är ett virus som gör kroppens immunförsvar svagare.

Immunförsvaret skyddar dig mot sjukdomar.

Är immunförsvaret svagt blir du sjuk.

Symtom är tecken på sjukdom.

Om du har hiv kan du få symtom som till exempel feber, ont i halsen och utslag på kroppen.

Vissa som har hiv får inga symtom.

Hiv går inte att bota.

Det betyder att du som har hiv alltid kommer att ha hiv i kroppen.

Du som har hiv kan ta mediciner för att må bra.

Om du som har hiv inte tar mediciner kan du få aids.

Aids betyder att du är mycket sjuk och kan dö.

Hiv och aids är inte samma sak.

Mediciner gör att du som har hiv kan leva ett långt liv och må bra.

Det är vanligt att hiv överförs genom sex.

Kondom är det bästa sättet att skydda sig mot hiv om du har sex med penis.

Kondomen måste vara på penis hela sexet.

Det är mycket ovanligt att hiv överförs när kvinnor har sex med varandra.

Mediciner för hiv gör att du inte överför hiv till den du har sex med.

Hiv kan också överföras genom bröstmjölk och blod.

Blod vid blodtransfusion testas i Sverige. Därför kan du inte få hiv vid blodtransfusion i Sverige.

Om du är gravid och har hiv kan du ta medicin så att barnet inte får hiv.

Hiv överförs inte genom kyssar och kramar.

Hiv överförs inte genom glas och bestick.

Hiv överförs inte genom toaletter.

Hiv överförs inte genom badbassänger.

Myggor kan inte överföra hiv.

Många tror att en person som har hiv och invandrar måste lämna Sverige.

Det är inte sant.

Du kan inte bli utvisad från Sverige för att du har hiv.

I Sverige finns det 7000 personer som vet att de har hiv.

I världen är det ungefär 35 miljoner personer som har hiv.

Många personer vet inte om de har hiv.

Alla kan få hiv. Män och kvinnor, unga och gamla. Hiv finns i hela världen.

Det går inte att se på en person om den har hiv.

Du kan göra ett test för att få veta om du har hiv.

Du kan testa dig för hiv på vårdcentral, sjukhus eller ungdomsmottagning.

I Sverige är testet gratis.

Alla som vill får testa sig.

Om du har hiv kan du jobba med vad du vill.

Hur gör jag?

www.srhr.se © GR Utbildning 2017

Kopieringsunderlag: Testa dig för hiv

Många personer vet inte om de har hiv.

Alla kan få hiv. Män och kvinnor, unga och gamla. Hiv finns i hela världen.

Det går inte att se på en person om den har hiv.

Det är gratis att testa sig för hiv i Sverige.

Medicin för hiv är gratis i Sverige.

Du kan testa dig på:

- Vårdcentral
- Sjukhus
- Gynekologmottagning
- Mödravårdscentral
- Ungdomsmottagning

Sköterskan tar blod från din arm eller ditt finger.

Du kan vara anonym när du testar dig för hiv i Sverige.

Anonym betyder att du inte behöver säga ditt namn eller dina personuppgifter.

I Sverige har alla som arbetar inom sjukvården tystnadsplikt.

Tystnadsplikt betyder att sjukvårdspersonal inte får berätta om din hiv för någon annan.

I Sverige finns en lag som heter Smittskyddslagen.

Lagen säger att du måste testa dig om du tror att du har hiv.

Du måste ha kondom om du har hiv och har sex med penis.

Du har rätt att prata med kurator om du vill.

Lagen säger att ingen får diskriminera dig.

Det betyder att ingen får vara orättvis mot dig för att du har hiv.

Lagen säger att du får gratis medicin om du har hiv.

Mediciner gör att du som har hiv kan leva ett långt liv och må bra.

STI-tabellen

Syfte

Syftet med övningen är att ge ord och kunskap om sexuellt överförbara infektioner (STI, även kallat könssjukdomar). Eleverna får genom grupparbete söka information och genomföra en presentation.

Förberedelser

- Kopieringsunderlag: STI-tabellen
- Appendix A – Testning och rådgivning från boken *Hur säger jag?* på www.srhr.se

Instruktioner

- Berätta att det finns infektioner som kan överföras genom sex. Om du har haft sex som innebär risk att infektioner överförs (anal-, vaginal- eller oralsex utan kondom) kan du testa dig på vårdcentraler.
- Fråga om eleverna kan ord på några STI:er och skriv upp dem på tavlan.
- Fyll på listan utifrån STI-tabellen.
- Dela in eleverna i mindre grupper och dela ut STI-tabellen.
- Varje grupp ska ansvara för ett eller flera STI.
- Med hjälp av Internet (förslagsvis www.1177.se) ska eleverna i gruppen söka information om de STI som de ansvarar för utifrån tabellen. De kan söka information om symtom, konsekvenser och behandling.
- Låt varje grupp informera om varsin STI inför de andra eleverna i helgrupp eller tvärgrupper.
- Dela ut Appendix A – Testning och rådgivning. Där kan de hitta mottagningar där man kan testa sig för hiv och STI i hela Västra Götaland.

Värderingsfrågor

- Vad tyckte ni om övningen?
- Hur kan man ha säkrare sex (det vill säga sex med liten risk för att överföra en STI eller bli oönskad gravid) utan preventivmedel?
- Vem har ansvar för att skaffa och använda preventivmedel i en relation? Är det skillnad i en tillfällig eller fast relation?

Hänvisningar

- Kondomboken 2.0, www.rfsu.se
- Säkrare sex – med och utan kondom, RFSU, www.rfsu.se

	Symtom	Konsekvenser = vad kan hända om personen inte får medicin	Behandling
Klamydia			
Gonorré			
Syfilis			
Hiv			
Herpes			
Humant papillomvirus (HPV)			
Kondylom			
Hepatit B			

Hjälp personerna!

Syfte

Syftet med övningen är att tala om hiv och uppmärksamma den stigmatisering och tystnad som kan råda kring hiv.

Förberedelser

- Kopieringsunderlag: *Hjälp personerna!*

Instruktioner

- Dela ut kopieringsunderlaget till alla.
- Dela in eleverna i par eller mindre grupper.
- Varje par ska försöka ge råd till en eller flera personer i kopieringsunderlaget.
- Gå igenom i helgrupp exempel på svar som de kommit på.
- Informera om följande:
 - ▶ Du kan testa dig för hiv på exempelvis vårdcentral, sjukhus, mödravårdscentral, ungdomsmottagning och gynekologmottagning.
 - ▶ Hiv överförs inte genom sociala kontakter, till exempel handskakningar och kramar eller pussar.
 - ▶ Du kan skydda dig från att få hiv vid sex genom att använda kondom eller vagi-anal kondom.
 - ▶ Du kan inte bli utvisad från Sverige för att du har hiv.
 - ▶ Sjukvårdspersonal i Sverige har tystnadsplikt och alla patienter har sekretesskydd. Mer information om rättigheter i vården finns på Vårdguidens hemsida www.1177.se.

Värderingsfrågor

- Vad tyckte ni om övningen?
- Var det några frågor som var särskilt lätta respektive svåra att svara på? I så fall vilka och varför?
- Hur pratas det om hiv? Hur kan vi prata mer om hiv och se till att alla har god kunskap om det?

Hänvisningar

- På *Vårdguidens* hemsida www.1177.se kan en hitta närmaste vårdcentraler och andra mottagningar.
- *Hiv, sex och lust* är en lustbejakande, lättläst och bildrik informationsbroschyr om hiv, säkrare sex och testning av RFSU Göteborg och Positiva gruppen Väst. Finns att ladda ner på www.rfsu.se eller www.pgvast.se
- *Positiva gruppen Väst* är en mötesplats för personer berörda av hiv med fokus på stöd och rättigheter, www.pgvast.se
- *Hiv-Sverige* är en nationell paraplyorganisation som tillsammans med sina medlemsföreningar arbetar för att skapa förbättrade livsvillkor för personer som lever med hiv. www.hiv-sverige.se
- WAD-nätverket i Västra Götaland är ett samarbete mellan frivilligorganisationer och offentliga aktörer. www.vileverallamedhiv.se

**Här är personer som har problem.
Låtsas att ni är deras vän och ge dem hjälp och tips.**

Jag vill testa mig för hiv. Jag vet inte vart jag ska gå. Jag är nervös för att testa mig för hiv. Vad kan jag göra?

Min pappa har hiv och har berättat det för sina arbetskamrater. Nu vill de inte skaka hand med honom eller krama honom. Vad kan han göra?

Jag vill ha sex med en person som jag har träffat. Jag är orolig för att få hiv. Vad kan jag göra?

Jag har hiv och behöver mediciner. Jag tror att jag blir utvisad från Sverige om jag berättar att jag har hiv. Vad kan jag göra?

Jag är gift och orolig för att min fru har hiv. Vad kan jag göra?

Syfte

Livsberättelsen är ett exempel på en persons upplevelser på temat. Den skapar anknytning och konkretiserar innehållet på temat. Texten kan väcka mer känslor och tankar än de informativa texterna, öppna upp för reflektion och hjälpa eleven att jämföra med egna erfarenheter. Betona för eleverna att läsningen och förståelsen av texten är det viktiga. Utgå i första hand från elevernas egna reflektioner. Diskussionsfrågorna nedan finns som stöd vid behov.

Förberedelser

- *Kopieringsunderlag: Livsberättelse.* Välj om ni vill läsa den enskilt, i grupp och/eller i helklass.
- *Kopieringsunderlag: Känslkortlek*

Diskussionsfrågor

- Vad tänker du när du läser texten?
- Vilka känslor väcker texten? Använd känslkortleken där eleverna får välja ut exempelvis tre ord som de associerar till berättelsen. Det finns tomma kort, om eleverna har egna ord som bättre beskriver deras känslor.
- Vad vill du läsa mer om?

”Jag är lärare för vuxna.

En gång hade jag ett enskilt samtal med en av mina elever. Det var en kvinna från ett annat land än Sverige. Jag visste att hon var gift och hade barn. Jag kände hennes man som också var elev på skolan.

Kvinnan berättade att hon var sjuk och mycket orolig. Hon väntade på ett provresultat från vårdcentralen. Hon visste inte vad det var för sjukdom hon hade.

Några dagar senare träffades vi i klassrummet tillsammans med alla andra i klassen. Kvinnan ropade på mig och berättade att hon hade fått svar från läkaren. Hon pratade så högt att flera klasskompisar hörde vad hon sa. Hon såg glad ut och sa att det inte var en farlig sjukdom. Hon sa att sjukdomens namn var gonorré.

Jag tänkte att kvinnan inte visste att gonorré var en könssjukdom. Då skulle hon inte ha pratat om det så att alla hörde. Kanske fick hon inte så bra information av läkaren.

Jag tänkte också att det kunde vara mannen som fått sjukdomen av en annan sexpartner och smittat henne. Och jag förstod att kvinnans klasskompisar skulle tänka som jag. Jag visste inte vad jag skulle säga eller göra.”

Lärare i svenska som andraspråk

Rädd	Osäker	Orolig	Skamsen
Njuter	Glad	Ledsen	Trygg
Lättad	Kär	Har makt	Maktlös
Arg	Nyfiken	Stressad	Intresserad

Tips på fler metoder och material

Nedan följer förslag på andra metoder och material om ni vill fördjupa er i ämnet. Många av dem kan laddas ned utan kostnad:

- Ha en kondomskola! Se avsnittet kondomkunskap i kapitel 5 i *Hur säger jag?*. Diskutera varför kondom inte alltid används. Prata även om vagi-anal kondom (kallas även för kvinnlig kondom eller Femidom). RFSU har en *Kondompraktika* på flera olika språk på www.rfsu.se
- Gör det digitala hivtestet på www.vileverallamedhiv.se
- Uppmärksamma World Aids Day den 1 december: www.worldaidsday.org
- Musikhjälpens tema 2014 var *Hjälp oss stoppa spridningen av hiv*. UR tog fram ett utbildningsmaterial att använda i skolan. Materialet finns som nedladdningsbar pdf med fördjupande material och filmklipp på www.sverigesradio.se

Introduktion

Språket är en nyckel som låser upp rätten till hälsa, i synnerhet sexuell och reproduktiv hälsa. Att ha ord och begrepp som gör det möjligt att tala om sin egen och andras kroppar är en förutsättning i såväl vårdsammanhang som i relationer. För att kunna tala om kroppen, oavsett om det är i en vårdssituation, i en sexuell relation eller i vardagen, är det samtidigt viktigt att ha en grundläggande förståelse för hur kroppen fungerar.

Språkundervisningen kan vara en naturlig ingång för att prata om anatomi.

Ord kopplade till sexualitet och kön har olika laddning och används i olika sammanhang. Vissa ord används främst inom hälso- och sjukvården, andra inom relationer och åter andra främst som svordomar. Olika ord används också för att tala om vuxnas och barns kroppar. Det är därför viktigt för den som lär sig svenska att både få tillgång till flera olika ord och att få reflektera över ordens laddning och användning.

Språket gör det också möjligt för oss var och en att beskriva var på kroppen vi vill bli berörda, vad som känns skönt eller obehagligt och var vi inte vill bli berörda. Ord gör det möjligt att beskriva eventuella symptom och att tala om övergrepp. Ord kopplade till sexualitet i allmänhet och till könsorgan i synnerhet kan vara omgärdade av tystnad och ersätts ibland med oprecisa termer eller omskrivningar. Det gäller inte minst i relation till flickors och kvinnors kön. Exempel på sådana omskrivningar är "mellan benen" eller "där nere". Sådana omskrivningar kan bidra till att sexualitet och könsorgan uppfattas som tabubelagda eller skamliga.

Syfte

Undervisningstemat syftar till att ge eleverna tillgång till ett språk som gör det möjligt för dem att tala om kroppen i såväl vårdssituationer som i relationer och i vardagen. Metoderna syftar till att eleverna ska få reflektera över hur olika ord på könsorgan har olika laddning beroende på sammanhang. Det syftar även till att eleverna ska få grundläggande kunskaper om könsorganen och deras funktion med utgångspunkt i ett lustperspektiv, det vill säga som en källa till lustfyllda upplevelser.

Övningarna kan kopplas ihop med vokabulärträning med bildlexikon kring kroppsdelar samt med andra undervisningsteman, exempelvis:

- Hälsa
- Vård
- Kärlek
- Bo och leva tillsammans

Att tänka på vid detta undervisningstema

Att reflektera över hur ord används i olika situationer och att de kan skapa olika reaktioner är en del av språkundervisningen. Ett könsord kan upplevas som användbart för en person och grovt eller nedsättande för en annan. För någon som är i färd med att lära sig svenska kan det vara svårt att veta i vilka situationer ett visst ord brukar användas och inte, men orden kan också vara fria från en del av den laddning de kan bära för någon som har svenska som sitt modersmål. Använd gärna undervisningen som tillfälle för att diskutera ords laddning och vilka känslor vissa ord kan framkalla. Ett tips är att innan undervisningen prova att ta olika ord i sin mun för att bli medveten om hur det känns att säga dem. Känns det avslappnat och bra eller ovanligt och svårt att använda vissa ord? Hur kommer det sig? Vilka ord känns lättast att använda? Skapa elevdelaktighet genom att börja med att fråga vilka könsord eleverna känner till och om de i så fall föredrar vissa framför andra. Ge eleverna flera olika ord för könsorganen för att skapa möjlighet att välja vilket de själva vill använda, till exempel vid läkarbesök, om barns kön respektive i sexuella situationer.

Tänk igenom hur du kan organisera undervisningen – vad lämpar sig för information i större eller mindre grupper, vad passar för diskussion? Vissa lärare väljer att dela upp sina klasser efter kön. De menar att det underlättar diskussionsklimatet och att det kan vara lättare att ställa frågor. Det som kan vara bra att tänka på innan en sådan indelning är att inte alla människor identifierar sig som man eller kvinna. Könsidentitet är ett asylskäl i Sverige vilket innebär att personer migrerar till Sverige för att kunna leva som transperson och slippa utsatthet och diskriminering. En elev som blir indelad i en grupp utifrån lärarens definition kan uppleva det som kränkande. Om ni väljer att dela in gruppen efter kön

eller andra fysiska attribut såsom ålder eller funktionsförmåga, så är det av största vikt att ni ger samma information till alla grupper samt informerar om att alla får samma information för att inte skapa misstänksamhet bland eleverna eller särbehandla någon grupp.

Könsstympning och omskärelse är en aspekt på undervisningstemat som modersmållärare och sfi-lärare önskat information om och stöd i genom det här materialet. I enkätundersökningen om SRHR-undervisning som vi hänvisat till i tidigare kapitel uttrycker sfi-elever att undervisning kring könsstympning och omskärelse har varit viktigt för att bryta tabun och ge kunskap. Könsstympning och omskärelse regleras i Sverige av lagar. Det är inte bara olagligt att genomföra en könsstympning av en person med fitta, det är dessutom olagligt att på något sätt medverka till könsstympningen även utanför Sverige. Det innebär till exempel att det är olagligt att betala för en flygbiljett vid misstanke om att personen biljetten är avsedd för kommer att könsstympas i ett annat land. Omskärelse av personer med penis kan endast utföras av hälso- och sjukvården eller av personer med särskilt tillstånd.

I undervisningstemat berörs även begreppet mödomshinna, som ofta är förknippat med felaktiga föreställningar och myter. Det är viktigt att ge saklig information om det och tillfälle till det ges bland annat i övningen Lustanatomi.

Komplettera gärna undervisningen med bilder på olika kroppar och könsorgan. Använd ett normmedvetet arbetssätt vid val av bilder och tänk på att exempelvis visa olika storlek, hudfärg, behåring – och könsorgan som är omskurna/könsstympade. På www.umo.se finns exempel. Om verksamheten har resurser är en rekommendation att även köpa in anatomiska modeller av plast för att använda och visa kroppen ur fler perspektiv.

Förberedelser

- Läs kapitel 4 om anatomi i *Hur säger jag?*
- Läs RFSU:s praktika *Slidkransen* på www.rfsu.se

Referenser till språkforskning

Övningarna i det här undervisningstemat rör främst ordinlärning. Många av orden som eleverna får chans att träna på i kapitlet är namn på kroppsdelar – konkreta substantiv. De är i jämförelse med många andra klasser av ord relativt lätta att lära sig och inläringen underlättas av bilderna i övningarna, men uppföljningen är viktig. Där repeteras orden och sätts i ett språkligt sammanhang av hela fraser, så att de kan användas exempelvis i en vårdssituation och inte hänger lösa som egna enheter för eleverna.

Övningen för elever som behöver mycket språkstöd knyter an till elevernas modersmål i översättningar av ord och i diskussionen om könsordens valör. Den är viktig dels för ordförståelsen, dels som en del av kopplingen till elevens egna referensramar. Samma funktion kan dilemmaberättelsen och livsberättelsen i kapitlet fylla. De kan skapa identifikation, väcka känslor och konkretisera kapitlets faktainnehåll i en berättande form på ett sätt som berör eleven och underlättar inläringen.

Det är viktigt att tänka på att en del av de svenska orden i övningarna helt kan sakna motsvarigheter på något av elevernas modersmål. Likaså kan ord och begrepp som på ett språk är neutrala få en annan valör i översättning. Modersmållärare och studiehandledare med elevernas modersmål kan behöva tid för att planera hur elevernas förståelse av orden kan stödjas. Det kan vara bra att lyfta den här aspekten i samtal med eleverna.

Enström: *Ordförråd och inläring – med särskilt fokus på avancerade inlärare* Ur: Hyltenstam/Lindberg (red): *Svenska som andraspråk – i forskning, undervisning och samhälle*

Holmegaard/Wikström: *Språkutvecklande ämnesundervisning* Ur: Hyltenstam/Lindberg (red): *Svenska som andraspråk – i forskning, undervisning och samhälle*

Överblick övningar

- Kartläggande uppgift: Vad vill du lära dig om?
- Dilemmaberättelse
- För elever som behöver mycket språkstöd: Ord på könsorganen
- Ord på könsorganen
- Lustanatomi
- Kön, vård och rättigheter
- Livsberättelse
- Tips på fler metoder och material

Kartläggande uppgift: Vad vill du lära dig om?

Syfte

Övningen syftar till att ge eleverna möjlighet att uttrycka vad de vill lära sig mer om vad gäller könsorganen.

En sammanställning av elevernas önskemål kan sedan användas för att planera undervisningstemat.

Förberedelser

- Kopieringsunderlag: *Vad vill du lära dig om?*

Instruktioner

1. Dela ut kopieringsunderlaget till alla.
2. Förklara vid behov orden i kopieringsunderlaget.
Ge anvisningen att eleverna ska fylla i papperet anonymt. Fyll eventuellt på med fler undervisningsområden som rör temat. Bilder i materialet Sexualundervisning på lättare svenska på www.rfsu.se kan vara till hjälp för att förklara orden.
3. Samla in allas svar och gör en sammanställning av dem.
4. Välj hur sammanställningen ska presenteras för eleverna – antingen den exakta sammanställningen eller enbart de delar lärarlaget valt att fokusera på vid undervisningstemat.

Kopieringsunderlag: Vad vill du lära dig om?

Hur mycket vill du lära dig om...

... hur könsorgan ser ut och fungerar

Väldigt mycket	Ganska mycket	Ganska lite	Ingenting
----------------	---------------	-------------	-----------

... könsstympning/omskärelse

Väldigt mycket	Ganska mycket	Ganska lite	Ingenting
----------------	---------------	-------------	-----------

... ord på könsorgan

Väldigt mycket	Ganska mycket	Ganska lite	Ingenting
----------------	---------------	-------------	-----------

... onani

Väldigt mycket	Ganska mycket	Ganska lite	Ingenting
----------------	---------------	-------------	-----------

Oskar är pappa och ensamstående.

Han har en dotter som heter Olivia.

När Oskar var 11 år fick han sex- och samlevnadsundervisning i skolan.

Läraren delade in klassen i två grupper, flickor eller pojkar.

Flickorna fick lära sig om menstruation och pojkarna fick lära sig om spermier.

Olivia vill veta hur kroppen fungerar.

Hon frågar Oskar om menstruation och om hur ett barn blir till.

Oskar vet inte vilka ord han ska använda när han pratar om könsorgan

och han kan inte svara på Olivias frågor.

Han söker information på Internet

men tycker att språket antingen är fult

eller att informationen är för svår.

Diskussionsfrågor

- Vad ska Oskar göra?
- Vilka ord för könsorgan passar att använda när man pratar med barn?
- Hur mycket ska föräldrar lära sina barn om hur kroppen fungerar?
- Vad händer om Oskar inte svarar på Olivias frågor?
- Varför tror du att Oskars lärare delade klassen och inte pratade om menstruation med pojkarna? Finns det fördelar och nackdelar med att dela in grupper efter flickor och pojkar?

Ord på könsorganen

Syfte

I kursplanen för sfi framgår att eleverna måste få kunskaper som hjälper dem att uttrycka sina behov och att göra relevanta språkliga val i förhållande till den aktuella kommunikativa situationen. Syftet med övningen är att hjälpa eleverna att lära sig ett litet urval svenska ord på könsorganen samt ge förståelse för att orden har olika valör och koppla dem till situationer då eleverna kan behöva använda orden.

Förberedelser

- Tänk igenom hur stor gruppen bör vara vid undervisningsmomentet. Det kan ha betydelse för hur trygga eleverna känner sig inför att samtala och ställa frågor.
- Bild på kroppar med olika kön som kan projiceras på whiteboard. Tillgång till smartboard är ännu bättre, då kan orden kopplas tydligt till bilden och eleverna kan själva flytta rätt ord till rätt plats. RFSUs material Sexualundervisning på lättare svenska finns att ladda ner på www.rfsu.se
- Bilder på kommunikationssituationer inom vården för en vuxen patient, till exempel läkarsamtal eller samtal i receptionen på vårdcentralen.
- Bild på ett barn i möte med läkare.
- Bild på ett par i en säng.
- 5-6 skyltar med ord från temat, till exempel bröstet, fittan, snippan, kuken, snoppen, underlivet. Förklaringen av orden och kopplingen till olika situationer kan kräva stöd på modersmål.

Instruktioner

1. Visa eleverna bild på kropparna. Förklara först att målet är att de ska lära sig kroppsdelar och även några ord på könsorganen. Förklara varför det är viktig kunskap, se inledningen till undervisningstemat. Träna på kroppsdelarna genom att först peka på armen, benet, etc, och låta eleverna säga namnet på de kroppsdelarna de kan. Fråga sedan om någon vet vad könsorganen heter på svenska.
2. Fråga vilka ord eller omskrivningar som används på elevernas modersmål. Om de ger några förslag, fråga i vilka situationer de används – till exempel om orden uppfattas som ”fina” eller ”fula”, om något ord används som kraftuttryck eller kan användas i samtal med en läkare, etc. Öppna också för att en del kanske inte har ord på sitt modersmål för att beskriva könsorganen.
3. Ta fram skyltarna. Visa dem en och en, läs ordet tillsammans och fråga om någon vet vilken kroppsdel som avses och vilken kropp som har vad. Sätt skylten på tavlan.
4. Visa en bild på en vårdssituation med en vuxen patient samt en annan bild på ett barn i möte med läkare. Förklara och diskutera vilka ord som passar bäst i respektive situation. Använd eventuellt bilder på fler situationer, till exempel ett par i en säng.

Uppföljning

Repetera genom att eleverna får samma bild på kroppar och samma ord på lappar för att placera eller skriva in på rätt plats enskilt eller i smågrupper.

Gör övningen vid flera tillfällen och gå igenom hur ordet kan användas i en enkel mening, t ex hos läkare:

- Jag har problem med ...
- Jag har ont i ...
- Det kliar i ...

Hänvisningar

- På Vårdguidens hemsida www.1177.se finns klinisk information och bilder om kvinnans respektive mannens könsorgan
- På www.umo.se finns lättläst information och normkritiska bilder om könsorganen

Syfte

Kursplanen för sfi anger att eleverna måste få kunskaper som hjälper dem att uttrycka sina behov och att göra relevanta språkliga val i förhållande till den aktuella kommunikativa situationen. Syftet med övningen är att sätta ord på könsorganen samt att diskutera ordens olika laddningar och hur de kan anpassas till situation. Orden i övningen kan ge eleverna möjlighet att uttrycka behov på svenska i en vårdsituation eller med en sexpartner. Övningen tydliggör också i vilka situationer ett visst uttryck passar bra eller mindre bra.

Förberedelser

- Whiteboard/smartboard att skriva på
- Tänk igenom hur stor gruppen bör vara vid undervisningsmomentet. Det kan ha betydelse för hur trygga eleverna känner sig inför att samtala och ställa frågor.

Instruktioner

1. Berätta att ni ska prata om ord på könsorganen och i vilka situationer det är mest passande att använda vilket ord. Ge exempel på varför det är viktig kunskap.
2. Låt eleverna få säga alla könsord de känner till och skriv upp dem på tavlan. Försök att gruppera utifrån de ord som syftar på samma könsorgan, exempelvis penis, kuk och snopp tillsammans samt fitta, slida och snippa tillsammans.
3. Berätta att orden könsorgan och underliv är ord som kan användas för alla.

Värderingsfrågor

- Vad tyckte ni om övningen?
- Vilka ord kan användas för att prata om barns kön?
- Vilka ord kan användas för att prata om vuxnas kön?
- Vilka ord passar att använda vid ett läkarbesök?
- Vilka ord passar att använda i en sexuell situation?
- Vilka ord används som svordom? Hur känns det när könsord används nedsättande?
- Finns det motsvarande ord på könsorganen med motsvarande laddningar på andra språk?

Uppföljning

Repetera orden och uttrycken både muntligt och skriftligt. Låt eleverna lista orden igen i par eller i mindre grupper vid nästa lektionstillfälle och hjälp eleverna att bilda meningar, t ex i följande situationer:

- Du är förälder och ditt barn frågar vad könsorganen heter på ditt modersmål och på svenska. Hur svarar du?
- Du eller någon av dina anhöriga har fått blåskatarr (infektion i urinrör och urinblåsa). Det gör ont och svider när du går på toaletten. Vad säger du om du vill boka tid för undersökning? Vad säger du till sjuksköterskan på vårdcentralen? Hur beskriver du var det gör ont?

Hänvisningar

- *Fittfakta, Kukkunskap, Slidkransen, Onani-praktika, Praktika för klitorissex, Praktika för analsex och Sex – på ditt sätt*, RFSU. Finns som kostnadsfri nedladdning på www.rfsu.se

Syfte

Övningen syftar till att ge eleverna ord på delar av könsorganen samt information om deras funktion med utgångspunkt i ett lustperspektiv, det vill säga som en källa till lustfyllda upplevelser.

Förberedelser

- *Kopieringsunderlag: Anatomibilder.* Förbered även så att anatomibilderna kan projiceras till stor bild eller använd smartboard.
- *Kopieringsunderlag: Anatomiska ord med förklaring.*

Instruktioner

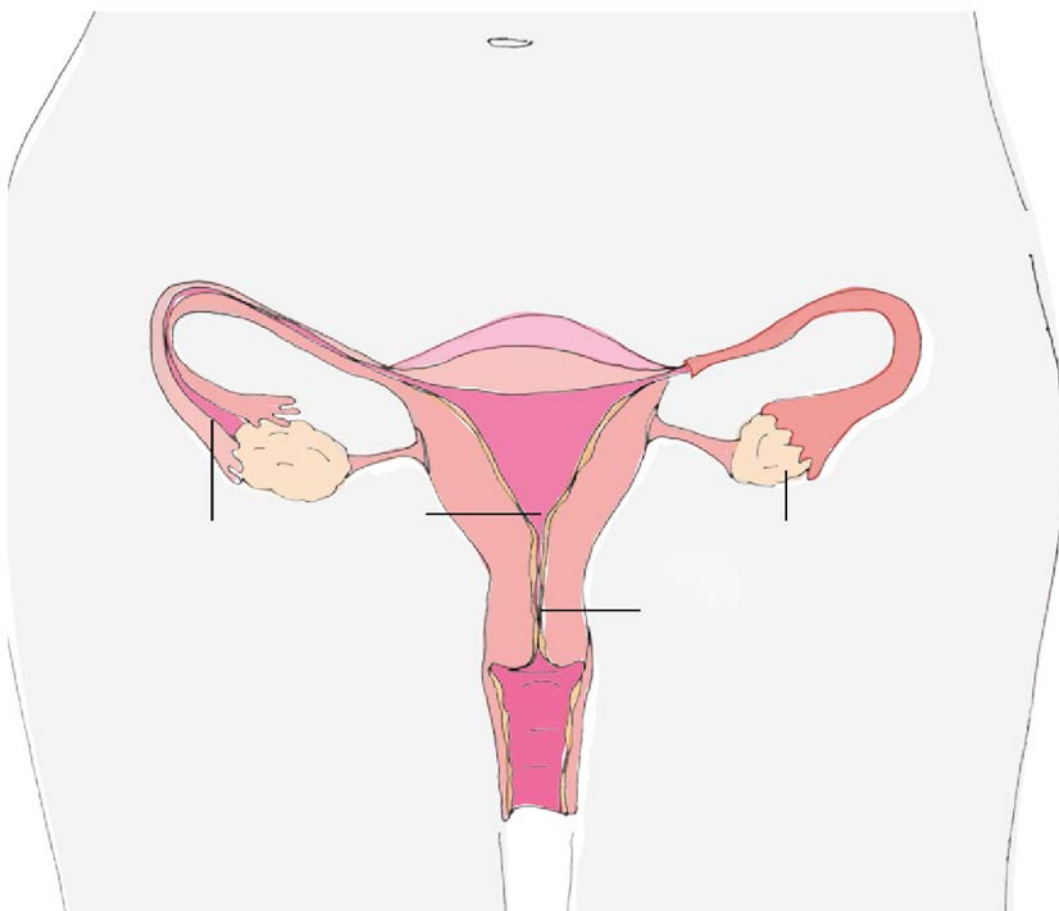
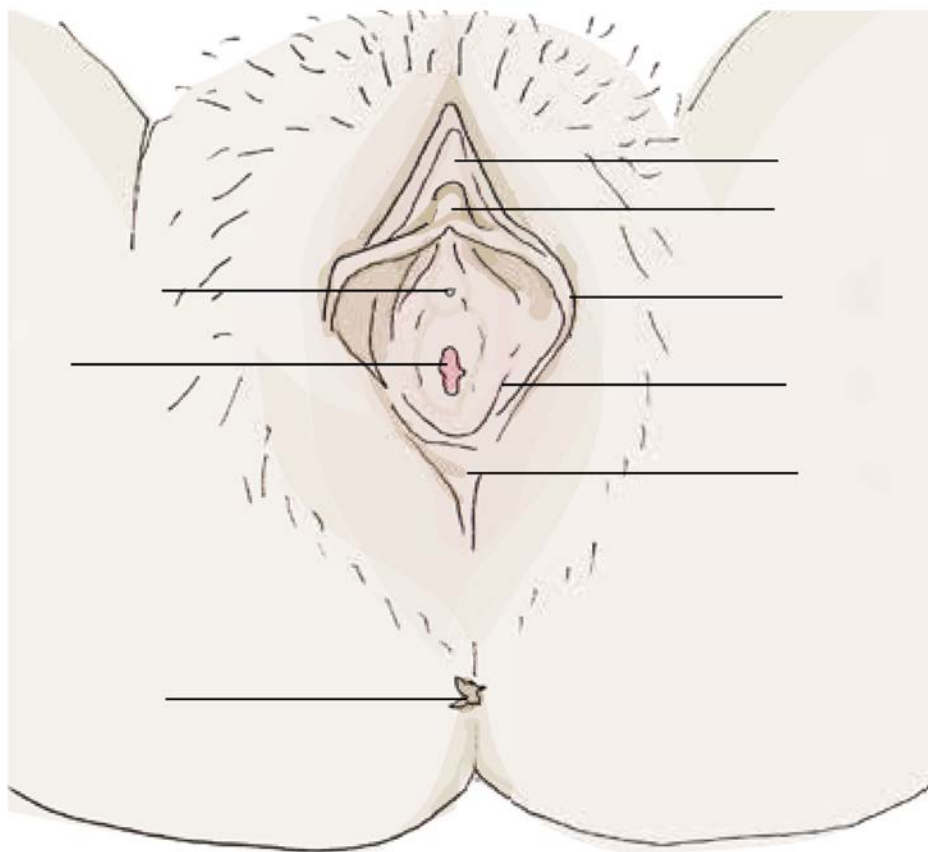
1. Välj ett kön att börja prata om.
2. Projicera bilden på tavlan (välj de bilder som inte har namn på könsorganens olika delar).
3. Gå igenom bilden; fråga eleverna vilka ord på kroppsdelar de redan kan och skriv upp dessa direkt på den projicerade bilden.
4. Dela ut anatomibilderna med ord på könens olika delar till alla.
5. Fyll i de ord som saknas på tavlan.
6. Dela in eleverna i mindre grupper, förslagsvis 3-4 personer per grupp.
7. Dela ut en uppsättning av de utklippta *Anatomiska ord med förklaring*. Blanda de utklippta orden.
8. I grupperna ska de försöka para ihop orden med rätt förklaring. Exempelvis lappen med ordet "Testiklar" med lappen där det står "De heter också punkkulor. Det finns två stycken av dem i pungen. De producerar spermier och hormoner".
9. Gå igenom de rätta svaren i helgrupp. Använd anatomibilderna för att illustrera svaren.

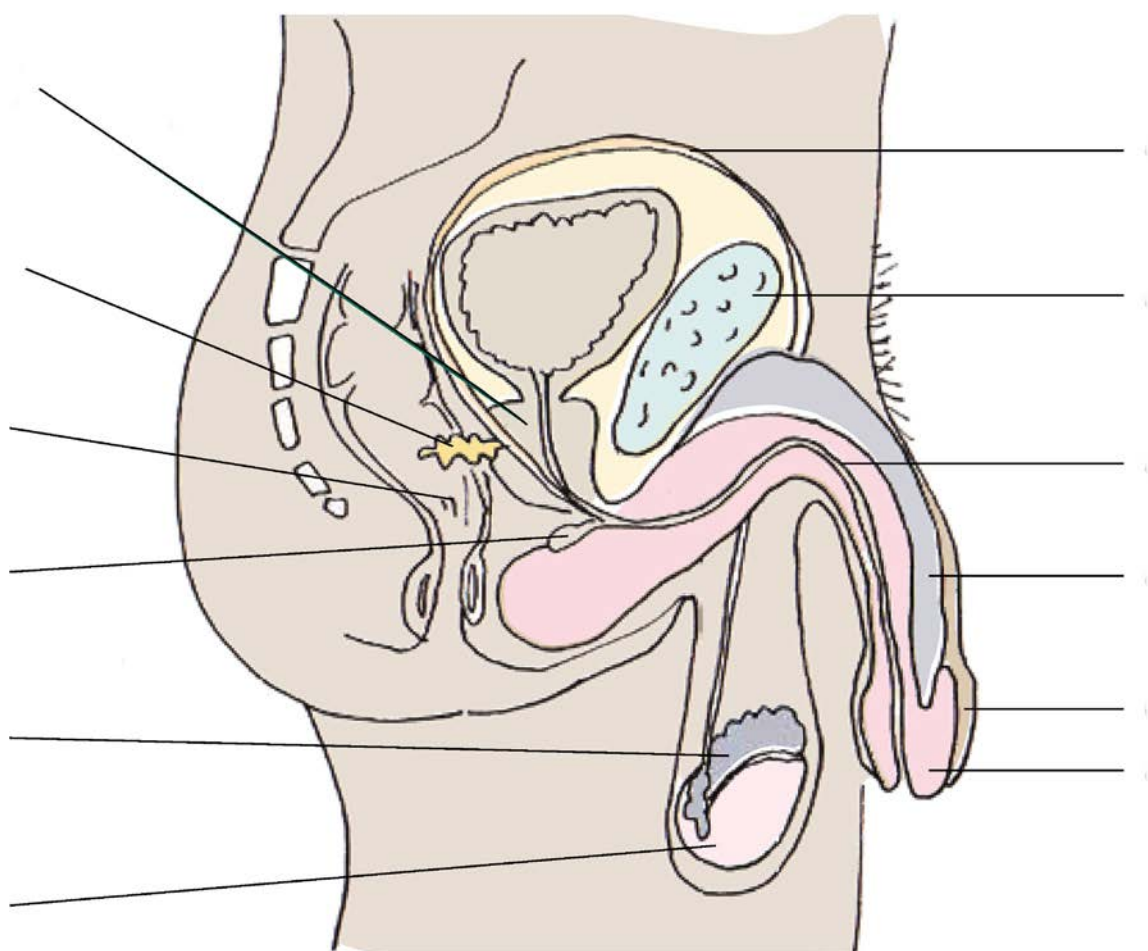
Värderingsfrågor

- Vad tyckte ni om övningen?
- Varför är det viktigt att ha kunskap om könsorganen?
- Hur kan du hitta mer information om könsorganen?
- Vart kan du vända dig om du har problem med ditt kön?

Hänvisningar

- *Fittfakta, Kukkunskap, Slidkransen, Onani-praktika, Praktika för klitorissex, Praktika för analsex och Sex – på ditt sätt*, RFSU. Finns som kostnadsfri nedladdning på www.rfsu.se
- *Omskärelse av pojkar och män – Fakta och rättigheter*, RFSU. www.rfsu.se
- På Socialstyrelsens sida Könstympling/ omskärelse av flickor och kvinnor finns informationsmaterial om kvinnlig könstympling översatt till flera olika språk. www.socialstyrelsen.se
- RISK – Riksföreningen stoppa kvinnlig könstympling arbetar för att motarbeta kvinnlig könstympling, KKS. www.f-risk.org

Kopieringsunderlag: Anatomiska ord med förklaring

Fittan (skriv ut ensidigt och klipp ut)

livmodern
klitoris
urinrörsmynningen
slidan
slidkransen
G-punkten
lubrikation
analöppningen
yttre blygdläpparna
ett ägg
inre blygdläpparna
orgasm

Fittan (skriv ut ensidigt och klipp ut)

Den finns inuti kvinnans kropp, ovanför slidan. Där växer barnet om kvinnan är gravid.
Den finns ovanför urinrörsmynningen. Den är ca 7-13 cm stor. Endast toppen (eller ollonet) syns, resten finns under blygdläpparna. Det kan vara skönt att smeka på den. Den får stånd när personen är kåt. Vid könsstympning kan den skäras bort. Det är olagligt i Sverige.
Urin/kiss kommer ut där. Ibland när personen får orgasm kan det också komma ut utlösning där. Utlösning är inte urin/kiss.
Öppningen till den finns under urinröret. Det kan vara skönt att smeka där. Den är som ett "rör" inuti kvinnans kropp. Hos en vuxen kvinna är den cirka 10 cm djup. Den blir djupare och våt när personen är kåt.
Den finns i öppningen på slidan. Den består av slemhinneveck. Hos vissa personer tänjs den ut första gången någonting (tampong, finger, penis) förs in i slidan. Alla blöder inte första gången någonting förs in i slidan. Den heter ibland mödomshinna. En del tror att det går att se mödomshinnan om personen inte haft sex. Det är fel. Det finns ingen hinna.
Den finns några centimeter upp i slidan, på slidans främre vägg. Det kan vara skönt att trycka och massera på den.
Den är en vätska i slidan. Vätskan produceras när personen är kåt, sover eller sitter på något som vibrerar. Då heter det att personen är våt.

Den heter också anus.
Avföring/bajs kommer ut där.
Huden är känslig och det kan vara skönt att smeka där.

De finns utanför de inre blygdläpparna.
På dem växer det hår.
Där har huden mörkare färg än huden på resten av kroppen.
Det kan vara skönt att smeka på dem.
När personen är kåt blir de större.
Vid könsstympning kan delar av dem skäras bort. Det är olagligt i Sverige.

Från födseln finns cirka 400 000 stycken.
De innehåller DNA.
Om ett av dem befruktas av en spermie blir personen gravid.

De finns innanför de yttre blygdläpparna.
Där har huden mörkare färg än huden på resten av kroppen.
De skyddar klitoris, urinrörsmynningen och slidöppningen.
Det kan vara skönt att smeka på dem.
När personen är kåt blir de större.
Vid könsstympning kan delar av dem skäras bort. Det är olagligt i Sverige.

En skön känsla som kan komma vid onani eller sex med någon.
Då pulserar musklerna runt könet.
Ibland får personen utlösning samtidigt.

Kopieringsunderlag: Anatomiska ord med förklaring

Fittan – facit

livmodern	Den finns inuti kvinnans kropp, ovanför slidan. Där växer barnet om kvinnan är gravid.
klitoris	Den finns ovanför urinrörsmynningen. Den är ca 7-13 cm stor. Endast toppen (eller ollonet) syns, resten finns under blygdläpparna. Det kan vara skönt att smeka på den. Den får stånd när personen är kåt. Vid könsstympning kan den skäras bort. Det är olagligt i Sverige.
urinrörsmynningen	Urin/kiss kommer ut där. Ibland när personen får orgasm kan det också komma ut utlösning där. Utlösning är inte urin/kiss.
slidan	Öppningen till den finns under urinröret. Det kan vara skönt att smeka där. Den är som ett "rör" inuti kvinnans kropp. Hos en vuxen kvinna är den cirka 10 cm djup. Den blir djupare och våt när personen är kåt.
slidkransen	Den finns i öppningen på slidan. Den består av slemhinneveck. Hos vissa personer tänjs den ut första gången någonting (tampong, finger, penis) förs in i slidan. Alla blöder inte första gången någonting förs in i slidan. Den heter ibland mödomshinna. En del tror att det går att se mödomshinnan om personen inte haft sex. Det är fel. Det finns ingen hinna.
G-punkten	Den finns några centimeter upp i slidan, på slidans främre vägg. Det kan vara skönt att trycka och massera på den.
lubrikation	Den är en vätska i slidan. Vätskan produceras när personen är kåt, sover eller sitter på något som vibrerar. Då heter det att personen är våt.
analöppningen	Den heter också anus. Avföring/bajs kommer ut där. Huden är känslig och det kan vara skönt att smeka där.
yttre blygdläpparna	De finns utanför de inre blygdläpparna. På dem växer det hår. Där har huden mörkare färg än huden på resten av kroppen. Det kan vara skönt att smeka på dem. När personen är kåt blir de större. Vid könsstympning kan delar av dem skäras bort. Det är olagligt i Sverige.
ett ägg	Från födseln finns cirka 400 000 stycken. De innehåller DNA. Om ett av dem befruktas av en spermie blir personen gravid.

inre blygdläpparna	De finns innanför de yttre blygdläpparna. Där har huden mörkare färg än huden på resten av kroppen. De skyddar klitoris, urinrörsmynningen och slidöppningen. Det kan vara skönt att smeka på dem. När personen är kåt blir de större. Vid könsstympning kan delar av dem skäras bort. Det är olagligt i Sverige.
orgasm	En skön känsla som kan komma vid onani eller sex med någon. Då pulserar musklerna runt könet. Ibland får personen utlösning samtidigt.

Kuken (skriv ut ensidigt och klipp ut)

pungen
testiklarna
prostatan
analöppningen
spermier
ollonet
förhuden
stånd
orgasm
urinrörsmynningen
försats

Kopieringsunderlag: Anatomiska ord med förklaring

Kuken (skriv ut ensidigt och klipp ut)

I den finns testiklar. I testiklarna produceras spermier. Den finns utanför kroppen för att kyla ner spermierna. Det växer hår på den. Den har mörkare hud än resten av kroppen. Det kan vara skönt att smeka på den.
De heter också punklur. Det finns två stycken av dem i pungen. De producerar spermier och hormoner.
Den är en körtel som finns inuti kroppen. Den producerar en vätska som är bra för spermierna. Den kan masseras genom en punkt några centimeter upp i analen. Det kan vara skönt.
Den heter också anus. Avföring/bajs kommer ut där. Huden där är känslig och det kan vara skönt att bli smekt där.
De innehåller könsceller. De innehåller DNA–arvsanlag. Om de befruktar ett ägg blir det en graviditet. En frisk person producerar cirka 160 miljoner av dessa varje dag.
Det finns längst ut på penis. Det kan vara skönt att smeka. Det finns en öppning där urinrörsmynningen finns.
Den är en hud som ska skydda ollonet. Den kan användas vid onani och handsex genom att den dras fram och tillbaka över ollonet. Vid omskärelse skärs den bort.
Det heter också erektion. När personen är kåt, sover eller sitter på något som vibrerar kan penis bli hård och större.

En skön känsla som kan komma när personen onanerar eller har sex med någon.
Då pulserar musklerna runt könet.
Oftast får personen utlösning samtidigt.

Urin/kiss kommer ut där.
Det kan också komma ut sperma där.

Den är en vätska som kommer ut ur urinrörsmynningen.
Den är inte urin/kiss.
Den kommer när penis har stånd.
Den smörjer urinröret.
Den kan innehålla spermier.

pungen	I den finns testiklar. I testiklarna produceras spermier. Den finns utanför kroppen för att kyla ner spermier. Det växer hår på den. Den har mörkare hud än resten av kroppen. Det kan vara skönt att smeka på den.
testiklarna	De heter också pungskulor. Det finns två stycken av dem i pungen. De producerar spermier och hormoner.
prostatan	Den är en körtel som finns inuti kroppen. Den producerar en vätska som är bra för spermier. Den kan masseras genom en punkt några centimeter upp i analen. Det kan vara skönt.
analöppningen	Den heter också anus. Avföring/bajs kommer ut där. Huden där är känslig och det kan vara skönt att bli smekt där.
spermier	De innehåller könsceller. De innehåller DNA–arvsanlag. Om de befruktar ett ägg blir det en graviditet. En frisk person producerar cirka 160 miljoner av dessa varje dag.
ollonet	Det finns längst ut på penis. Det kan vara skönt att smeka. Det finns en öppning där urinrörsmynningen finns.
förhuden	Den är en hud som ska skydda ollonet. Den kan användas vid onani och handsex genom att den dras fram och tillbaka över ollonet. Vid omskärelse skärs den bort.
stånd	Det heter också erektion. När personen är kåt, sover eller sitter på något som vibrerar kan penis bli hård och större.
orgasm	En skön känsla som kan komma när personen onanerar eller har sex med någon. Då pulserar musklerna runt könet. Oftast får personen utlösning samtidigt.
urinrörsmynningen	Urin/kiss kommer ut där. Det kan också komma ut sperma där.
försats	Den är en vätska som kommer ut ur urinrörsmynningen. Den är inte urin/kiss. Den kommer när penis har stånd. Den smörjer urinröret. Den kan innehålla spermier.

Kön, vård och rättigheter

Syfte

Övningen syftar till att informera om vård och rättigheter som finns i Sverige kopplat till könsorgan.

Förberedelser

- *Kopieringsunderlag: Kön, vård och rättigheter.*
Förbered även så att det kan projiceras till stor bild.

Instruktioner

1. Dela ut kopieringsunderlaget till alla elever.
2. I texten finns det luckor. Eleverna ska gissa vilket ord av de två alternativen som ska fyllas i.
3. Gå igenom texten tillsammans i helgrupp.

Facit

Många personer använder ordet **snippa** eller **snopp** för barns könsorgan.

Det kön som står i ett svenskt pass kallas **juridiskt** kön.

Det finns **två** juridiska kön i Sverige.

En person kan byta juridiskt kön i passet om hen vill.

Det är **olagligt** att könsstympa en snippa i Sverige.

Det är **lagligt** att omskära en snopp i Sverige.

Kommentar: omskärelse av personer med penis kan endast utföras av hälso- och sjukvården eller av personer med särskilt tillstånd.

Diskutera svaren på Var kan du få hjälp om du har problem med ditt könsorgan?

Värderingsfrågor

- Vad tyckte ni om övningen?
- Finns det olika ord för barns och vuxnas könsorgan i andra språk?
- Hur ser det ut med juridiska kön (det kön som står i ens pass) i andra länder? Skiljer det sig från Sveriges två kön, kvinna eller man?
- Hur ser det ut med könsstympning och omskärelse av kön i andra länder?

Hänvisningar

- Fittfakta, Kukkunskap, Slidkransen, Onani-praktika, Praktika för klitorissex, Praktika för analsex och Sex – på ditt sätt, RFSU. Finns som kostnadsfri nedladdning på www.rfsu.se
- Omskärelse av pojkar och män – Fakta och rättigheter, RFSU. www.rfsu.se
- På Socialstyrelsens sida Könsstympning/ omskärelse av flickor och kvinnor finns informationsmaterial om kvinnlig könsstympning översatt till flera olika språk. www.socialstyrelsen.se
- RISK – Riksföreningen stoppa kvinnlig könsstympning arbetar för att motarbeta kvinnlig könsstympning, KKS. www.f-risk.org

Kopieringsunderlag: Kön, vård och rättigheter

Vilket ord är rätt? Skriv rätt alternativ på raden.

Många personer använder ordet _____ eller _____ för barns könsorgan.
snippa / fitta snopp / kuk

Det kön som står i ett svenskt pass kallas _____ kön.
juridiskt / biologiskt

Det finns _____ juridiska kön i Sverige. En person kan byta juridiskt kön i passet om hen vill.
två / tre

Det är _____ att könsstympa en snippa i Sverige.
lagligt / olagligt

Det är _____ att omskära en snopp i Sverige.
lagligt / olagligt

Var kan du få hjälp om du har problem med ditt könsorgan? Ringa in flera alternativ:

- Vårdcentralen
- Apoteket
- Rektorn
- Barnavårdscentral (BVC)
- Mödravårdscentral (MVC)
- Ungdomsmottagningen
- Kuratorn
- Biblioteket

Syfte

Livsberättelsen är ett exempel på en persons upplevelser på temat. Den skapar anknytning och konkretiserar innehållet på temat. Texten kan väcka mer känslor och tankar än de informativa texterna, öppna upp för reflektion och hjälpa eleven att jämföra med egna erfarenheter. Betona för eleverna att läsningen och förståelsen av texten är det viktiga. Utgå i första hand från elevernas egna reflektioner. Diskussionsfrågorna nedanför texten finns som stöd vid behov.

Förberedelser

- *Kopieringsunderlag: Livsberättelse.* Välj om ni vill läsa den enskilt, i grupp och/eller i helklass.
- *Kopieringsunderlag: Känslkortlek*

Diskussionsfrågor

- Vad tänker du när du läser texten?
- Vilka känslor väcker texten? Använd känslkortleken där eleverna får välja ut exempelvis tre ord som de associerar till berättelsen. Det finns tomma kort, om eleverna har egna ord som bättre beskriver deras känslor.
- Vad vill du läsa mer om?

”När jag var liten flicka fick jag inte lära mig något ord för mitt könsorgan. Mamma och pappa var kristna och jag tror de kände att mycket som hade med sex att göra var syndigt och skamligt. Om de talade om snippan med mig eller mina systrar använde de fel ord:

- Klia dig inte i stjärten!
- Glöm inte att tvätta rumpan!

Jag kände då att allt med könsorganen var hemligt och känsligt och jag tror inte att jag en enda gång innan jag var 17-18 år pratade om könsorgan eller om sex med någon, varken med mina föräldrar eller med mina kompisar. Det var som om det inte fanns utanför mina egna försiktiga fantasier.

När jag fick mens sa jag ingenting om det till någon. Min mamma fick se att jag hämtade bindor i badrummet och då frågade hon mig om det. Jag blev bara generad och arg.

Jag har som vuxen njutit mycket av sex. Jag har haft tur på det sättet. Men det är fortfarande svårt för mig att prata om vad jag vill och att fråga en partner vad han vill. Det är som om orden är för stora för min mun. Eller för fula.

Nu har jag egna barn. De är små, men vi har redan pratat både på allvar och skoj om snoppar och snippor och mycket mer. De växer upp med de orden. Jag blir glad när jag märker hur lätt det är för dem att prata med mig och med varandra. När inte orden finns blir allt tabu.”

Text av Petra, 41 år

Kopieringsunderlag: Känslokort

Rädd	Kåt	Orolig	Skamsen
Njuter	Glad	Ledsen	Trygg
Lättad	Kär	Har makt	Maktlös
Arg	Nyfiken	Stressad	Intresserad

Nedan följer förslag på andra metoder och material om ni vill fördjupa er i ämnet. Många av dem kan laddas ned utan kostnad:

- Radioprogrammet Ligga med P3 på Sveriges radio har många avsnitt där de pratar om könsorganen från olika perspektiv, oftast med fokus på lust.
www.sverigesradio.se/liggamedp3
- På Socialstyrelsens sida *Könsstympning/omskärelse av flickor och kvinnor* har de information, ett handledarmaterial och webbutbildning för skola, socialtjänst och hälso- och sjukvård.
- Dokumentärfilmen *Myten om mödomshinnan*, Utbildningsradion. www.ur.se
- Världshälsoorganisationen (World Health Organization, WHO) har beskrivningar av olika typer av könsstympning och geografisk spridning. Sök på "Female genital mutilation" och "Classification of female genital mutilation" på www.who.int
- På www.rfsu.se finns materialet Sexualundervisning på lättare svenska. Där finns bilder som förklarar SRHR-ord på ett inkluderande sätt. Där finns också lättlästa texter och en lärarhandledning.

Introduktion

Vetskapen om att det går att få rådgivning, testning och behandling av hälso- och sjukvården är en förutsättning för en god sexuell och reproduktiv hälsa. Det gäller att ha kännedom om vart det går att vända sig, men också om patienträttigheter, exempelvis rätten att vara anonym och att ingen får titta i någon annans journaler. Framför allt gäller det att ha tillgång till språket så att det går att göra sig förstådd – och att sätta ord på önskemål, farhågor och besvär.

Sveriges åttonde målområde för folkhälsan är att alla ska ha rätt till en trygg och säker sexualitet och en god reproduktiv hälsa. Det innebär bland annat en sexualitet fri från negativa konsekvenser, fördomar, diskriminering, tvång och våld. Det innebär också en god hälsa, reproduktiva friheter samt en säker graviditet och förlossning eller abort. Många som invandrar till Sverige har rätt till en kostnadsfri hälsoundersökning, men alla väljer inte att utnyttja denna rättighet och en del får inte informationen. I Västra Götalandsregionen utförs den här hälsoundersökningen av vårdcentralerna. Den ska erbjudas så fort som möjligt och tanken är att den ska vara ett första steg till en introduktion i svensk hälso- och sjukvård.

En rekommendation är att lärarna tar upp temat Söka vård när eleverna redan fått ett ordförråd kring hbtq, anatomi och familjeplanering så att de har en god grund för att kunna ta till sig detta tema.

Syfte

Undervisningstemat syftar till att erbjuda kunskap och språkliga förutsättningar för att söka information, rådgivning och service som möjliggör för eleven att uppnå eller bibehålla bästa tänkbara sexuella och reproduktiva hälsa. Undervisningstemat belyser medborgaren som rättighetsbärare och tar upp särskilda rättigheter såsom journalsäkerhet och patientkonfidentialitet. Eleverna får träna på att hitta rätt och kommunicera vid vårdssituationer samt tillfälle att reflektera över sina erfarenheter av att möta hälso- och sjukvården.

Övningarna kan vara underlag för dialoger och rollspel i undervisningen. De kan också kopplas ihop med andra undervisningsteman, exempelvis:

- Rättigheter
- SOS
- Hälsa
- Sjukvård
- Samhällsorientering
- Lokalsamhällets service

Att tänka på vid detta undervisningstema

Många personer som läser svenska som andraspråk har erfarenhet av att det kan vara svårt att använda sig av en tolk när man söker vård, i synnerhet om tolken är någon man känner eller en person som känner ens vänner och släktingar. Av den anledningen är det viktigt att inkludera undervisning om anatomi och hälsa i språkundervisningen så att personer själva kan föra samtal med sjukvårdspersonal. Inom Västra Götaland finns det diplomerade SRHR-tolkar som vårdinstanser kan beställa vid behov. Mer information finns på www.narhalsan.se

Som rättighetsbärare har medborgaren rättigheter inom vården som kan skilja sig mellan olika länder. I Sverige finns exempelvis journalsäkerhet och patientkonfidentialitet (som innefattar bland annat sekretess och personalens tystnadsplikt). På Vårdguidens hemsida www.1177.se finns information om regler och rättigheter i mötet med vården, exempelvis rätt till tolk och vård i Sverige för asylsökande. Via hemsidan kan ni även hitta närmaste vårdmottagningar. I Sverige idag omfattas alla med uppehållstillstånd av samma rättigheter som medborgare.

I samband med temat bör ni också visa eleverna exempel på kallelser och blanketter från vården. I områden där det bor många vuxna med svenska som sitt andraspråk är exempelvis andelen kvinnor som går på mammografi och cellprov ofta lägre. Om eleverna inte själva kan läsa kan ni lära dem känna igen loggan och uppmana dem att visa er kallelser för att få hjälp. Förklara att läraren har tystnadsplikt när det gäller personlig information.

Förberedelser

- Bekanta er med Vårdguidens hemsida www.1177.se
- Läs mer om exempelvis kostnadsfri hälsoundersökning för asylsökande med flera på Västra Götalandsregionens hemsida: www.vgregion.se
- Läs om Sveriges målområden för folkhälsan på www.folkhalsomyndigheten.se
- På Socialstyrelsens hemsida finns ett omfattande lättläst material med information om undersökningar inom vården, personuppgifter, behandling, läkemedel, tandvård och lagar samt frågor som förbereder inför vårdkontakter. Det heter Min guide till säker vård – på lättläst svenska, www.socialstyrelsen.se

Referenser till språkforskning

I det här kapitlet är det viktigt att ord sätts i ett språkligt sammanhang av hela fraser, så att de kan användas exempelvis i en vårdssituation och inte hänger lösa som egna enheter för eleverna. Det är också viktigt att talet står i fokus. Därför används rollspel och exempelfraser i övningarna.

Flera övningar i kapitlet går ut på att samla information om olika mottagningar och andra platser där vård och hjälp erbjuds. Det är viktigt att den informationen kopplas till elevernas närområde. Det underlättar naturligtvis för vårdkontakten, men också ur språkinlärningssynvinkel har det en poäng; att undervisningen rör sig i elevernas omvärld ger anknytningspunkter och en stöttande kontext för inläringen, underlättar förståelsen och är motiverande, inte minst för elever med begränsad erfarenhet av språkstudier.

Enström: *Ordförråd och inläring – med särskilt fokus på avancerade inlärare* Ur: Hyltenstam/Lindberg (red): *Svenska som andraspråk – i forskning, undervisning och samhälle*

Hajer/Meestringa: *Språkinriktad undervisning. En handbok*

Överblick övningar

- Kartläggande uppgift: Tankekarta svensk sjukvård
- Dilemmaberättelse
- För elever som behöver mycket språkstöd: Prata med vårdpersonal
- Hitta vård
- Dialog med vården
- Hälsoundersökning
- Livsberättelse

Kartläggande uppgift: Tankekarta svensk sjukvård

Syfte

Syftet med övningen är att undersöka vad eleverna vet och tycker om svensk sjukvård.

Övningen visar vilka ord eleverna använder och vad som kan vara relevant att fördjupa sig i vid kommande undervisning för att ge eleverna ett språk och redskap som tillgängliggör den vård, rådgivning och service de har rätt till.

Förberedelser

- Whiteboardtavla/smartboard att skriva på.

Instruktioner

1. Skriv Sjukvård i Sverige på tavlan.
2. Be eleverna att säga allt de vet och tycker om svensk sjukvård, det vill säga både fakta och värderingar. Nyansera tankekartan genom att ställa följdfrågor om följande:
 - ▶ Olika vårdmottagningar, exempelvis akutmottagning, vårdcentral, barnvårdscentral (BVC), mödravårdscentral (MVC).
 - ▶ Yrken
 - ▶ Rättigheter
 - ▶ Kostnader
 - ▶ Tillgång
 - ▶ Kontakt
3. Utifrån tankekartan kan ni tillsammans planera vad ni ska fördjupa er i gällande detta undervisningstema.

Dilemmaberättelse

Rajiv söker asyl i Sverige.

Han bor hemma hos en kompis.

En dag får Rajiv ett brev från en svensk myndighet.

Brevet är på svenska och Rajiv förstår inte vad det står.

Kompisen som varit i Sverige länge säger att det står ”Kallelse till hälsoundersökning”. De tror att Rajiv måste gå till en vårdcentral.

Rajiv tänker att en hälsoundersökning kostar pengar.

Han är också orolig för att läkaren ska säga att han är sjuk och berätta det för Migrationsverket.

Han tror att han kan bli utvisad då.

Rajiv går inte till vårdcentralen.

Värderingsfrågor

- Varför tror du att Rajiv inte går till vårdcentralen?
- Tror du att Rajiv hade kontaktat vårdcentralen om han visste att hälsoundersökningen är gratis? Varför/varför inte?
- Tror du att Rajiv hade kontaktat vårdcentralen om han visste att alla inom sjukvården har tystnadsplikt? Varför/varför inte?

Prata med vårdpersonal

Syfte

Syftet med övningen är att ge träning på att säga ett urval användbara fraser i olika vårdsituationer. Eleverna förbereds på att agera och prata i mötet med vårdpersonal.

Förberedelser

- Avsätt flera lektionstillfällen till övningen och förbered rollspelet genom att träna mycket på ord och fraser. Arbeta framförallt muntligt med fraserna.
- Stöd på modersmål kan behövas
- Whiteboardtavla/smartboard att skriva på.

Instruktioner

1. Fråga med hjälp av modersmålsstöd efter situationer när eleverna söker vård och behöver kunna göra sig förstådda, till exempel besök på MVC och BVC, läkarundersökning, etc.
2. Lista de olika situationerna på tavlan. Tänkbara situationer är till exempel: boka tid per telefon, anmäla mig i receptionen, säga var det gör ont eller vad jag vill och behöver.
3. Fyll på listan med konkreta exempel på vad vårdsökande kan behöva samtala om i de olika situationerna ovan. Exempelvis fråga efter preventivmedel, uttrycka oro för infektion eller sjukdom, sömnsvärigheter, relationsfrågor, beskriva smärta, etc. Glöm inte SRHR-perspektivet!
4. Gör ett urval av en eller flera situationer ur listan tillsammans med eleverna. Välj antal situationer utifrån elevernas förmåga att lära sig och att prata.
5. Skriv några meningar som den vårdsökande behöver kunna använda kopplat till de situationer eleverna valt, till exempel:

Jag vill testa mig för...

Jag vill boka tid med...

Jag behöver

Jag är orolig för...

Jag har ont i ...

Mitt barn behöver...

6. Om eleverna inte klarar att själva fylla i ord som saknas i fraserna är det bäst att ni ger dem färdiga meningar och förklarar innehållet med hjälp av modersmålsstöd.
7. Dela ut fraserna och hjälp eleverna att träna på att säga sina repliker. Agera själv vårdpersonal och låt dem säga sina repliker till er, helst utan stöd av papper. En del elever är osäkra på hur de ska hälsa och ta kontakt i en officiell situation i ett nytt land. Ibland kan det därför vara bra att träna praktiskt på själva bemötandet, till exempel att ta ögonkontakt och träna på vanliga hälsningsfraser.

Uppföljning

Låt eleverna byta fraser med varandra eller variera fraserna med nya behov och/eller sjukdomstillstånd. Ett tips är att filma rollspelen för att kunna gå tillbaka och diskutera situationerna. Det blir också en motivation för eleverna att träna in meningarna. Exempel på enkla sådana filmer med stöd för inlärn timer och förståelse finns på www.varldenchvi.se

På www.adlongruppen.se/oversatta-kallelser finns exempel på kallelse till hälsoundersökning på lättläst svenska samt på flera språk. Kallelsen är riktad till asylsökande och kan även gälla andra elever eller deltagare beroende på flyktingstatus.

Syfte

Syftet med övningen är att ge grundläggande kunskap om att hitta vård i Sverige. Eleverna får möjlighet att genom information och egna förslag hitta svar på hur de kan orientera sig inom hälso- och sjukvården för att få hjälp och service.

Förberedelser

- *Kopieringsunderlag: Hitta vård - kortleken.* Skriv ut **tvåsidigt** och klipp ut för att på så vis skapa spelkort med ovan- och undersida.
- *Kopieringsunderlag: Hitta vård: information.* Skriv ut **ensidigt**.

Ring 112 (SOS Alarm) om du eller någon annan i närheten är skadad i en olycka eller är medvetlös. Du ska bara ringa 112 när det är en nödsituation. Det är en nödsituation när till exempel en persons liv är i fara, om det brinner eller om du ser ett allvarligt slagsmål. Du får prata med en SOS-operatör som frågar: Vad har hänt? Var har det hänt? Vem är du?

Nödnumret 112 fungerar i alla länder inom EU.

Ring 1177 (Sjukvårdsupplysningen) för att få råd och kunskap om hälso- och sjukvård. Du kan ställa frågor anonymt och få ett personligt svar från läkare eller sjuksköterska. Det kan vara svårt att själv bedöma hur sjuk du är. Därför finns sjukvårdsupplysningen där sjukvårdspersoner bedömer problemet, ger råd och information om var du ska söka hjälp.

Till en **vårdcentral** är alla välkomna oavsett kön och ålder. Du ska gå till vård-centralen om du har besvär som inte är akuta eller livshotande. Om dina besvär är akuta eller livshotande ringer du 112 eller åker till akuten på sjukhus. Om det behövs går du vidare från vårdcentralen till andra specialistläkare. På kvällar och helger vänder du dig i första hand till jourmottagningen där du bor, om du har ett problem som inte kan vänta tills vårdcentralen öppnar. När du besöker en läkare på vårdcentralen varierar avgiften mellan 100 och 300 kronor.

På vårdcentraler finns oftast en **mödravårdscentral** (MVC). Där arbetar barnmorskor. Dit går du om du är gravid eller har frågor om preventivmedel och könssjukdomar. Många MVC har utbildningar för blivande föräldrar. Det kostar inget att gå till MVC.

Om du är ungdom kan du gå till en **ungdomsmottagning**. Ungdom är du fram till 24 års ålder. Vissa ungdomsmottagningar har högre eller lägre åldersgräns. Besök på ungdomsmottagning är gratis. Där arbetar barnmorska, kurator och oftast en gynekolog. Ibland även psykologer, läkare och sjuksköterskor.

På en ungdomsmottagning kan du till exempel:

- prata om relationen till familjen, kompisar, kärlek och sex
- prata om kroppen och hälsan
- prata om och få preventivmedel
- testa dig för sexuellt överförbara infektioner (könssjukdomar/STI)
- testa om du är med barn (gravitetstest)
- få hjälp om du vill göra en abort
- prata med någon om svåra händelser du varit med om

Instruktioner

1. Dela ut *Hitta vård – information* och gå igenom den genom att informera om nedanstående möjligheter att söka vård eller rådgivning:
2. Dela in eleverna i mindre grupper. Varje grupp får en uppsättning av *Hitta vård-kortlek*.
3. Lägg korten med texten nedåt i tre olika högar – alla kort med samma baksida läggs i samma hög, det vill säga en hög med "Vem är personen?", en hög med "Vilken ålder har personen?" och en hög med "Vilket besvär har personen?". Bland gärna så att alla grupper inte får samma ordning.
4. Grupperna ska dra ett kort från varje hög. Korten bildar tillsammans en person med bakgrundsinformation.

forts. på nästa sida.

5. Tillsammans ska eleverna i varje grupp resonera kring vart personen ska vända sig utifrån *Hitta vård - information*.

Exempelvis:

En grupp drar korten

- » *Vem är personen?: Maria*
- » *Vilken ålder har personen?: 20 år*
- » *Vilket besvär har personen?: röda prickar på könet.*

De diskuterar vart Maria kan vända sig? Gruppen kom fram till att Maria kan vända sig till Sjukvårdsupplysningen, vårdcentralen eller ungdomsmottagningen.

6. Eleverna drar sedan nya kort, bildar en ny person och situation och upprepar övningen.
7. Samtala i helgrupp om de olika situationerna grupperna arbetat med och om ni kan hitta fler svar till dem.

Värderingsfrågor

- Vad tyckte ni om övningen?
- Hur lättillgänglig upplever ni att vården är?
- Vad finns det för olikheter och likheter mellan hälso- och sjukvården i Sverige och andra länder?

Om ni har tillgång till dator och Internet i klassrummet, kan ni titta på Sjukvårdsupplysningens hemsida www.1177.se för att prova på att söka information och vård. Med hjälp av www.1177.se kan eleverna även ta reda på vilken vårdcentral/ungdomsmottagning/mödravårdscentral som ligger närmast dem utifrån var de bor. Gå gärna dit på studiebesök i grupper, fotografera informationsskyltar med nya ord och intervjua någon på plats!

SOS Alarm

Ring telefonnumret 112

Telefonnumret 112 ska du ringa om du är i en nödsituation.

En nödsituation är när du snabbt behöver hjälp.

Det är en nödsituation när en persons liv är i fara, till exempel om någon person har skadat sig allvarligt eller är medvetslös.

Då kommer ambulans, brandkår eller polis till dig.

Du kan också ringa 112 om det brinner eller om du ser personer som slåss och skadar varandra. Telefonnumret 112 kan du ringa i alla länder inom EU.

Sjukvårdsupplysningen

Ring 1177 eller sök på Internet, www.1177.se

Du kan ringa Sjukvårdsupplysningen på telefonnumret 1177.

Hos Sjukvårdsupplysningen kan du prata med en läkare eller sjuksköterska.

Du kan vara anonym och ställa frågor om vård.

Du kan också hitta information om vård på hemsidan www.1177.se

Vårdcentral

Alla kan gå till vårdcentralen.

Där arbetar läkare.

Om du har problem som inte är akuta bokar du tid på vårdcentralen.

Om du har problem som är allvarliga och akuta åker du till akuten på sjukhus.

När du besöker läkare på vårdcentralen kostar det 100 till 300 kronor.

Du kan hitta din vårdcentral på www.1177.se

Mödravårdscentral

Mödravårdscentraler finns på vårdcentraler.

Där arbetar barnmorskor.

Dit går du om du är gravid eller har frågor om preventivmedel och könssjukdomar.

Det är gratis att gå till mödravårdscentralen.

Du kan hitta din mödravårdscentral på www.1177.se

Ungdomsmottagning

Om du är under 25 år kan du gå till ungdomsmottagningen.

Där kan du få hjälp med relationer, kärlek, sex, kroppen, hälsan, preventivmedel, könssjukdomar och graviditet.

Det är gratis att gå till ungdomsmottagningen.

Du kan hitta din ungdomsmottagning på www.1177.se

Hitta vård-kortleken

(skriv ut dubbelsidigt)

Vem är personen?**Vem är personen?****Vem är personen?****Vem är personen?****Vem är personen?****Vem är personen?****Vem är personen?****Vem är personen?****Vem är personen?****Vem är personen?**

Maria (kvinna)

Sara (kvinna)

Fatima (kvinna)

Adriana (kvinna)

Neema (kvinna)

Fabian (man)

Alexander (man)

Amir (man)

Teo (man)

Yasid (man)

**Vilket besvär har
personen?**

**Vilket besvär har
personen?**

**Vilket besvär har
personen?**

**Vilket besvär har
personen?**

**Vilket besvär har
personen?**

**Vilket besvär har
personen?**

**Vilket besvär har
personen?**

**Vilket besvär har
personen?**

**Vilket besvär har
personen?**

**Vilket besvär har
personen?**

Nedstämd

Medvetslös

Röda prickar på könet

Knöl i bröstet

Gravid (om personen är kvinna)
Ont i pungen (om personen är man)

Gravid (om personen är kvinna)
Ont i pungen (om personen är man)

Blod i urinen

Hiv

Yr

Feber

**Hur gammal är
personen?**

**Hur gammal är
personen?**

**Hur gammal är
personen?**

**Hur gammal är
personen?**

**Hur gammal är
personen?**

**Hur gammal är
personen?**

**Hur gammal är
personen?**

**Hur gammal är
personen?**

**Hur gammal är
personen?**

**Hur gammal är
personen?**

16 år

18 år

20 år

27 år

38 år

40 år

44 år

55 år

60 år

82 år

Syfte

Syftet med övningen är att utveckla språkliga förmågor för att kunna föra samtal med hälso- och sjukvården.

Förberedelser

- Kopieringsunderlag: *Läkare och patient*.
- Exempel på frågor i vårdsituationer finns i *Min guide till säker vård – på lättläst svenska*, på Socialstyrelsens hemsida:
<http://www.socialstyrelsen.se/publikationer2015/2015-6-63>

Instruktioner

1. Dela ut *Läkare och patient*.
2. Dela in eleverna i par eller mindre grupper.
3. En person ska agera läkare och en person ska agera patient.
4. Läkaren ställer frågorna och patienten ska försöka svara utifrån den information som står på pappret. Svaren på frågorna ska formuleras till meningar.

Exempel på hur en dialog kan låta:

Läkare: Vad heter du?

Patient: Jag heter Asha.

Läkare: Hur gammal är du?

Patient: Jag är 32 år.

Läkare: Vad har du för besvär?

Patient: Jag har en knöl i bröstet.

Läkare: Hur länge har du haft besväret?

Patient: I ungefär 1 vecka.

Läkare: Använder du läkemedel?

Patient: Ja, jag använder p-piller.

5. Alla ska prova att agera både läkare och patient. Träna flera gånger och träna in fraserna utantill.
6. Be alla par/grupper presentera något exempel på dialog i helgrupp. Om de vill får de gärna presentera det genom att spela upp ett mindre rollspel. Gå gärna vidare genom att träna in fler situationer.

Värderingsfrågor

- Vad tyckte ni om övningen?
- Var det något som var lätt eller svårt? I så fall vad och varför?
- Finns det andra frågor som man ofta får när man besöker en läkare?

Faktafrågor

- Var finns elevernas närmaste vårdcentral? Använd gärna www.1177.se för att leta!

Läkare och patient (skriv ut ensidigt och klipp ut)

Patientens svar:

1. Sara
2. 20 år
3. nedstämd
4. 2 månader
5. använder p-piller

Patientens svar:

1. Fabian
2. 44 år
3. feber
4. 5 dagar
5. använder naturläkemedel

Patientens svar:

1. Alexander
2. 27 år
3. röda prickar på könet
4. 2 veckor
5. använder antibiotika

Patientens svar:

1. Neema
2. 55 år
3. hiv
4. vet inte
5. använder bromsmediciner

Patientens svar:

1. Fatima
2. 60 år
3. knöl i bröstet
4. 3 månader
5. antidepressiva läkemedel

Patientens svar:

1. Yasid
2. 82 år
3. Yr
4. 2 dagar
5. använder medicin mot högt blodtryck

Läkarens frågor:

1. Vad heter du?
2. Hur gammal är du?
3. Vad har du för besvär?
4. Hur länge har du haft besväret?
5. Använder du läkemedel?

Rättigheter i mötet med vården

Syfte

Syftet med övningen är att ge grundläggande kunskaper om vilka rättigheter vi som vårdtagare har i mötet med vården. Eleverna får öva sig att hitta svar i texter och formulera svar på frågor.

Förberedelser

- Kopieringsunderlag: *Patienträttigheter*
- Ytterligare information och material finns i *Min guide till säker vård – på lättläst svenska*, på Socialstyrelsens hemsida:
<http://www.socialstyrelsen.se/publikationer2015/2015-6-63>

Instruktioner

1. Dela ut *Patienträttigheter*.
2. Gå igenom alla rättigheter så att alla förstår innebörden av dem. Ett tips är att låta olika deltagare försöka återge lärarens förklaringar med egna ord.
3. Dela in eleverna i par eller mindre grupper.
4. Grupperna ska försöka svara på frågorna utifrån rättigheterna en patient har i mötet med vården.
5. Be alla grupper att presentera något exempel på svar i helgrupp.
6. Gå igenom svaren utifrån rättigheterna:
 - Du beslutar om din vård
 - Tystnadsplikt
 - Vårdpersonal ska lyssna på dig
 - Sekretess
 - Tolk

► Information om din hälsa och behandlingar

Värderingsfrågor

- Vad tyckte ni om övningen?
- Var det något som var det lätt eller svårt? I så fall vad och varför?
- Är det någon av rättigheterna som är svår att förstå?
- Varför tror ni att dessa rättigheter finns?
- Vad finns det för likheter och skillnader med rättigheter i mötet med vården i andra länder?

Faktafrågor

- Var finns er närmaste vårdcentral? Använd gärna www.1177.se för att leta upp den!

Du har rättigheter som patient!

Vårdpersonal ska lyssna på dig

Du får ställa alla dina frågor till vårdpersonalen.

Vårdpersonalen ska lyssna på dig.

Du beslutar om din vård

Du kan säga nej till den vård du blir erbjuden.

Din familj och släkt kan inte bestämma vilken vård du ska få.

Du får inte säga nej till vård för vissa sjukdomar som är allvarliga, till exempel hiv.

Information om din hälsa och behandlingar

Du ska få information om din hälsa.

Du ska få information om vilka typer av undersökningar, vård och behandlingar som finns.

Tolk

Du kan använda tolk om du inte kan svenska bra.

Det är bra om du berättar detta för vården innan du ska dit.

Tystnadsplikt

Alla som arbetar inom vården har tystnadsplikt.

Tystnadsplikt betyder att ingen får berätta om dig, din sjukdom eller din behandling för någon annan.

Tolkar och översättare har också tystnadsplikt.

Sekretess

Sekretess gäller inom vården.

Sekretess betyder att bara den vårdpersonal som du blir vårdad av får läsa din patientjournal.

Familj, vänner eller andra personer får inte läsa din patientjournal.

Svara på frågorna:

– Jag svimmade några gånger förra veckan. Min bror säger att jag måste gå till sjukhuset. Måste jag det?

– Jag berättade för en barnmorska att jag har hiv. Nu är jag orolig. Kan barnmorskan berätta det för min familj eller lärare?

– Jag vet att min kusin är sjuk. Kan jag gå till sjukhuset och läsa min kusins patientjournal?

– Imorgon ska jag till vårdcentralen, men jag kan inte prata svenska. Vad kan jag göra?

– Jag har hiv, men vill inte ha vård för det. Måste jag få det?

Hälsoundersökning

Syfte

Syftet med övningen är att belysa rätten till hälsoundersökning samt ge eleverna möjlighet att öva sig i att svara på frågor som kan förekomma i en blankett vid hälsoundersökning eller andra blanketter. Övningen har relevans för vissa grupper av elever på sfi beroende på migrationsstatus samt i undervisning för personer i asylprocess.

Förberedelser

- Kopieringsunderlag: Hälsoundersökningsblankett
- Ha Appendix A – Testning och rådgivning nära till hands. De finns i materialet *Hur säger jag?* som kan laddas ner på www.srhr.se

Instruktioner

1. Informera om möjligheter till hälsoundersökning för asylsökande med flera och vad den innebär. Aktuella riktlinjer och tillvägagångssätt inom Västra Götaland finns på Enheten Asyl- och flyktingfrågor på www.vgregion.se/asylenheten
Språket i dokumentet kan upplevas svårt, och det är därför viktigt att få tillfälle att öva på detta eftersom det kan vara formulerat på liknande sätt inom hälso- och sjukvården.
2. Dela ut kopieringsunderlaget och låt eleverna öva sig på att fylla i en sådan. För att måna om att ingen ska behöva utelämnat privat information om sig själv kan uppgiften vara att fylla i den som en fiktiv person. Handled eleverna i skrivandet.
3. Gå igenom i helgrupp hur det var att fylla i den och förtydliga vad alla frågor innebär.

Värderingsfrågor

- Vad tyckte ni om övningen?
- Varför är det bra om alla som får möjlighet till hälsoundersökning tar chansen?

Faktafrågor

- Var finns elevernas närmaste vårdcentral? Använd gärna www.1177.se för att leta!

Hänvisningar

- Adresser och telefonnummer till alla vårdcentraler i Västra Götaland finns på www.1177.se
- Bjud gärna in hälso- och sjukvårdspersonal som kan ge utförlig information om hälsoundersökningar.

OBS!

Regler och riktlinjer för hälsoundersökningar kan komma att ändras. För att se aktuella nationella riktlinjer gå till Socialstyrelsens hemsida www.socialstyrelsen.se och sök på "hälsoundersökning". Där finns även exempel på kallelse och länk till hälsoundersökning på flera språk.

Information om hälsoundersökningen kan ge upphov till funderingar och frågor från eleverna. Regler kring vem som är berättigad till en hälsoundersökning kan i enskilda fall vara komplicerade. Därför kan det vara nödvändigt att bjuda in någon från en lokal vårdcentral som har erfarenhet av att genomföra hälsoundersökningar för att ge mer grundlig information och svara på elevernas frågor.

Kopieringsunderlag: Hälsoundersökning

Kryssa ditt svar i rutorna eller skriv ditt svar på raderna.

Födelsedatum/personnummer: _____

Namn (efternamn/förnamn): _____

Kön: (man/kvinna/annat): _____

Adress: _____

Flykting-/invandrarstatus:

- ☐ Asylsökande
- ☐ Kvotflykting
- ☐ Anknytning till flykting
- ☐ Anknytning till övriga (ej flyktingar)
- ☐ Asylsökande som fått uppehållstillstånd men inte gjort en hälsoundersökning under asyltiden

Familj i Sverige:

- ☐ Ensamstående
- ☐ Gift/sambo
- ☐ Barn. Hur många? _____
- ☐ Övrig släkt, bekant, god vän

Hur många bor i hushållet? _____

Sysselsättning:

- ☐ Studerar
- ☐ Arbetar

Bakgrund

Födelseland _____

Transitland _____

Språk _____

När lämnade du hemlandet? _____

Har du bott i flyktingläger? _____

När kom du till Sverige? _____

Har du bott någon annanstans i Sverige? Var? _____

Hälsa

Känner du dig frisk? ☐ Ja ☐ Nej

Om nej: Vilka besvär har du? _____

Har du tidigare vårdats på sjukhus? ☐ Ja ☐ Nej

Om ja: När, var och för vad? _____

Tar du någon medicin? ☐ Ja ☐ Nej

Om ja: Vilken? _____

Är du allergisk mot någonting? ☐ Ja ☐ Nej

Om ja: Mot vad? _____

Andra besvär eller sjukdomar? _____

Senaste menstruation _____

Har du fått blodtransfusion? ☐ Ja ☐ Nej

Om ja: När och var? _____

Har du använt narkotika intravenöst (spruta)? ☐ Ja ☐ Nej

Har du mardrömmar eller sömnsvärigheter? ☐ Ja ☐ Nej

Har du släktingar/vänner i Sverige som kan stödja dig? ☐ Ja ☐ Nej

Syfte

Livsberättelsen är ett exempel på en persons upplevelser på temat. Den skapar anknytning och konkretiserar innehållet på temat. Texten kan väcka mer känslor och tankar än de informativa texterna, öppna upp för reflektion och hjälpa eleven att jämföra med egna erfarenheter. Betona för eleverna att läsningen och förståelsen av texten är det viktiga. Utgå i första hand från elevernas egna reflektioner. Diskussionsfrågorna nedanför texten finns som stöd vid behov.

Förberedelser

- *Kopieringsunderlaget Livsberättelse.* Välj att läsa den enskilt, i grupp och/eller i helklass.
- *Kopieringsunderlag: Känslkortlek*

Diskussionsfrågor

- Vad tänker du när du läser texten?
- Vilka känslor väcker texten? Använd känslkortleken där eleverna får välja ut exempelvis tre ord som de associerar till berättelsen. Det finns tomma kort, om eleverna har egna ord som bättre beskriver deras känslor.
- Vad vill du läsa mer om?

”Jag har fått mycket information i skolan som är viktig för mig. Förut visste jag inte vad mammografi, cellprov och bäckenbottenprov är. Det vet jag nu.

Jag tror inte att mina kompisar förstår vad som står i kallelsen. Därför är det jätteviktigt att lära sig svenska. När jag berättar om bröstcancer och livmodercancer är det många som inte vet vad jag pratar om.

Jag pratar med mina vänner och grannar. Jag berättar allting som vi lär oss i skolan. Det är många som inte vet så mycket om hälsa.”

Citat ur intervju med vuxna elever som tagit del av SRHR-undervisning.

Ur sfi-tidningen Världen&vi, ABF Vux, www.varldenochochi.se

Kopieringsunderlag: Känslokort

Rädd	Kåt	Orolig	Skamsen
Njuter	Glad	Ledsen	Trygg
Lättad	Kär	Har makt	Maktlös
Arg	Nyfiken	Stressad	Intresserad